

54489

54489

1993 JAN 19

ANALELE
UNIVERSITĂȚII
DIN
TIMIȘOARA

ȘTIINȚE FILOLOGICE

XXVIII

1990

ANALELE
UNIVERSITĂȚII
DIN
TIMIȘOARA

ȘTIINȚE FILOLOGICE

XXVIII

1990

ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN TIMIȘOARA
ȘTIINȚE FILOLOGICE
XXVIII, 1990

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil :

Prof. dr. S. MIOC

Redactor responsabil adj. :

Conf. dr. I. STAN

Membri :

Conf. dr. IOSIF CHEIE, Prof. dr. IVAN EVSEEV, Conf. dr.
MARGARETA GYURCSIK, Conf. dr. YVONNE LUCUȚA,
Conf. dr. IOAN MUȚIU, Conf. dr. HORTENSIA PÂRLOG,
Prof. dr. GH. I. TOHĂNEANU, Lector dr. MARIA ȚENCHEA

Secretari științifici de redacție :

Conf. dr. D. CRAȘOVEANU, Lect. dr. JIVA MILIN

Secretar de redacție :

Filolog pr. VICTORIA STROESCU

Adresa redacției :

UNIVERSITATEA DIN TIMIȘOARA
Facultatea de Litere și Filozofie

Bv. V. Pârvan nr. 4

1900 TIMIȘOARA

ROMÂNIA

ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN TIMIȘOARA

SERIA ȘTIINȚE FILOLOGICE

XXVIII , 1990

S U M A R

L I N G V I S T I C Ț

Pagina

Doina DAVID, Limba poveștilor lui I. Pop Reteganul	5
Vasile FRĂȚILĂ, O relictă latinească în graiurile dacoromâne	19
Rodica POPESCU, Diatezele pronominale în subdialectul bănățean	31
Ionel STAN, Synthèse romane sur quest. 118: <u>Le canard</u> (A. L. E.)	39

STILISTICĂ, SEMIOTICĂ, FOLCLOR

Pia BRINZEU, Amnezia ca punte între lumi	47
Mihaela PASAT, Ancorarea pragmatică a discursului publicitar	55
Eleonora PASCU, Wirklichkeit und Fiktion. Elemente der Utopie in Heinrich Bölls kurzen epischen Werken.	61
Doina COMLOȘAN, Probleme de tipologie a folclorului românesc	69

C R O N I C Ț

Ionel STAN, <u>NALRR - CRIȘANA</u>	87
--	----

RECENZII ȘI DĂRI DE SEAMĂ

M. EMINESCU, <u>Poems</u> . Translated by Corneliu M. Popescu, București, Editura "Cartea Românească", 1989 (<u>Eugenia-Mira Tănase</u>)	95
Virgil IERUNCA, <u>Fenomenul Pitești</u> , București, Editura "Humanitas", 1990 (<u>Adrian Mîoc</u>)	97
Nina CATACH, <u>Les délires de l'orthographe</u> , Paris, PLON, 1989 (<u>Eugenia-Mira Tănase</u>)	99

ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN TIMIȘOARA

SERIA ȘTIINȚE FILOLOGICE

XXVIII, 1990

S O M M A I R E

L I N G U I S T I Q U E

Doina DAVID, La langue des contes de I. Pop Reteganul. La phonétique	5
Vasile FRĂȚILĂ, Une relique latine dans les parlers dacoroumains	19
Rodica POPESCU, Les voix pronominales dans le sous- dialecte du Banat	31
Ionel STAN, Synthèse romane sur quest. 118: <u>Le canard</u> (ALE)	39

STYLISTIQUE, SEMIOTIQUE, FOLKLORE

Pia BRÎNZEU, L'amnésie, un pont entre les mondes	47
Mihaela PASAT, L'ancrage pragmatique du discours publicitaire	55
Eleonora PASCU, Wirklichkeit und Fiktion. Elemente der Utopie in Heinrich Bölls kurzen epischen Werken	61
Doina COMLOȘAN, Problèmes de la typologie du folklore roumain	69

C H R O N I Q U E

Ionel STAN, <u>NALRR - CRIȘANA</u>	87
--	----

COMPTES RENDUES

M. EMINESCU, <u>Poems</u> . Translated by Corneliu M. Popescu, Bucarest, 1989 (<u>Eugenia-Mira Tănase</u>)	95
Virgil IERUNCA, <u>Fenomenul Pitești</u> , Bucarest, Les Éditions "Humanitas", 1990 (<u>Adrian Mioc</u>)	97
Nina CATAȘ, <u>Les délires de l'orthographe</u> , Paris, PLON, 1989 (<u>Eugenia- Mira Tănase</u>)	99

ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN TIMIȘOARA
SĂRIA ȘTIINȚE FILOLOGICE
XXVIII, 1990

C O N T E N T S

L I N G U I S T I C S

Doina DAVID, Language in the Tales of I. Pop Reteganul. Phonetics	5
Vasile FRĂȚILĂ, Latin Trace in the Dacoromanian Dialects . .	19
Rodica POPESCU, Pronominal Voices in the Banat Subdialects	31
Ionel STAN, Synthèse romane sur quest. 118: <u>Le canard</u> (A.L.E.)	39

S T Y L I S T I C S , S E M I O T I C S , F O L K L O R E

Pia BRÎNZEU, A Bridge between Worlds	47
Mihaela PASAT, A Pragmatic Anchoring of the Publicitary Discourse	55
Eleonora PASCU, Wirklichkeit und Fiktion. Elemente der Utopie in Heinrich Bölls kurzen epischen Werken	61
Doina COMLOȘAN, Problems of Typology of the Romanian Folklore	69

C H R O N I C L E

Ionel STAN, <u>NALRR - CRIȘANA</u>	87
--	----

R E V I E W S

M. EMINESCU, <u>Poems</u> . Translated by Corneliu M. Popescu, Bucharest, 1989 (<u>Eugenia-Mira Tănase</u>)	95
Virgil IERUNCA, <u>Fenomenul Pitești</u> , Bucharest, "Humanitas", 1990 (<u>Adriana Mioc</u>)	97
Nina CATACH, <u>Les délires de l'orthographe</u> , Paris, PLON, 1989 (<u>Eugenia-Mira Tănase</u>).	99

УЧЁНЫЕ ЗАПИСКИ ТИМИШОАРСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
СЕРИЯ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАУК
XXVIII, 1990 г.

СОДЕРЖАНИЕ

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

Дойка ДАВИД, Язык сказок И. Попа Петеганул	5
Василе ФРЭШИЛЭ, Латинский остаток в дакоруминских говорах	19
Родика ПОПЕСКУ, Местомённые залогы в банатском поддиалекте ..	31
Ионел СТАН, Synthèse romane sur quest. 118: <u>Le canard</u> (A. L. E.)	39

СТИЛИСТИКА. СЕМИОТИКА. ФОЛЬКЛОР

Пля БРИНЗЕУ, Амнезия как мост между мирами	47
Михаэла ПАСАТ, Прагматическая направленность рекламных текстов	55
Елениора ПАСКУ, Wirklichkeit und Fiktion. Elemente der Utopie in Heinrich Bölls kurzen epischen Werken...	61
Дойна КОМЛОНАН, Проблемы типологии в румынском фольклоре	69

ХРОНИКА

Ионел СТАН, <u>NALRR - CRIȘANA</u>	87
--	----

РЕЦЕНЗИИ И ОТЧЁТЫ

М. EMINESCU, <u>Poems</u> . Translated by Corneliu N. Popescu, București, Editura "Cartea Românească", 1989 /Эуджения-Мира Тенасе/	95
Virgil IERUNCA, <u>Fenomenul Pitesti</u> , București, 1990, Editura "Humanitas", 1990 /Адриан Млок/	97
Nina CATACH, <u>Les délires de l'orthographe</u> , Paris, PLON, 1989 /Эуджения-Мира Тенасе/	99

LIMBA POVEȘTILOR LUI I. POP RETEGANUL

FONETICA

de

DOINA DAVID

Am observat, cu alt prilej¹, faptul că autenticitatea populară a limbii basmelor lui Reteganul nu exclude intervenția individualității creatoare a scriitorului, materializată într-un idiosstil ce evidențiază o intenție de sugestie (și nu de "fotografere") a ariei dialectale transilvănene, imaginăa vorbirii populare de dincoace de munți fiind "corectată" din perspectiva limbii literare. Analizăm, deci, în cele ce urmează, nivelul fonetic al limbii poveștilor ardelenesti în raport cu graiul popular, pe de o parte, cu normele supradialectale, pe de altă parte.

1.1. Una dintre poveștile lui I. Pop Reteganul, intitulată Psaltirea, a fost tipărită (mai întâi în 1900, apoi în 1903) cu precizarea "poveste ardelenască auzită de la Vila Sălăgeanului, din Reteag, din partea de cătră miazănoapte a Ardealului, și scrisă întocmai după cum să vorbește p-acolo". Prin apel la semnele grafice și ortografice obișnuite, folcloristul încerca să ofere o "probă de limbă", înregistrând particularități fonetice și morfologice ale graiului de acasă, absente din textul celorlalte basme pe care le-a publicat sau numai în mod excepțional întâlnite acolo. Psaltirea oferă, astfel, un util termen de comparație celui ce-și propune să caracterizeze limba lui Reteganul în raport cu graiul popular. Ea înregistrează², de pildă, palatizarea dentalelor t, d, n și a sonantelor l, r - specifică graiurilor din nordul și vestul Transilvaniei, cunoscută (în realizări și proporții particulare) și în Crișana, Maramureș, Banat, Bucovina³ -, prin grafii ca adiecă, undie, credia; partie, străbatie, păstie; Dumniezău, hainie, trăs-niet; liegi, oliacă, părieți etc. În textul Psaltirii găsim notată și palatizarea labialelor p, b, m, ca și a fricativelor labio-dentale f, v, generală în graiurile transilvănene, diferențiate, cum se știe, doar prin intensitatea fenomenului și prin stadiul lui de

evoluție: copchilu, chiatră, pchiele, bdiștii, mnice, mniceii, durnian, să șie, a și scutit etc. Apar, de asemenea, variantele uăchii, uămu (cu uă- uo- ô-), specifice nu numai graiurilor crișene, ci și celor din Transilvania propriu-zisă, din vestul, centrul sau din nord-estul ei, de pe Tîrnave etc.; forma on a articolului nehotărît masculin singular (on ficior, on pruncuț etc.); diverse alte fonetisme specifice graiurilor ardelenestii, neîntîlnite sau rar atestate în poveștile "obișnuite" ale lui Reteganul, adică în cele scrise fără intenția (declarată) de a reproduce vorbirea populară (variante ca tătă, tătodată, horbe, pîntru, vo pentru vreo, ie pentru ea etc.). La acestea se adaugă notarea, mai consecventă decît în alte scrieri, a unor particularități fonetice ca trecerea vocalelor e, i și a diftongului ea la ă, î, a, după consoanele dure s, z, t (mătasă, atipisă, sară, sîngură, Dumniezău, auzît, zîua, brață etc.); închiderea vocalei e la i (o vinit, ficioru, ursîtorile); forma pă a prepoziției pe; trecerea diftongului oa la o, pusă în evidență prin grafii pe tipul ursîtorile, dar și doauă, noauă, fonetisme ca multămiră, cătră, rădică, mîni, crepăturită, durmi (durni), fereastă. Se încheagă, în felul acesta, o imagine lingvistică destul de apropiată de a graiului din zona Reteagului⁴, peste care, totuși, nu se suprapune. Apreciată după textul publicat la 1903, Psaltirea nu reproduce cu fidelitate modul de a vorbi al "povestitorului", făcînd concesii normelor supradialectale prin înregistrarea unor variante ca zi, zis, urși, singur (cu i după s, z), fecior, ursitoarele (cu păstrarea vocalei e în poziție neaccentuată), între (alături de între), împărăteasa, puternic (cu dentala nepalatalizată), milostenii (cu labiala nepalatalizată), avea, ea (alături de putie-va, ie) etc. Fără a putea preciza, printr-o comparație cu manuscrisul, în ce măsură aceste "infrafracțiuni" față de grai sînt ale scriitorului însuși sau ale editorului, ne mulțumim să observăm că raportul dintre formele lingvistice dialectale și cele literare diferă în edițiile succesive ale textului în discuție (1900, 1903, 1986)⁵.

1.2. Constatată chiar într-o "probă de limbă" cum este cea la care ne-am referit, "infidelitatea" lui Reteganul față de graiul popular este evidențiată de faptul că nivelul fonetic al limbii basmelor nu trădează proveniența lor din regiuni și localități diferite ale Transilvaniei⁶. Aceleași fapte de limbă ne întîmpină pretutindeni, indiferent de locul (precizat uneori de folclorist)

unde a fost cunoscută povestea. În loc de a copia un grai oarecare, scriitorul oferă o imagine esențializată a vorbirii populare de dincoace de munți, trecută, cum am mai precizat, prin "filtrul" componentei "standard" a românei literare. Întrebuințăm termenul "standard" cu accepțiunea pe care i-o atribuie Magdalena Vulpe, de strat al limbii de cultură alcătuit din elemente preluate din graiuri, în momente diferite ale evoluției normelor supradialectale, și menținute la nivelul literar al idiomului național din considerente de ordin livresc, de pildă pentru caracterul lor "clasic"⁷.

1.3. Îndepărtarea scriitorului de limba vorbită (de grai) are semnificația unui proces de literarizare, aceasta fiind "indisolubil legată de actul creației artistice culte și de reproducerea în scris a unei asemenea creații"⁸; literarizarea dovedește o acceptare deliberată a normei supradialectale, prin supunerea scriitorului la reguli ortografice care "deformează" particularitățile pronunțării lui. Din acest punct de vedere, textul volumelor de povești publicate de I. Pop Reteganul la 1888, 1895, 1903⁹, nu se deosebește, în ceea ce privește fonetica, decât prin ponderea mai mare a elementelor de limbă vorbită, dialectale, de alte scrieri literare publicate în jurul anului 1900.

1.4. În perioada în care Reteganul își tipărea volumele de povești, aspectul modern al românei literare era constituit în liniile lui fundamentale, dar oscilațiile fonetico-ortografice (ca, de altfel, și cele gramaticale sau lexicale) se întâlneau pretutindeni în texte. Ele se explică¹⁰ prin ideologia lingvistică a generației de cărturari din primele decenii ale "epocii definitivării normelor" (I. Gheție), cu deosebire în legătură cu "politica de așteptare a deciziei timpului"¹¹ ce se afirma ca reacție la excesele reformatoare ale generației latiniste anterioare. Ele se datorează, de asemenea, lipsei de unitate a încercărilor de a delimita, între multiplele manifestări ale uzului, formele cu "drept de cetățenie" în limba literară, căutate, pe rînd, în limba capitalei (modelul muntean), a scriitorilor mari, a claselor cultivate sau în limba vorbită¹².

Găsim, astfel, în scrierile publicate de ardeleni după 1880, particularități fonetico-ortografice pe care le putem pune pe seama influenței graiurilor populare, a tradiției scrisului îngrijit sau care se explică prin diverse intenții de literarizare.

Remarcăm, în mod special, în cazul cuvintelor moștenite din latină, frecvența variantelor fonetico-ortografice mai apropiate de etimon sau de modelul eufonic general al limbii de origine decât variantele lor impuse ulterior în limba culturii. Promovate de Cipariu și de adepții lui, fonetisme "clasice" de tipul cătră, cîne, beutură, durmi, dettoriu, mulțami etc.¹³ își găsesc "sprijin" în graiurile populare de dincoace de munți și, de asemenea, în vechea română literară. Le întâlnim la Reteganul - și la mulți dintre contemporanii lui ardeleni - alături de regionalismele a căror integrare la nivelul normei supradialectale nu a avut "justificarea" apropierei de latină.

Cunoscînd, firesc, și alte registre ale românei literare¹⁴, Reteganul pune în valoare, prin textul poveștilor sale, componenta "standard" a limbii de cultură (așa cum am caracterizat-o mai sus, la 1.2.), încercînd - într-o perioadă în care se făceau încă simțite ecourile exceselor reformatoare și ale unor orientări abuzive spre latină, germană, maghiară - să "armonizeze" variantele fundamentale ale idiomului național, literară și populară, aceasta din urmă, în ipostaza graiurilor ardelenene. Dacă normele supradialectale (ne referim, desigur, la cele fonetice) au constituit, pentru Reteganul, un "filtru" aplicat regionalismelor, graiurile, la rîndul lor, au dirijat selecția pe care el a efectuat-o în zona nefixată a normelor supradialectale. În felul acesta, așa cum s-a remarcat¹⁵, scriitorul a influențat dezvoltarea limbii literare din Ardeal pe linia tradițională a curentului popular.

2. Caracteristic nivelului fonetic al limbii poveștilor ardelenesti este amestecul de variante care provin din grai și din limba literară, din sfera normelor "fundamentale", dar mai ales din aceea a normelor "secundare"¹⁶. Acest amestec de forme pune în evidență, între altele, faptul că procesul literarizării se realizează, în basmele lui Reteganul, pe direcții și cu semnificații multiple. Prezentăm, în continuare, doar trei dintre oscilațiile vocalice pe care le-am constatat în textul Poveștilor ardelenesti, așa cum a fost el publicat în 1888, alte aspecte ale "amestecului" de forme caracteristic nivelului fonetic al limbii lui Reteganul urmînd a fi prezentate în cea de a doua secțiune a lucrării. Cele trei oscilații vocalice la care ne oprim deocamdată ni se par, însă, cu deosebire semnificative în contextul discuției de față.

2.1. S-a arătat că oscilația fonetică (ortografică) e ă dezvăluie un model eufonic în care vocalei e i se atribuie, în comparație cu ă (considerat popular), prestigiul sunetului literar, preferința pentru vocala anterioară (maximă în perioada 1840-1900) fiind "în primul rând un efect al conștiinței etimologice", manifestate, prin influența ortografiei, chiar la nivelul normei ortoepice¹⁷. Reflectând o viziune specifică asupra inventarului sunetelor limbii și a ierarhizării lor valorice, selectarea formelor cu e a condus, în general, spre variantele muntești, chiar în aria dialectală nordică, puternic velarizantă.

Totuși, reconstituirea evoluției unor cuvinte pentru a alege formele lor mai apropiate de stadiul primar "favoriza", uneori, vocala ă. Găsim, astfel, la Reteganul: cătră lat. contra (I 4, 13, 15, 18, 30, 45, 62), părete lat. parietem (I 41, II 5), păreche lat. paricula (I 51, II 7, 62, 78, III 3, 21, 26), blăstăma lat. p. *blastemare, blăstămat(ă) (I 4, 14, 23, 28, 51), spăria lat. *expavorare, spărios (I 20, II 16, 74, III 16, 36, V 13, 18), fărmeceat farmec (II 74), fonetisme "clasice" acceptate în limba literară și specifice graiurilor nordice, în același timp.

Velarizarea vocalei e după consoanele s, z, t, pronunțate dur pe o arie întinsă a dacoromânei populare (în Transilvania, Banat, Oltenia, Muntenia), este frecvent notată în basmele lui Reteganul, înregistrându-se astfel și o particularitate a graiului "de acasă" al scriitorului. Prezența dubletelor cu e, și ele întâlnite în ediția din 1888 a Poveștilor ardelenesti, exprimă o intenție de literarizare prin adoptarea formelor mai apropiate de etimon și, în același timp, specifice Munteniei. Oscilația e/ă după consoana s este pusă în evidență de variantele săcure (I 3, 72), sămăna, sămănat(ă) (I 27, 33 II 37, III 9), asămîna (II 16), sămînțe (II 6,9), însărat, pe-nsărate (II 68, III 28, 42), săcret, săcreată (I 42, 45, II 72, 77), săc (II 77), mătasă (I 62), pusără (I 75, 78), scoasăără (I 51), miroasă (I 25) etc., întâlnite alături de altele, cu e păstrat, ca semn (I 24, II 45), seca (I 41), securi (I 8), secetă (I 25), senin (I 24), asemenea (I 64), sece-ra (I 27), sete (I 45), duseră (I 17), ziseră (I 13) etc.; forma să a pronumelui reflexiv (I 1, 2, 6, 7, 14, 18, 38 etc.) alternează cu se (I 2, 7, 8, 14), aceasta din urmă fiind însă mai puțin prezentă¹⁸. Tot astfel, după consoana t găsim țasut (I 53), într-o mărță (I 56), cățăluși (II 29), cățălul (V, 1), țăl, țălui (III,

18), otăi (III 35), dar și înteles (I 57, II 54), înțelapt (I 18, 27, 52), otel (I 31), ametește (I 37), testul (II 45). Nu am întâlnit, în primele trei tomuri ale ediției din 1888, decât forme cu e după z: douăzeci (I 2), Dumnezeu (I 15, 27), zece (I 32, II 13) etc.

Trecerea lui e la ă după consoanele dure g, j, fenomen cu răspîndire largă în graiurile din Transilvania (inclusiv în zona Reteagului¹⁹), din Maramureș, Banat, Moldova, este notată prin forme ca săd, înșăla, așăza, jăli (I 22, 34, 67, 72, 76; II 29, 61; III 43), ce se întîlnesc alături de variantele cu e păstrat de tipul îngelat, așezară, misel, serpar (I 3, 9, 38, III 4), ultimele fiind cunoscute în graiurile transilvănene de sud, în Crișana, Sălaj, Satu Mare, și amintind, totodată, pronunțarea moale a fricativelor g, j, caracteristică unor zone ale Munteniei, Dobrogei, Olteniei. În poziție finală, vocala preferată este ă: griă, cîriă, ușă, cenusă (I 1, 4, 5, 9, 36, 44, 45, 57, 58, 61), fonetisme în întîlnite în limba literară scrisă din toate provinciile istorice românești (G, 590), caracteristice și ținutului natal al scriitorului (cf. Ț). Dubletele cu e apar cu mult mai rar (grije, negrije: II 11, 31, 47, 54), prezența lor fiind expresia unei intenții de literarizare¹⁹ prin acceptarea modelului muntean, susținut de anumite graiuri ardeleno și de caracterul "clasic" al vocalei e.

Oscilația [e ~ ă] se întîlnește și după consoana r, grafii ca respunse, restimp, resufla, racorească (I 74; II 18, 55; III 37) avînd poate mai puțin sprijin în limba vorbită decât repede, variantă preferată de Reteganul la 1888 (I 29, 41, 54; II 19; III 12, 37). Dubletul răpede, cu ă etimologic (cf. lat. rapide), a fost o singură dată înregistrat (IV 33), ceea ce confirmă observația lingvistului bucureștean I. Gheție: "Formele cu r dur [...] nu apar după 1881 decât la moldoveni (excepție: Șt. O. Iosif) și anume în literatura beletristică[...]" (G, 591).

În schimb, alături de fiarele, izvoarele, cioarele (I 25; III 31, 32), găsim cară, fiarăle, pahară, hotară (I 30, 39; II 7, 10, 15; III 31), cu r dur în radicalul substantivelor, forme caracteristice atît graiurilor populare (F 48, Ț 41), cît și limbii literare a românilor de dincoace de munți (G, 594)²⁰; neutrul cară reflectă un stadiu mai vechi de evoluție fonetico-morfologică, în care desinența -ă reprezintă continuarea directă a lat. -a (lat. carra).

Varianța etimologică, existentă și în graiuri (I 111, 73), (să) arete (II 14, 32) apare alături de arăte (I 48), dar nici una dintre aceste forme nu era acceptată la nivelul normei supradialectale din jurul anului 1900, unde se impusese arate, de proveniență muntească (G, 592).

Fonetism arhaic cu largă răspândire în graiurile populare din Transilvania, Crișana, Banat, Maramureș, e latin se păstrează în formele flexionare, accentuate sau nu, ale verbului crepa: crepe (III 22), crepat-o (V, 78), dar și crăpase (II 34). În schimb (de asemenea sub influența vorbirii populare), apare ă după grupul consonantic cr, în pluralul lacrămi (I 50, 51, 56, II 24, 27), ca rezultat al velarizării vocalei e provenite din i latin. Varianta crângile (I 45) pune în evidență o alternanță fonetică cu rol morfologic diferită de cea impusă în limba literară. Tot ca în graiurile populare ardelenesti (F, 48; 741, 73), trecerea lui e la ă ne întâmpină și atunci când vocala urmează grupul consonantic tr, ca în trăbuit, trăbuia (IV 63, II 57), sau alte grupuri consonantice terminate în r (zdrânțoasă: II 19, 20).

Variantele (cu e) strein(ă), streini (e) (I 27, 34, 41, 52, 55, II 44) apar alături de străin(ă), străini (II 11, 13), fiind deopotrivă admise, în exprimarea literară, de către Academia Romană la 1904, și, mai târziu, la 1932 (G, 580); întâlnite și la alți ardeleni sau la moldoveni, formele cu e ar putea fi considerate muntenisme (G, 580).

Velarizarea vocalei e după labiale dure (când în silaba următoare nu se află vocală anterioară), specifică și unor graiuri transilvănene, inclusiv din aria lingvistică someșeană (7411), apare în cazuri ca smăului (I 22), părînda (I 11), încumăta (I 40), bânzi (I 7), vărgi (II 80), întâlnite alături de zmeu (IV 39), încumeta (IV 39) etc. Forma pă a prepoziției (II 15, 26, 60, 79), specifică și vorbirii din Reteag, cum ne lasă să înțelegem textul Psaltirii, apare rar în comparație cu pe și chiar cu pre, ultimul fonetism (vezi I 11, 54, 58, 61, 62, II 18, 24, 27, 76, 79), mai apropiat de etimon (lat. per), fiind preferat de mulți dintre latinistii generației anterioare. Cf. și preste (I 17, 34, 38, 46, 56, 74), atestat alături de peste (I 18, 38, 41, 46, 54). Atît pe²¹, cît și pre reprezintă, în raport cu graiul, literarizări prin adoptarea unui model de prestigiu descoperit în fazele mai vechi de evoluție a românei.

Ca la mulți dintre contemporanii ardeleni ai scriitorului²², b moale, etimologic - existent și în graiurile din partea centrală sau vestică a Transilvaniei propriu-zise, din Banat și din Oltenia, "promovat", de asemenea, la nivelul normei literare din secolul al XIX-lea, prin aplicarea criteriului latinist al selecției formelor mai apropiate de stadiul primar -, alternează, în ediția din 1888 a Poveștilor ardelenesti, cu b dur, în formele verbului a bea, în substantivele băătură, băutor etc.: beu (I 17, 46, III 44) apare alături de bău (I 64, 70), beuse (I 41) alături de băuse (I 41), beură (II, 50) alături de băură (II, 15, 52), beutură (I 4, 7, 8, 28, 62, 66), beut, beute (I 58, 71) alături de băătură (I 34, 35, 63, II 5, 11, 12, 15), băutor (I 1) etc. Explicabile prin gustul eufonic al generațiilor latiniste sînt diverse alte grafii cu e după labială, ca lebeda (III 22), curcubetă (II 67), nufer (I 48, 50), nimerui (III 13), trimes (I 19, II 60, III 45), acoper (III 58), sufer (II 27), ospeteze (III 33), ospet (II 15), să se oaspete (III 32) - dar și ospăt (II 46, IV 60) ospăteze, oaspătă, ospătate (II 15, 17, 26, 67, III 35) -, omet (I 21), m-ei lăsa (I 13, IV 66) etc. Unora dintre aceste grafii le găsim corespondente în graiurile din centrul, vestul și sud-vestul Transilvaniei (F 45, 49; T 36, 52), pronunții etimologice sau hipercorecte datînd dintr-o perioadă ulterioară velarizării lui e precedat de labială, în zonele unde velarizarea vocalei anterioare după labială nu este generală. G. Istrate (I 108 ș.u.) citează, din graiurile ardelenesti, exemple ca beutură, mesura, ospet, pecat, pecurar, per, spela, versa, să me abați.

Vocala e (unde azi avem ă) nu apare numai după r sau după labiale, ci și după alte consoane, ca t, d, s, z, ț: dedu, dedui, dedură (I 3, 16, 34, 52), steteau (II 5, III 6), tei, teu (II 8, 57), serac, pașeri (I 24), zemisli, zeu - interjecție (I 12, II 57), termure, multemi²³, fonetisme întîlnite alături de dubletele lor cu ă, acestea din urmă fiind mai numeroase, căci așa cum s-a observat, înlocuirea vocalei velare ă prin e înregistrează, în jurul anului 1900, un regres la nivelul limbii literare, ce "readuce în drepturi" (§ 163) variante ca sărman, sămîntă, țärm. Preferința pentru formele cu e (resimțită chiar în vorbirea oamenilor cultivați) constituise, în anii 1840-1880 (ca, de altfel, și opțiunea pentru variantele cu i în loc de î, de tipul urit, zimbet, vezi

2.2.), o particularitate esențială a exprimării îngrijite, explicată prin "excesul de munténism" al celor ce aspirau la unitatea deplină a limbii literare sau prin orientările lor latinist-italienizante, favorizată de cunoașterea limbii vechi și a graiurilor populare (vezi I 80 ș.u.). În cazul lui Reteganul pot avea "substrat" popular nu numai grafiile cu e după labială (la care ne-am referit), ci și multe dintre cele cu e după r sau după grupuri consonantice terminate în r (reu, poporeni, remas, reposit, respîntie, strebate, treznet), după s, z, t (seu, serbătoare, pasere, termure, zeu etc.), fonetisme întâlnite, în graiurile românești de dincoace de munți, inclusiv din aria dialectală cunoscută de folclorist (vezi I 108 ș.u.); s-ar putea vorbi, deci, de selecția unor forme "clasice" din graiuri.

2.2. În aceeași măsură semnificativă pentru frământările românei literare din epoca modernă a fost oscilația grafică

i î, în cadrul căreia prima vocală a dobîndit prestigiul sunetului literar, dovadă "curba ascendentă" (§ 167 ș.u.) a pronunțării cu i în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și evoluția ulterioară a normelor fonetice supradialectale. La Reteganul, grafiile simți, singur (I 3, 12, 36, 53), zi, ziuă, ziceau, auzit, zidea (I 1, 7, 9, 13, 18, 39), ține, țigan (I 4, 8, 31), strigau, stingă, strice (I 8, 58) apar alături de sîngur, găsi, sîtă, sîmțise (I 43, 38, 75; III 11, 26, 47), auzînd, slobozînd, zî- imperativ (I 38, II 64, III 16), țîpă, țîgan, țîn, atîpi, țîgări (I 2, 17, 42, 62, II 11, III 28), stîngă (II 55), variante ce evocă vorbirea populară de dincoace de munți, caracterizată prin puternice tendințe velarizante (F 50, T 73 ș.u.). Numai în mod excepțional (șî: I 8, III 19) apare î după consoanele s, i.

În schimb este aproape generală grafia cu î- (urmat de nazală) în formele verbului a intra: întără, întîrînd, întrau, întreți etc. (I 4, 7, 55, 56, 18, 20, 28, 52 etc.). Scriitorul înregistrează, prin aceasta (în opoziție cu recomandările făcute la 1880 de Maiorescu²⁴), un fonetism cu largă răspîndire în dacoromâna populară din aria nordică, în Transilvania, Moldova, Banat, Maramureș.

Unele dintre grafiile cu i în loc de î, pe care le întîlnim la Reteganul în volumele din 1888, 1895, 1903, nu reflectă pronunții păstrate în româna literară contemporană: schinteie (II 32), zină (I 47), scotîndu-l (I 14), rideau (III 58), Cosin-

zeana (III 25), Găpătină (III 14), țiră (I 6, 13), sfărimitură (I 24, 25, 26), tinăr (I 10, 42, 47), uriseră (I, 45), intetiră (II 29) etc. În jurul anului 1900, astfel de literarizări sau "hiperliterarizări" apar cu o frecvență redusă față de perioada anterioară, 1840-1880, când se constituise, sub influența limbii scrise, chiar o modă de pronunțare literară cu i (I 81 ș.u.), Sugerate cărturarilor secolului al XIX-lea de textele rotacizante, în acord cu modelul eufonic al limbii de origine și al graiurilor muntene conservatoare, și aceste grafii, ca și cele cu e în loc de ă, mai sus prezentate, pot fi puse în legătură cu "voința" de "a lupta" împotriva fonetismelor care accentuau diferențierile din interiorul limbii literare (I 84). Amintim faptul că, pledînd pentru aplicarea principiului "intelectual" în scrierea cu litere latine, T. Maiorescu încerca să argumenteze, în studiul său Despre scrierea limbii române (1866), inoportunitatea utilizării unui semn aparte pentru i, vocală căreia îi nega statutul de fonem. Este un punct de vedere pe care criticul îl susține încă la 1880, în Academia Română²⁵.

Despre o influență a graiurilor am putea vorbi în cazul variantelor singe, sin, stingă, sfirși, tinăr, tirg, ripă, riu, ride, omorit, amărit, stringă, strimt, urită, nehotărit, suris, atita, țintar, schinteie, zimbet etc., astfel de fonetisme caracterizînd arii mai restrînse sau mai largi ale Transilvaniei și Banatului (I 107-111, F 48). Reteganul însuși le semnalează, în subsolul poveștilor publicate la 1888, ca particularități ale unuia dintre graiurile pe care le-a cunoscut: "În Munții Apuseni, cu deosebire așa-numiții țopi nu zic sită, strînse, zise, silă, ci sită, strinse, zise, silă, adică i înainte de s rămîne aspru" (I 4).

2.3. Oscilația grafică é (ea, e) a este, de asemenea, una dintre cele mai caracteristice scrisului literar românesc din epoca modernă; pe de altă parte s-a afirmat, cu "absolută certitudine", că pronunțarea literară oscila între ea și a (vezi § 187 ș.u.). În timp ce modelul normativ latinizant promova scrierea cu é (= ea) și, implicit, pronunțarea literară cu diftong - scriere și pronunțare ce aminteau un stadiu mai vechi de evoluție fonetică (lat. é ... ă, e ea), prezentînd, totodată, în multe situații, avantajul menținerii "sunetului radical" (sg. pénă, pl. pene)²⁶ -, influențele vorbirii, cu deosebire ale vorbirii populare sprijineau, în general, variantele cu a. În culegerea publicată de Re-

teganul la 1888, după consoana s apare, de regulă, ea (scris é): seamă (I 1, 11, 14, 40, 47), seamăn (I 69), bagseamă (I 20, 24), seară (I 30, 62), seacă (I 25, 53), oboseală (I 41), găsească (I 63), mai rare fiind (deși specifice ariei dialectale transilvănene) dubletele cu a: sacă, mătasă, asamînă (I 54, 58, II 16). După z găsim ea în păzească, flămînzească (I 34, 70), dar și a în slobozau, dobzază (I 6, 29), zamă (III 26). Aceeași oscilație după t: fierbinteală, iuteala (I 3, 54), atîția (II 3), frumusețea (II 34), alături de atîța (II 20), clopotau (I 26), buneta (II 47). În poziție finală sau medială (în silaba următoare neavînd vocală anterioară), g, j sînt urmate de a: năbușală, ieșă, greșală, burdușau (I 22, 48, 52; III 37), alteori, însă, de ea: miseaua, ieșeau, asează (I 38, 63, II 10), șea (cu sacrificarea rimei șea/asa: I 79). Grafia îngrijetă (II 48), întîlnită alături de îngrijată (II 52) trebuie pusă în legătură cu pronunțarea ę (ș) a vocalei aflate sub accent, caracteristică graiurilor din zona Reteagului.

La 1880 Maiorescu observă²⁷ că trecerea diftongului ea (< é latin) la a, după consoane labiale, în silaba următoare avînd poziție dură, este o transformare "înrădînată în limbă", și respingea, astfel, o importantă regulă de scriere etimologică. Promovate de latinisti, variantele grafice cu é (ea) după labială (véřă/veară, pénă/peană, mésă/measă etc.) influențaseră, totuși, pronunțarea literară românească (§ 188), cu atît mai mult cu cît această influență a fost susținută de unele tendințe fonetice ale graiurilor populare, inclusiv din centrul și din sudul Transilvaniei, din aria dialectală cunoscută de Reteaganul (vezi și F 49, 55; T 46). Variantelor grafice péră (II 77, 79, III 60), pénă (III 5, 17, 18), poménă (III 58), chiméșă (III 24), chiar mésă (I 40), să védă (I 5, 8, 14, 16, 24) - alături de care apar și grafiile cu a, pomană (III 64), masă (I 13) etc. - le-ar putea deci corespunde variante fonetice cu ea sau ę după labială.

Alte caracteristici fonetico-grafice ale textului publicat de Reteaganul la 1888 urmează a fi prezentate în a doua secțiune a lucrării. Deși parțială, descrierea de mai sus evidențiază oscilația scriitorului între formele sugerate de vorbire (de grai), și cele care pot fi puse pe seama unei intenții de literarizare, fie pe linia tradițională a latinismului (ciparian), fie prin acceptarea unui model muntean. Cu precizarea că, în măsura în care promovează fonetismele "clasice" - și crădem că putem vorbi de o

preferință a scriitorului pentru ele - atît modelul limbii din Muntenia, cît și al graiurilor ardelenști au putut orienta selecția scriitorului convergent cu modelul limbii de origine.

Menționăm, în încheiere, faptul că pentru complexitatea procesului de literarizare în textul supus analizei ni se par semnificative grafiile "amfibii" (semiliterarizările) de tipul nu li să mai urisără (I 45), să să stingă (II 7), să-ntoarseră (I 70), să oțeliră (III 59) etc. prin care tendințele velarizante ale graiurilor sînt inconsecvent notate, și, de asemenea, scrierea cu i și e, în loc de î și ă, a unor elemente lexicale regionale ca mărășin "semn", a țelui "a ochi", a se deștebeli "a se dezmetici" etc.

N O T E

- 1 Vezi AUT XXVII, 1989, p. 19-28.
- 2 Vezi I. Pop Reteganul, De la moară, vol. I, De la moara din sus, Budapesta, 1903, p. 12-17.
- 3 Afirmatiile din această lucrare cu privire la răspîndirea faptelor de limbă în zonele dialectale cunoscute de scriitor au la bază, cu deosebire, studiile a doi cercetători timișoreni: V.D. Țăra, Graiul de pe Valea Superioară a Șieului, teză de doctorat, 1975, mss (în continuare, Ț) și V. Frățilă, Probleme speciale de dialectologie. Graiul de pe Valea Inferioară a Tîrnavelor, Timișoara, 1982 (în continuare, F).
- 4 Avem în vedere informațiile pe care le oferă V. Țăra în lucr. cit.
- 5 Vezi, comparativ, textul indicat la nota 2; cel din volumul Lui Maiorescu. Omagiu, București, 1900, p. 211 ș.u.; Ion Pop Reteganul, Povești ardelenesti. Basme, legende, snoave, tradiții și povestiri. Ediție îngrijită de V. Netea, București, 1986, p. 361 ș.u.
- 6 Cf. P. Dumitrașcu, Observații asupra limbii și stilului operei lui I. Pop Reteganul, în LR III 1954, nr. 5, p. 44.
- 7 Vezi Magdalena Vulpe, Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită, București, 1980, p. 38.
- 8 Vezi Flora Șuteu, Literarizare, modernizare și critică de text în editarea poeziilor lui Eminescu, în Studii de limbă literară și filologie, vol. I, București, 1969, p. 322.

- 9 Ne referim la cele cinci tomuri ale Poveștilor ardelenesti, tipărite la Brașov în 1888 (în continuare, I, II ... V), la volumul Povești din popor, Sibiu, 1895, și la cel menționat mai sus, la nota 2.
- 10 Vezi cu deosebire I. Gheție, Baza dialectală a românei literare, București, 1975 (în continuare, G), p. 548 ș.u.
- 11 Vezi și Glosarul anexat Regulelor ortografice publicate de Academia Română la 1904.
- 12 Vezi Doina David, Limbă și cultură, Timișoara, 1980, p. 63-71.
- 13 Cf. și unele particularități morfologice cum sînt pluralele feminine în -e de tipul rane, groape, imperfectul fără -u la persoana a treia plural etc.
- 14 Vezi chiar numai textele reproduse în ediția din 1986 a Poveștilor ardelenesti, p. 629-632; apar aici latinisme, germanisme etc.
- 15 Vezi P. Dumitrașcu, lucr. cit.
- 16 Pentru distincția norme "fundamentale" - norme "secundare" vezi G.
- 17 Vezi Flora Șuteu, Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești, București, 1976 (în continuare, Ș), p. 161 ș.u.
- 18 Destul de tîrziu, în secolul nostru (vezi Ș, 165), "pronumele reflexiv se se scria se și se pronunța să, cum se pronunța și azi în stilul familiar". Observația privește și stilul conversației oficiale.
- 19 Cf. și G. Istrate, O problemă controversată: literarizarea, în volumul autorului Limba română literară. Studii și articole, București, 1970, p. 72-122 (în continuare, I).
- 20 Vezi și Doina David, lucr. cit., p. 141.
- 21 Vezi I. Heliade Rădulescu, Scrieri lingvistice. Ediție ... de Ion Popescu-Sireteanu, București, 1973, p. 105.
- 22 Vezi și G, p. 586; I, p. 108; Doina David, lucr. cit., p. 138.
- 23 Ultimele două exemple au fost extrase din volumul publicat de Reteganul la 1895, p. 74, 92.
- 24 Vezi T. Maiorescu, Critica. Antologie și prefață de Paul Georgescu. Text stabilit de Domnica Stoicescu, București, 1966, p. 319.
- 25 Ibidem, p. 319, 320

26 Ibidem, p. 323.

27 Ibidem.

LA LANGUE DES CONTES DE I. POP - RETEGANUL

La phonétique

(RÉSUMÉ)

L'étude décrit le niveau phonétique de la langue des contes de Pop - Reteganul, en analysant une série des plus caractéristiques oscillations graphiques trouvées dans les recueils publiés par l'auteur de son vivant. Il est démontré qu'excepté les "preuves de langue", les contes transylvains offrent une image phonétique des patois populaires de Transylvanie réduite à son essence et "corrigée" dans la perspective des normes supradialectales. La "littérisation" est réalisée surtout en suivant la ligne traditionnelle de Cipariu et tout en acceptant le modèle de Muntenia.

O RELICTĂ LATINEASCĂ ÎN GRAIURILOR DACOROMÂNE:
*PĂCURĂ (pl. PĂCURE, PECORI) "OAIE; TURMĂ DE OI"

de
VASILE FRĂȚILĂ

Li s-a recunoscut de multă vreme graiurilor și dialectelor calitatea de a fi arhive vii ale limbii unui popor, depozitare ale unor fapte lingvistice pe care varianta literară le-a pierdut sau nu le-a cunoscut niciodată. De multe ori, înainte de a dispărea complet din limbă, unele cuvinte se izolează pe anumite arii, se pripășesc în vreo expresie sau se retrag discret în producții literare populare. Este și cazul unui cuvânt de origine latină pe care l-am întâlnit în culegerea de literatură populară a lui D. Șandru, apărută postum¹.

În colecția lui D. Șandru, la p. 318, apare substantivul feminin plural pecori, într-o doină culeasă în 1945 din localitatea Comana de Jos, aparținând de comuna Comana, jud. Brașov, de la Veta Fătu, 48 de ani:

"Mîndra mea de pește dial,	Și cu <u>pecorî</u> de pe sate.
Leana mea,	Bagă Gîță calu-n tindă
N-ai un grajdî gol pentru cal?	Și îl leagă la oglindă
Am grajduri da-s ocupate,	Și hai Ghiță, hai în casă
Gîț-al meu,	Că raikiu ie pe masă
Tot cu fîn și cu bucate	Și vin negru pe fergastă".

Cuvîntul este inserat și în glosarul care însoțește lucrarea, fiind explicat astfel: "pecori s.f. pl. oi" (p. 471).

Termenul trebuie să fie o continuare a lat. pecora "Schaf", "oaie", cu descendenți și în alte limbi și dialecte romanice: it. pecora, friaul. piore, tosk. pecore, kalabr. piekuru, neap. piekere, crem. pevor "Bock (von Schafen und Ziegen)", "țap, berbec, căprior"².

Cuvîntul latinesc este, de fapt, pluralul lui pecus "Vieh",

"vită, animal", de asemenea, cu reprezentanți în limbile romani-ce: aumbr., march., velletr. peko, leg. pegus; prov. pec (> frz. pecoue "dumm") "dumm", prost, idiot", akat., valenc. pec "Woll-schar", "oaie pentru lână", "einfältig", "nărod, prostănac"; pg. pego, galliz. prega "Schaf", "oaie"³.

Derivarea cuvîntului latinesc din latină, în felul în care a fost înregistrat de D. Șandru, pare a întâmpina unele dificultăți fonetice: 1. é (e scurt accentuat) trebuia să devină ie (cf. pectus > piept, pellis, Ac. péllem > piele etc.); 2. p urmat de i din diftongul ie trebuia să se palatalizeze în stadiul k⁴; 3. o neaccentuat trebuia să se transforme în u (cf. pecorarius > păcurar, colligere > culege(re) etc.).

În ceea ce privește primele două fenomene, poate fi vorba de o tendință a informatoarei de a evita palatalizarea labialelor, tendință pe care o întâlnim și în alte situații la același subiect: cf. mie, mi și vinovat:

"Nu-i da, Doamne, nimănui
Ce-mî dai mie și codrului?"

Codrului i-ai dat cărare,

Mie dor și supărare ...

Codrului i-ai dat cărări,

Mie dor și supărări⁵.

"Okilor, nu-mi lăcrimaț',

Că voi sînteț' vinovat'

Ce vedeț' nu mai lăsați',

Ce iubiț' nu mai uitaț'...

Nu-mî plînge numa unu,

Care știe ce-i doru,

Da-mî plînge și celălalt

Că să vede-nstrăinat⁶,

față de nie, nî și chiar gine "bine", la alt informator din aceeași localitate:

"Nu-nî pare rău că mă duc

Da-nî pare rău după plug ...

Ieu plec, satule, din tine,

La dușmanî le pare gine,

Numai nie-nî pare rău

Că mă duc din satu nieu⁷.

Evitînd palatalizarea bilabialei p în k, informatoarea nu înlocuiește doar pe k cu p, ci renunță și la pronunțarea iotului din diftongul ie, astfel încît secvența pie- devine pe-.

Fenomenul nu aparține doar idiolectului informatoarei din Comana de Jos de la care Dumitru Șandru a cules doina sus-mențio-nată, ci este ceva mai răspîndit, fiind înregistrat din mai mul-

te zone în care bilabiala p s-a palatalizat în stadiile k, pk sau chiar pč.

Astfel, Sever Pop, autorul ALR I, notează pept^U, deci cu evitarea iotului, în câteva puncte cartografice: 136 Micești, jud. Alba; pept în pct. 578 Făget, fostul județ Ciuc și în pct. 675 C.A. Rosetti, jud. Tulcea; pepti^I, alături de kiăpti^I în pct. 596 Balotești, fostul județ Putna; pepti^U, alături de kiăpti^U, în pct. 614 Adam, din fostul județ Tutova⁸. În pct. 87 Săvârșin, de pe valea inferioară a Mureșului, jud. Arad, S. Pop a notat forma de singular péle, alături de pl. pčai⁹.

Același fenomen al evitării palatalizării labialelor, însoțit de înlăturarea iotului din diftongul ie după labiale, a fost înregistrat și de Emil Petrovici¹⁰, din localitatea Cernatu (Săcele), jud. Brașov, în sintagma pei dă miel (de 3 ori, de 2 ori la p. 87 și o dată la p. 88) și în cazul cuvîntului ferbint^Ke în loc de serbint^Ke, la Voiniceni (pct. 235), jud. Mureș¹¹.

Numărul exemplurilor care să ilustreze fenomenul în discuție este mult mai mare. Îl ptem completa cu alte câteva extrase din colecția de poezii populare Flori de câmp a lui Alexiu Viciu¹²: obelele în loc de oșelele "obiellele", Biia, jud. Alba, p. 88, petricelele în loc de ketričelele "pietricelele", Micăsasa, jud. Sibiu, p. 98, petri în loc de ketri "pietri" (= pietre), Doștat, jud. Alba, p. 177, etc.

Fenomenul este și astăzi în curs în ariile în care labialele se palatalizează, fiind atestat, spre exemplu, de autorul NALR - Moldova și Bucovina, I¹³ din aproape toate zonele regiunii din dreapta Carpaților Orientali. Forme "depalatalizate", cu evitarea iotului din diftongul ie după p, au fost notate în cazul cuvîntului pieptene (NALR - Mold. Buc. I, harta 8), uneori, alături de forme cu labiala palatalizată, din punctele: 471: péptin; péptini^I, [B] čéptin; čéptini^I; 472: péptine; péptini^I; 522: péptin; péptini^I [n.] ; 530: péptini, [K] képtini; képtini^I; 630: péptini, [K] képtini^I; 641: péptini, [K] képtini; képtini^I; 655: péptini; péptini^I; 657: pep... [K] képtini; képtini^I. Același fenomen a fost semnalat și în dreptul cuvîntelor piele în punctele: 531, 599, 611, 612, 619, 631, 640, 658¹⁴ și piept în punctele: 617, 619, 632, 633 etc.¹⁵.

În ce-l privește pe o neaccentuat netrecut la u în pecori,

el se poate alătura altor exemple, destul de numeroase, din dacoromână în care o neaccentuat "coexistă" cu cele în care acesta se închisese la u: dormi - durmi, adormi - adurmi, înflori - înfluri, ospăt - uspăt, morar - murar, porcar - purcar, mormînt - murmînt¹⁶. U neaccentuat trece la o în aur > aor, faur > faor, balaor > balaor în mai multe zone ale Transilvaniei: Munții Apuseni¹⁷, Năsăud¹⁸, Ugocea¹⁹, Jina²⁰; valea inferioară a Tîrnavelor²¹. Același fenomen a fost înregistrat în unele graiuri ardelenesti și în abor "abur", aloat "aluat", bojor "bujor", coraj "curaj", coloare "culoare" etc.²².

Ieșirea cuvîntului din uz, apariția lui ocazionată doar de "recitarea" sau cîntarea doinei, a putut duce la "deformarea" lui fonetică, la trecerea spontană a lui u la o.

Păstrarea lat. pecora în dacoromâna este confirmată de păcure s.f. pl. [notat păcure] inserat de Cihac²³ (după Dialoguri Frantesco-Românești pentru tinerime. Precedate de un abecedar, de un vocabular și urmate de anecdote, de cîteva traducțiuni din literatura românească și de proverburile de Teodor Codrescu, ediția a patra, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1859) în dicționarul său cu semnificația "bêtes bovines". Cihac²⁴ indică și etimonul: lat. pecus, -oris, trimițînd și la descendenții acestuia în alte limbi romanice: vit. pecure; vit., esp. pecora "brebis"²⁵.

De la Cihac, termenul a fost preluat de Dicționarul limbii române (DLR), tomul VIII, partea 1, litera P, București, EA, 1972, p. 226, unde se specifică: "PĂCURE, s.f. pl. (învechit și regional) Turmă de oi, animale, vite. Cf. CIHAC I, 199". DLR, s.v. păcure face trimiterea și la un (suspect) păc (după REVISTA CRITICĂ II, 48) cu pl. pecuri (ibidem) s.n.²⁶.

Tot DLR înregistrează, după Tiganiada lui I. Budai-Deleanu, și diminutivul păcuré (învechit dar care trebuie să fi circulat prin Transilvania), la pl. păcuréle: "Ca droaia de lupi cînd apucă la mandra cu slabe păcurele ... Face perire, ucide, strică ș-apasă".

Ba mai mult, persistența lat. pecora în zona intracarpatică este dovedită și de păcurime, s.f. păstrat regional, după DLR, fără să se indice mai exact aria, cu sens colectiv "oi multe la un loc, turmă de oi" (cf. ARH. FOLK. VI, 298). Trimiterea în DLR se face după g l o s a r u l care însoțește studiul lui Vasile

Scurtu, Cercetări folklorice în Ugocea românească, publicat în "Anuarul Arhivei de Folklor", VI, 1942, p. 123-300. În g l o - s a r se specifică doar: "păcurime = oi" (p. 298).

Din textul înregistrat de Vasile Scurtu din Bocicău, de la Ilușcă Dorog, cum se va vedea în continuare, rezultă că termenul în discuție circula în Maramureș, mai precis, la Petrova:

"Spune mama:

- Umbla oamii la Coștiui. O fost oarece om în Valea-Sacă. Șăde pruncii în car, să căra, cum îs pruncii. Ala om îi aduce pînă în Valea-Sacă di la Coștiui. Nu-l pune gios în veci. O adus odată doi prunci din Pătova. O rămas în Valea-Sacă. Vine on prunc la noi acasă și zice și plînge:

- Zbădără mama după mine.

Are mama păcurime.

Are mama o cucoană.

Coștiui din sat s-o bătut și pi iel l-o spînzurat în pădure cu capu-n gios ș-o murit. O fost prunc de rumân din Maramureș, de oamii bogăț.

Cel a doilea o rămas în Tarna și din iel să trag Petroveni, că coconu o fost din Petrova. O fost cocon hodin"²⁷.

Păcurime, așa cum arată DLR, este un derivat românesc de la păcure cu sufixul colectiv -ime²⁸.

Din exemplele de mai sus, reiese că rom. *păcură, întrebuințat mai ales la pl. păcure, "oi, turmă de oi" (lat. pecora) a fost un cuvînt care cîndva a circulat pe o arie mai largă în Transilvania, fiind cunoscut cel puțin în județul Hunedoara (cf. derivatul păcuréle la I. Budai-Deleanu, originar din Cigmău), în Maramureș, la Petrova, și poate și în Ugocea (cf. s.f. colectiv păcurime) și în sud-estul Transilvaniei (cf. forma pecori înregistrată de D. Șandru de la Comana de Jos, jud. Brașov).

Este posibil ca forma *kecură pe care am presupus că trebuia să o aibă lat. pecora la Comana de Jos (cu p + i > k) să nu fi existat niciodată, pecora fiind influențat de derivatele în care ě (e scurt) nu a mai fost accentuat: păcurar (< pecorarius) și derivatele: păcurăraș, păcurărel, păcurăreasă, păcurărită, păcurărie, păcurărit etc.

Ar mai fi de menționat că e nu a trecut întotdeauna, sau, mai exact spus, peste tot la ă după labială dacă în silaba urmă-

toare exista poziție dură (cf. forma pecori). Fenomenul ne întâmpină în Transilvania și în nord-estul Banatului și în alte cuvinte (cf. beut, beutură, curcubetă, sarbed, uspeț, pecurar, peduțe, per, mer, ver, umer etc.)²⁹. După Sextil Pușcariu³⁰, astfel de "forme întârziate în dezvoltare nu se găsesc numai regional, ci chiar în anumite cuvinte din graiul aceluiași individ". De altfel, e nu trece la ă în toate zonele nici în alte cuvinte înrudite etimologic cu pecori și anume în pecuină (vezi infra) și în pecurar (lat. pecorarius).

Dispariția lui *păcură (< lat. pecora) în partea de sud a dacoromânei s-ar putea să se fi datorat concurenței omonimului păcură (< lat. pîcula) "țiței, dohot, smoală", după cum, în aceeași zonă, păcurar (< lat. pecorarius) a fost înlocuit de turanicul cioban, din cauza omonimiei cu păcurar "vînzător de păcură, găzar" (< păcură + sufixul -ar)³¹.

Persistența lui *păcură, pl. păcure (< lat. pecora) în Transilvania ar putea fi pusă pe seama păstrării, un timp oarecare, a sentimentului înrudirii cu păcurar (< pecorarius), cu derivatele păcurime și păcurele, fapt ce ar explica și lipsa palatalizării lui p în Ț la Comana de Jos. Un oarecare rol în supraviețuirea mai îndelungată în nordul Carpaților Meridionali a lui *păcură (lat. pecora) s-ar putea să-l fi avut și înlocuirea lui păcură (lat. pîcula) în Transilvania cu dohot (< ucr. do-hot) "păcură pentru uns roțile carului"³².

*Păcură "oaie", "turmă de oi" a avut de suferit și din cauza sinonimelor de origine latină oaie (< ovis, ovem) și turmă (< turma). În Transilvania de nord-est, în Maramureș și în Bucovina, *păcură (< pecora) a avut de suportat, în plus, concurența altui cuvînt de origine latină, păcuină, s.f. întrebuințat mai ales la plural, care și la singular are sens colectiv, însemnînd "vite mici, s p e c. oaie (cu lapte)".

După cum am anticipat deja, atestările pentru această relică latinăscă ne vin din partea de nord a dacoromânei: "Păcuini înfricate de vrun tropot Fac să sune glas de clopot" (G. Coșbuc, Poezii, II, EPL, 1953, 167); "De cu primăvară ... alcătuiesc așezisa stîna care constă pînă la 500-600 de oi cu lapte numite păcuini" (Pr. I. Bîrlea, Balade, colinde și bocete din Maramureș, București, Editura Casei școalelor, 1924, 129); "Lapte de păcuină" (ȘEZĂTOAREA, III, 84); I.A. Candrea, Graiul din Țara Oașului,

51; comunicat din ZAGRA-NĂȘĂUD; "Cîte oi ai? - Am o sută de păcuini", comunicat din Maramureș; "păcuină "oaie cu lapte" înregistrat din Mara de T. Papahagi, Graiul și folklorul Maramureșului, București, 1925, 228, g l o s a r etc.³³.

La atestările de mai sus, reproduse după DLR, mai adăugăm pentru jud. Bistrița-Năsăud: G. Istrate și A. Turculeț, FD, VII, p. 21: "păcuină sinonim al lui oaie"; Viorel Văsieșiu, Graiul de pe Sălăuța și Valea Zagrii. Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1975, p. 13: "păcuină "oaie cu lapte"; Vasile D. Țăra, Graiul din nord-estul Transilvaniei, "Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice", A 1, 1979, p. 352: "păcuină "oaie".

În privința lui păcuină, s-au propus două etimoane latinești: *pecorina, -am, cf. farina > făină³⁴, preluat și de REW 6327, care s.v. *pecorina "Schäfchen", "oiță", indică și descendenții români: rum. păcuină "Milchschaft", "oaie cu lapte", sasar. | pecorinu "Esel", "măgar", etimon pentru care se pare că optase și Cihac, p. 199-200, care s.v. pecure < lat. pecus, -oris îl introduce și pe păcuină, s.f. "mouton" pentru care face și trimiterea: cf. it. pecorina "jeune brebis", respectiv, pecuina, -am < pecuinus, -a, -am (GDDE 1299 s.v. pecuina, de unde a fost preluat de DM, DEX și DLR, care menționează: "lat. pecuina (femininul lui pecuinus)).

În loc de concluzii:

1. Păstrarea lat. pecora în limba română este confirmată și de atestarea formei de pl. pecori "oi, turmă de oi" de către D. Șandru de la Comana de Jos. Forma aceasta, deși cu unele dificultăți fonetice, vine să se alăture celor consemnate în surse mai vechi: păcure, s.f. înregistrat de Teodor Codrescu în 1859, preluat de Cihac, păcurime, s.f. cunoscut la Petrova în Maramureș și în Ugocea românească (< păcure + -ime), păcurele (< păcure + suf. dimin. -ea, pl. -ele), care apare la I. Budai-Deleanu.

2. Cuvîntul aparține terminologiei păstoritului, una dintre îndeletnicirile fundamentale ale populației românești.

3. El aparține stocului de elemente latinești păstrate numai în dacoromână, nu și în idiomurile românești sud-dunărene, iar persistența lui la nord de Carpații Meridionali vorbește de la sine despre continuitatea populației dacoromane în interiorul arcului carpatic și după retragerea administrației și armatei romane în sudul Dunării.

4. Aceeași semnificație o are și păstrarea în Transilvania a celui alt termen înrudit etimologic cu acesta, păcuină "oaie (cu lapte)" < lat. pecuina sau, mai puțin probabil, *pecorina.

N O T E

- 1 Dumitru Șandru, Folclor românesc, București, Editura Minerva, 1987, (ediție îngrijită de Tudora Șandru Olteanu, cu o prefață de Ovidiu Birlea).
- 2 Vezi Wilhelm Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch, ed. a IV-a, Heidelberg, Carl Winter Universität, 1968, 6325 (în continuare REW).
- 3 REW 6339.
- 4 Cf., de ex., Țeptănătoare, să țeptene, o țeptăna din următoarea strigătură de nuntă culeasă de Gh. Cernea din Comana de Sus, publicată în Folclor din Transilvania, IV, București, EPL, 1969, p. 313: "Bucură-te, soacră mare,/ Că-ți aduc cheptănătoare/
Să te cheptene în cap/ Cu două lemne de fag./ Pe unde te-o chep-tăna/ Șapte ani nu te-o mînca".
- 5 D. Șandru, op. cit., p. 318.
- 6 Idem, ibidem, p. 319.
- 7 Idem, ibidem, p. 320.
- 8 Apud D. Macrea, Palatalizarea labialelor în limba română, DR, IX, 1936-1938, p. 120.
- 9 Vezi idem, ibidem, p. 124.
- 10 Emil Petrovici, Texte dialectale. Suplement la Atlasul lingvistic român II (ALRT II), Sibiu-Leipzig, 1943.
- 11 Idem, ibidem, p. 111.
- 12 Alexiu Viciu, Flori de cîmp. Doine, strigături, bocete, balade, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976 (colecție de folclor inedită, publicată cu studiu introductiv, note, indici și glosar, de R. Todoran și I. Talos).
- 13 Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina, I, București, EA, 1987.
- 14 Vezi idem, ibidem, material necartografiat, planșa 19.
- 15 Idem, ibidem, planșa 21.

Ca rezultat final, fenomenul este identic cu cel din Banat, unde labialele s-au păstrat intacte, dar unde se poate observa tendința de "depalatalizare" a acestora prin eliminarea lui

i consonant din diftongul ie, probabil, printr-un fenomen de reacție la cel al palatalizării labialelor care înainta dinspre sudul Transilvaniei spre Hațeg și Banat (vezi V. Frățilă, Considerații asupra vechimii diferențierilor dialectale ale daco-românei, AUT, XI, 1973, p. 23; idem, Probleme de dialectologie română, Timișoara, TUT, 1987, p. 115). În regiunea de nord și de est a Banatului sînt curențe forme ca pept, pele, fer, ver, mercurⁱ pentru "piept, piele, fier, vier, miercuri". Fenomenul caracterizează și graiurile din Oltenia de nord-vest, învecinată cu Banatul și Valea Jiului (vezi Valeriu Rusu, Graiul din nord-vestul Olteniei, București, EA, 1971, p. 63-64; Radu Sp. Popescu, Graiul gorjenilor de lîngă munte, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1980, p. 42), dar și pe cele din vestul jud. Hunedoara (vezi Bogdan Marinescu, Fonetica graiului din Țara Hațegului, AICED, seria B 2, 1982, p. 243). În legătura cu același fenomen vezi și: E. Petrovici, "Depalatalizarea" consoanelor înainte de e în Muntenia, Oltenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromân, CL, V, 1960, nr. 1-2, p. 9-22; Grigore Rusu, Evoluția în limba română a lui iod precedat de consoanele labiale și consecințele pe plan fonologic, FD, IV, 1962, p. 75-93; Marius Sala, Asupra unei notații din ALR, SCL, VIII, 1957, nr. 3, p. 369-370. Vezi și S. Pușcariu, Limba română. II. Rostirea, București, EA, 1959, p. 322, după care fenomenul în Banat ar fi rezultatul unei inovații ce apare în arii marginale, caracterizate de obicei prin păstrarea unor elemente arhaice.

- 16 Vezi alte exemple la Alexandru Philippide, Originea românilor, II, Iași, 1927, p. 79-80.
- 17 D. Șandru, Enquêtes linguistiques du Laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest. II. Pays de Motzi, BL, II, 1934, p. 205, 224.
- 18 Idem, Enquêtes ... VI. District de Năsăud, BL, VI, 1938, p. 225; G. Istrate, Graiul satului Nepos (jud. Năsăud), BIFR, IV, 1937, p. 65; G. Istrate și A. Turculeț, Cercetări dialectale în județul Bistrița-Năsăud, FD, VI, 1971, p. 197.
- 19 Vasile Scurtu, Cercetări folclorice în Ugocea românească, AAF, VI, 1942, p. 153.
- 20 D. Șandru și F. Brînzeu, Printre ciobanii din Jina, GS, V, 1931-1932, fasc. 2, p. 316.

- 21 Vasile Frăţilă, Probleme speciale de dialectologie. Graiul de pe valea inferioară a Tîrnavelor, Timişoara, TUT, 1982, p. 59.
- 22 Istrate, Nepos, BIFR, IV, p. 65; Istrate-Turculeţ, Bistriţa-Năsăud, FD, VII, p. 197.
- 23 A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Vol. I. Éléments comparés avec les autres langues romanes, Francfort s/M, Ludolphe St. Goar, Berlin, A. Asher, Bucarest, Socec, 1970.
- 24 Op. cit., p. 199-200.
- 25 Tot Cihac (după aceleaşi Dialoguri Frăţesco-Româneşti ale lui Teodor Codrescu) introduce în dicţionar termenul pecuină, s.f., glosat "mouton" pe care îl compară cu it. pecorina "jeune brebis". Printre derivatele lui pecus, -oris, păstrat şi în română, Cihac adaugă pe pecorarius > rom. păcurar, s.m. "berger", de la care s-au format s.f. păcurărită "bergère", adj. păcurăresc, adv. păcurăreste "de berger, en berger".
- 26 Forma păc a fost considerată suspectă şi de redactorul "Revistei critice şi literare", care o deţinea dintr-o informaţie în care nu se specifica zona de întrebuiţare a cuvîntului. De aceea, termenul este trecut la rubrica întrebări şi anume la întrebarea de sub litera c: "Păc, marhă, vită. În plural pecuri. Autorul nu ne spune în ce provincie sau ţinut locuit de români se află în graiul viu aceste cuvinte. Pentru aceea noi ne rugăm a ni se comunica dacă aceste cuvinte de aud undeva în graiul de toate zilele şi cu ce înţeles?" ("Revista critică şi literară", II, 1894, p. 48).
- 27 V. Scurtu, lucr. cit., p. 218.
- 28 Sufixul -ime îl întâlnim încă în două cuvinte înregistrate de V. Scurtu (lucr. cit.) şi anume: sălăşime: "O fost aici turme de porci, sălăşime de marhă, de dîte ş-apăi s-o făcut căs ..." (Gherţă Mică, Gheorghe Coste, 67 ani), explicat în g l o s a r, p. 299, drept "loc de odihnă pe care s-a aşezat ceva sau cineva", respectiv, domnime: "... s-o descumpărat Derta Mîică di la domnime" (p. 213).
- 29 Vezi atestări la Sextil Puşcariu, Limba română, II, Rostirea, p. 337; V. Frăţilă, Probleme speciale de dialectologie. Graiul de pe valea inferioară a Tîrnavelor, p. 45; idem, Probleme de dialectologie română, p. 112; Tratat de dialectologie românească, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984, p. 245, 360; D.

- Şandru, Enquêtes ... III. Lăpujul de Sus (d. Hunedoara), BL, III, 1935, p. 123.
- 30 S. Puşcariu, ibidem, p. 377.
- 31 Vezi D. Caracostea, Wortgeographisches und Wortgeschichtliches von Standpunkte der Homonymität, în "Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien", Heidelberg, 1914, p. 79 ş.u.
- 32 Pentru aria de răspîndire a lui dohot în Transilvania, vezi hărţile 1 şi 2 făcute de Emil Petrovici după ALR I şi ALR II, în Studii de dialectologie şi toponimie (volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Kelemen şi I. Măriei), Bucureşti, EA, 1970, p. 163 şi 166.
- 33 Vezi DLR, t. VIII, p. 224.
- 34 Sextil Puşcariu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen, Heidelberg, 1905, nr. 1236.

EIN LATEINISCHES RELIKTWORT IN DEN DAKORUMANISCHEN
MUNDARTEN: *PĂCURĂ (pl. PĂCURE, PECORI) "SCHAF, SCHAFHERDE"

(ZUSAMMENFASSUNG)

In der Sammlung von Volksdichtung Folclor românesc von Dumitru Şandru, posthum von Tudora Şandru Olteanu in Bukarest, Editura Minerva, 1987 herausgegeben, ist auf der Seite 218 das feminine Substantiv pecori im Plural verzeichnet, z. zw. in einer 1945 in der Ortschaft Comana de Jos, Kreis Braşov, aufgezeichneten "Doina". Das Wort wurde auch in das Glossar, das der Arbeit beigelegt ist, mit der Erklärung "pecori, s.f. pl. oi" aufgenommen (S. 471).

Der Terminus stammt von lat. pecora "Schaf", der auch in anderen romanischen Sprachen und Dialekten weiterlebt: it. pecora, friaul. piore, tosk. pecore, kalabr. piékuru, neap. piékere, crem. pegor "Bock (von Schafen und Ziegen" (Meyer-Lübke, REW, 6325).

Die Bewahrung von lat. pecora im Dakorumänischen wird auch durch die Form păcure, s.f.pl., bestätigt, die A. de Cihac in seinem Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Vol. I. Éléments latins comparés avec les autres langues romanes, Frankfurt a.M., 1870, mit der Bedeutung "bêtes bovines" festhält.

Indirekt wird die Existenz von *păcură oder *pecură "Schaf, Schafherde" ["Schaf(herde)"] in Siebenbürgen auch durch zwei Ableitungen davon bewiesen: einerseits durch das Diminutivum păcuré mit dem Pl. păcuréle (păcură + Suffix -ea, Pl. -ele), das in dem Epos Tiganiada von I. Budai-Deleanu (geb. in Cigmău, Kreis Hunedoara) erscheint, u.zw. in den Versen "Ca droaia de lupi când apucă La mandara cu slabe păcurele ... Face perire, ucide strică ş-apucă", und andererseits durch das Kollektivum păcurime "Schafe" (< păcură + -ime), das im Nordwesten des Landes von Vasile Scurtu aufgenommen und in seinem Aufsatz Cercetări folclorice în Ugocea românească, in "Anuarul Arhivei de Folclor", VI, 1942, S. 218 und im Glossar, S. 298, veröffentlicht wurde.

Das Wort gehört der Terminologie des Hirtenstandes, bzw. der Schafzucht an, die seit eh und je zu den Hauptbeschäftigungen des rumänischen Volkes gehörte. Es ist ein Bestandteil jener Gruppe von lateinischen Elementen, die nur im Dakorumänischen und nicht auch in den rumänischen Idiomen südlich der Donau bewahrt wurden. Seine Erhaltung nördlich der Südkarpaten spricht von selbst für die Kontinuität der dakorumänischen Bevölkerung innerhalb des Karpatenbogens auch nach dem Rückzug der römischen Verwaltung und Armee südlich der Donau (im Jahre 271).

Die gleiche Bedeutung kommt auch der Bewahrung eines anderen, mit diesem etymologisch verwandten Terminus in Siebenbürgen zu, u.zw. păciună, mit der Variante peciună "brebis; brebis laitière", "Milchschaaf" < lat. peciuna (< pecus) oder — weniger wahrscheinlich — *pecorina (< pecora).

DIATEZELE PRONOMINALE ÎN SUBDIALECTUL BANĂȚEAN

de

RODICA POPESCU

Descriind sistemul verbal bănățean, în funcție de prezența sau omiterea mărcii pronominale, se poate sesiza un mecanism de opoziții, pe care ocurența lui se le realizează, în cadrul diatezelor pronominale.

Pe baza ocurenței obligatorii sau facultative a simbolului pronominal se pot distinge mai multe clase¹ de verbe în sistemul morfologic bănățean:

1. Verbe care, la nivelul structurii de suprafață, sînt întotdeauna marcate² prin se³: dinamice: a să ogoi "liniști", a să odîni, a să născocori "a se revolta"; a să ocîieși "a se astîm-păra", a să dărina "a se zbungui", a să opînci, a să supi "a se sforța", a să suscăi "a ofta", a să boldînia "a se mira", "a face ochii mari", a să făloși "a se mîndri", a să năstăvi "a fi neastîm-părat", a să scrivi "a se smiorcăi", a să prăbălui "a se alinta", "a face nebunii".

- impersonale: a să căda, a să năluși, a să năzări, a să vîedera etc.

- reciproce⁴: a să șiorovăi "a se certa", a să șiondăni "a se cer-ta", a să credîntă "a se logodi".

- subiective: a să ivi, a să blinzî "a rîde", a să zgodi "a nimeri", a să ride (nu apare nemarcat), a să scobori (nu apare nemarcat), Ion să scobgarie iuce.

Esté cunoscut faptul că în limbă sînt favorizate contrastele marcate cel mai puternic. De aceea unele forme verbale pronomi-nale ca: a să ride, cu tendință de generalizare în aspectul popu-lar al limbii, nu numai în subdialectul bănățean, deși nu modifică raportul gramatical și nu conțin o informație semantică diferită de a perechilor lor nepersonale⁵, sînt preferate, fiind mai puțin șterse față de corespondentele lor sintetice, ele presupunînd un interes mai mare sau o participare mai intensă a subiectului.

la acțiune: Se țe riă dă mihe?

Unele din ele trădează modelul slav după care au fost calchiate: a să glumi, a să învăța (< v. sl. glumiti se, poučiti se), a să gîndi, încetățenit în română după forma reflexivă a mediului slav. A se compara: a se gîndi, cu bg. duman se, cu lat. cogitare, ne-deponent, deși nu este de origine slavă în română.

Frecvente în această zonă lingvistică sînt construcțiile pronominale impersonale, caracterizate negativ sub aspectul relațiilor sintagmatice cu un nominativ, cărora li se asociază, în mod greșit⁶, un subiect, transferîndu-le verbelor pronominale subiective: Sășieratu să înșiepie dă vriemie.

Acest fapt ne îndreptățește să afirmăm că formele verbale pronominale sînt mult mai frecvente⁷ în subdialectul bănățean, așa cum erau și în limba veche, unde exista tendința de a raporta acțiunea la un subiect concret, determinat.

- eventive: a să bujora, a să gălbiîni, a să bieșejeji, a să lomui, "a paraliza".

ocurența lui

2. Verbe care nu admit niciodată se. Includem aici unele verbe cu valoare impersonală, verbe cu rădăcină onomatopeică, verbe copulative, verbe care exprimă procese foarte generale⁸, verbe intransitive, neconvertibile în reflexiv și pasiv: a durăi "a tuna", a ploia, a măcăi, a lălăi "a fredona", a micrlăni; a fi, a ieși, a găsi, a așiera "a aștepta", a șiviși "a iscodi", a bucta "a rămîne repetent", a doctări "a face munca boacterului", "fochistului, mașinistului", a șielui "a înșela", a cîrîe "a alerga", a blieoci "a pălăvrăgi", a șiecarui "a prinde la strămtoare"⁹, a pișcure "a pițiga", a flioncăni "a vorbi inutil", a împupi "a îmboboci", a brișcăși "a tăia cu brișca".

3. Verbe cu ocurență pronominală facultativă, în care prezența lui se realizează opoziții, care pot fi:

- lexicale: a cînta "a fredona"/a să cînta "a se boci".

În aceste situații, folosirea uneia dintre formele verbale fiind asociată cu un anumit conținut, nu ne este îngăduit să-i adăugăm sau să-i suprimăm verbului morfemul pronominal, fără a perturba acest sistem de opoziții¹⁰; a uita/a se uita. În graiurile din sud-vestul țării acest tip de opoziții este preluat de ocurența prefixului ză- (zu-, zo-): a să zuita "a pierde din memorie, din vedere" (întotdeauna marcat pronominal)/a să uita "a

privi":

M-am zuitat să închid ușa / M-am uitat pră fieriastră.

M-am zuitat se o spus mama/

- opozitii gramaticale:

- personal/impersonal: a însăra "a întârzia pînă seara/
a să însăra "a se face seară": O însărat în sat/ S-o însărat.

- predicativ/semiauxiliar de aspect:

a apuca (1) "a prinde", (2) "a reuși"/a să apuca "a începe":

N-o măi apucat vara /

Nu s-o apucat să sâpie.

N-o apucat să iasă doctor/

Opoziții lexico-gramaticale. În această situație cele două forme verbale reprezintă două unități lexicale și gramaticale distincte, iar suprimarea mărcii pronominale atrage după sine și modificări în planul conținutului și al categoriei gramaticale: a rîndui "a face ordine"/ a să rîndui "a se aranja în viață":

Am rînduit prîn casă / S-o rînduit binie.

a șăde "a sta" / a să șăde "a se cuveni", "a se potrivi"

Nu șăde locului / Nu i să șădă să vorbască urît.

/ Nu i să șăde cu țolu ăla.

Deci se, din structura verbelor pronominale, a devenit un morfem gramatical dependent¹¹, într-o puternică unitate cu verbul, noncomutabil cu zero, fără a perturba sistemul de opoziții lexico-gramaticale ale verbului. Ca orice cuvînt morfematizat se este prezent mai ales în poziție proclitică, față de verb și numai rareori apare postpus acestuia, constituind o variantă pozițională întîlnită în subdialectul bănățean, în unele cazuri pierzîndu-și chiar capacitatea de permutare: la gerunziu și la forma afirmativă a imperativului:

Du-țe după apă!, Gîndindu-să.

Totuși, în această zonă lingvistică, păstrătoare a unor variante arhaice, nu este exclusă antepunerea morfemului la imperativul afirmativ: Ce pregăcește dă plecare!, Ce du măi iuce!, variante poziționale libere, cu vădită tendință de limitare și în Banat, dar care au capacitatea de a diversifica expunerea și de a motiva încadrarea acestor mărci pronominale printre morfemele gramaticale mobile.

În aria acestui subdialec există chiar posibilitatea de a intercala morfemul pronominal, la imperativul pluralic afirmativ al verbelor, între rădăcină și desinență,

prin reluarea desinenței: Spălăți-vă-t măi iucé! Dușéți-vă-t a-aié!, Opréți-vă-t pră la noi!¹². Sînt atestate și variante ca: dușéți-vi-t, în care $\dot{a} > i$, prin fenomenul asimilării. Structurile menționate vin să întărească unitatea microstructurii verbale pronominale.

Pe lîngă formele verbale compuse schimbarea poziției morfemului, postpunerea lui, reprezintă o raritate, care apare totuși uneori în acest subdialec, marca pronominală fiind întîlnită cu un rol expletiv, reprezentînd construcții redundante, greșite: M-am dusu-m-am. M-aș căina-m-aș¹³.

La formele verbale analitice, encliza pronominală este condiționată de schimbarea auxiliarului morfologic:

- la viitor: Auđi-s-o va dá miñe, Căi-s-or după noi.
- la perfectul compus: Răsturnatu-s-o cu coșia.
- la condițional-optativ, prezumtiv: Gîndi-s-or, oarje, și la noi?

Encliza pronominală la formele verbale simple este și ea atestată, deși foarte rar:

Poartă-să biñie cu cine?, Parje-să o-o-nșieput ploaia.

Rogu-mă, se vriei? (În construcții aproape rigide, de tip interjecțional).

Alt argument în favoarea caracterului mobil al acestui morfem pronominal din structura diatezelor verbale este și posibilitatea foarte redusă de disociere de verbul dependent. Sînt posibile doar intercalările unor adverbe modale intensive și a formelor atone ale pronumelor personale¹⁴, la jonctura celor două elemente:

Nu s-o măi dus la uoldă.

S-o cam bătrînit.

Lădatu-mi-če-ai.

Parje-mi-să.

"Cînd ți-oi trece ulița,

Scurte-mi-se viața;

Cînd ți-oi trece pragul tău

Scurte-mi-se traiul meu".

(Petre Ugliș-Delapecica, Poezii și basme populare din Crișana și Banat, București, E.P.L., 1968, p. 117)

Se mai poate fi dislocat de verb și prin inserarea semi-auxiliarului de modalitate a putea: "Dac-ai gătat triaba înșamnă că ce poț culca linișcit.

Mai puțin firească și foarte rar apare dislocarea micro-structurii verbale pronominale prin intercalarea, între morfem și verb, a unui substantiv în vocativ, impunând construcției rigiditate, după cum dovedește: exemplul: "Nu te, fiică, blăstăma! (Ugliș Delapeșica, Poezii și basme, p. 117).

Menționăm faptul că verbe pronominale reciproce și reflexive în subdialectul bănățean nu cunosc modalitatea de asociere cu un element prefixal sau prefixoidal de tipul: între-, inter-, con-¹⁵; auto-, sin-¹⁶, menite să imprime, într-un mod mai econom și mai puțin echivoc aceste valori. Astfel de construcții pronominale apar întărite de complementele ale reciprocității¹⁷ și ale reflexivului¹⁸: S-or întălies întră iei; S-or împăcat unu cu altu; S-o apărat pră iel.

Elemente derivate menționate, deși au mare vitalitate în româna literară actuală, fiind de proveniență mai recentă în limbă, nu se înfățișează ca însoțitoare ale verbelor pronominale reciproce și reflexive în subdialectul bănățean, în locul lor apar construcțiile pronominale amplificate, întărite de complementele corespunzătoare.

N O T E

- 1 A se vedea Rodica Popescu, Se, mijloc de îmbogățire semantică și gramaticală, AUT, XIII, 1975; aceeași autoare, Modalități de interpretare a categoriei diatezei pronominale, în Filologie XX. Lingvistică, Timișoara, TUT, 1977.
- 2 O listă de astfel de verbe cu ocurență pronominală obligatorie și greșeli privitoare la întrebuințarea lor găsim la Iorgu Iordan, Limba română actuală. O gramatică a "greșelilor", Iași, 1943, p. 331-348; Gabriela Pană-Dindelegan, Sintaxa transformățională a grupului verbal în limba română, București, EA, 1974, p. 15-16; aceeași autoare, Analiza reflexivului românesc din perspectiva unei gramatici transformăționale (I), SCL, 1972, nr. 4, p. 344-345; Tratat de dialectologie românească, Craiova, Scrisul Românesc, 1984, p. 261; V. Frățilă, Folclor,

- și dialectologie. Morfologia subdialectului bănățean în colecții de folclor, Timișoara, CCA VI/2, 1988, p. 1-73, în special p. 26-30.
- 3 În varianta să, în acest subdialect (cf. Eugen Beltechi, Limbă literară și grai. Pe marginea unei anchete dialectale, CL, XVIII, 1973, nr. 1, p. 59).
 - 4 În limba română veche, multe dintre verbe marcate prin se apăreau fără morfemul pronominal, după cum constată Ov. Densusianu, Istoria limbii române, vol. II Secolul al XVI-lea, București, EȘ, 1961, p. 128-130; Gabriela Pană-Dindelegan, Regimul sintactic al verbelor în limba română veche, SCL, XIX, 1968, nr. 3, p. 292-294.
 - 5 Pentru opozițiile pe care ocurența lui se le realizează în cadrul diatezelor pronominale, vezi Rodica Popescu, Se, mijloc de îmbogățire semantică și gramaticală, AUT, XIII, 1975; Ecaterina Teodorescu, Reflexiv și pronominal, LR, 1965, nr. 5, p. 548; Al. Graur, Diatezele, SCL, 1969, nr. 1, p. 28.
 - 6 Rodica Popescu, Tendențe în folosirea formelor verbale pronominale în româna contemporană, AUT, XVI, 1978.
 - 7 Multe verbe dinamice, care erau active în latină, primesc marca pronominală sub influența aceluiași verbe din slavă. Vezi pentru aceasta Al. Graur, Les verbes "refléchis" en roumain, în "Bulletin linguistique", VI, 1938, p. 47; Theodor Hristea, Probleme de etimologie, București, EȘ, 1968, p. 172-174; care echivalează verbe active pronominale dinamice ca: a se jura, a se rîde, a se teme, cu un calc morfologic după verbele slave: cf. v. sl. klęti sę, v. sl. smijati sę, v. sl. bojati sę.
 - 8 Ocurența pronominală imprimă unui astfel de verb valoare impersonală, precum dovedește exemplul, caracteristic Banatului: Nu să există să nu vină și iel. (= nu e posibil).
 - 9 Cf. a tecărui (Transilvania) "a suci", "a învîrți" (DLR, t. XI, partea a II-a, litera T, București, EA, 1982, p. 148). Marca pronominală este atestată în graiurile bănățene de sud-vest: să pitrec, ne călărim, mă vom, își închină (cf. Tratat de dialectologie românească, p. 261).
 - 10 Rodica Popescu, Abateri în folosirea mărcii pronominale, din structura diatezelor, în româna contemporană, AUT, XXI, 1983.
 - 11 Rodica Popescu, Se, morfem gramatical dependent și mobil în

- structura diatezelor pronominale, în Studii de lingvistică, Timișoara, 1976.
- 12 Acest fenomen a fost sesizat și explicat în mod diferit de lingviști ca: Ov. Densusianu, Graiul din Țara Hațegului, București, MC MXV, p. 15; Gr. Brâncuș, Intercalarea pronumelui neaccentuat în formele de plural ale imperativului albanez, în Omagiu lui Al. Rosetti, București, EA, 1965, p. 89-91; J. Byck, Studii și articole, București, EȘ, 1967, p. 137; I. Mării, Însemnări despre imperativele regionale "duce-vă-ți/ duce-vi-ți" și "culcați-vă-ți"/"culcați-vi-ți", Cluj, CL, 1969, nr. 2, p. 261-262.
 - 13 Pentru limba română veche astfel de forme verbale sînt semnalate de către Alexei Procopovici, Pronumele personal în funcțiune morfologică verbală, Biblioteca Dacoromaniei, nr. 6, Cluj, 1933, Tiparul Cartea românească, București, p. 7. Pentru fenomenul de repetare a pronumelui personal aton și a auxiliarului morfologic să se vadă Sextil Pușcariu, Studii istororomâne, vol. II, București, 1926, p. 248; G. Istrate, Construcții pronominale pleonastice, AUI, 1956, nr. 1-2, p. 395; Fulvia Ciobanu, În legătură cu repetarea formelor neaccentuate ale pronumelui personal și reflexiv, SCL, XXIII, 1972, nr. 6.
 - 14 A se vedea B.B. Berceanu, Observații și propuneri privind Gramatica limbii române: sistemul pronumelui personal și al pronumelor înrudite, LR, 1957, nr. 1.
 - 15 Al. Graur, Prefixe cu rol indicator, LL, XI, 1966, p. 337.
 - 16 Rodica Popescu, Elemente derivative cu valoare gramaticală, AUT, XVII, 1979, p. 161-164.
 - 17 Vezi pentru acest tip de complement D. Crașoveanu, Cu privire la construcțiile care exprimă reciprocitatea, LR, 1974, nr. 3, p. 184; Laura Vasiliu, Observații asupra diatezei, SCL, 1975, nr. 4, p. 438.
 - 18 Ovid Densusianu, Istoria limbii române, vol. II, Secolul al XVI-lea, București, EȘ, 1961, p. 253; I. Iordan, Limba română actuală, p. 440; Mioara Avram, Dereflexivizare, pleonasm sau dezambiguizare, LR, 1974, nr. 2, p. 115; C. Dimitriu, Observații în legătură cu diateza reflexivă și verbele pronominale în limba română, AUI, XI, 1965, nr. 1-2; Rodica Popescu, Complementul reflexivului, LL, 1978, nr. 1.

LES VOIX PRONOMINALES DANS LE PATOIS DU BANAT
(RÉSUMÉ)

L'étude qui porte ce titre tente une description du système verbal du Banat en fonction de la présence ou de l'omission de la marque pronominale et du mécanisme d'opposition que l'occurrence de se réalise dans le cadre des voix pronominales.

On présente cette catégorie verbale analytique dans des structures verbales difficilement dissociables, avec leurs valences grammaticales et lexicales distinctes, présentant des aspects caractéristiques de cette zone uniquement.

SYNTHESE ROMANE
SUR QUEST. 118: LE CANARD
DE L'ATLAS LINGUARUM EUROPAE
par
IONEL STAN

I. FORMES DE REFERENCE REGROUPEES PAR ETYMONS

N ^o	Étymons; code des pays et des anquêtes	Formes
1.	<u>i.-e. *NĀTĪĀ > *RĀTĪĀ</u>	
	23.o - 1.1.1.	rou. <u>rață</u> (fém.)
	29.4 - 41	rou. rég. /r'atse/ (fém.)
	28.6 -	mld. /r'atsə/ (fém.)
2.	<u>lat. ANAS, ANĀTEM</u>	
	Dérivés:	
	o8.o - 1.1.1	occ. /'aɲo/ (m.)
	14.o - 2	it. /'anja/
	o6.o - 4.1.1	cat. <u>ànac</u> /'AnAk/
	o6.2 - 1.1.1, 1.1.2, 1.1.3	cat. <u>ànec</u>
	o8.o - 1.4.1	fr. <u>cane</u> /kan/ (fém.)
	1.3.1	fr. /kan'i/ (m.)
	o3.1 - 2	wal. <u>cane</u> /kan/
	o8.o - 1.2.1	fr. <u>canard</u> (m)
	o3.1 - 1	wal. <u>canard</u>
	o8.o - 1.2.2	fr. /tʃɛn'aR/ (m.)
	25.2 - 1.	fr. /kan'ã/

N°	Stymons; code des pays et des anguêtes	Formes
3.	<u>lat. *ANĪTRA</u>	
	14.0 - 1.	it. <u>ànitra</u> (fém.)
	08.5 - 1.1.2	cor. / <u>ánidra</u> /
	06.2 - 2.1.1	cat. <u>ànera</u> / <u>'Annara</u> / (fém.)
	<u>3.1. Dérivé:</u>	
	14.0 - 1.2	it. rég. / <u>r'atse</u> /
4.	<u>lat. *ANĀTRA</u>	
	14.0 - 1.	it. <u>ànatra</u>
	08.5 - 1.1.1	cor. / <u>'anadra</u> /
	1.1.3	cor. / <u>'anada</u> /
	29.4 - 6.1	it. rég. / <u>'AnARA</u> /
	<u>4.1. Dérivé:</u>	
	14.0 - 1.1.	it. / <u>anatr'eta</u> /
5.	<u>lat. *PATTA</u>	
	06.0 - 1.1.1	esp. <u>pato</u>
	1.1.2	glc. <u>patu</u> / <u>p'Ata</u> /
	06.2 - 4.1.1	cat. / <u>p'Ata</u> /
	4.1.2	cat. / <u>p'Atu</u> /
	20.0 - 1.	prt. <u>pato</u>
6.	<u>lat. PAPPARE</u>	
	<u>Dérivés:</u>	
	14.0 - 3.	it. <u>pàpera</u> (fém.)
	3.1.	it. rég. / <u>papard'eda</u> /

N°	Étymons; code des pays et des anquêtes	Formes
7.	<u>lat. AUCA</u>	
	o8.o - 6.1.1	occ. <u>oca</u> /'ɔka/ (fém.)
8.	<u>lat. GŪLA</u>	
	<u>Dérivé:</u>	
	o8.o - 2.	fr. <u>goulu</u> (m.)
9.	<u>lat. MASCULUS</u>	
	<u>Dérivé:</u>	
	o8.o - 3.	fr. <u>maillard</u> (m.)
10.	<u>onomat. /BURR/</u>	
	o8.o - 4.1.1	fr. bourre /bɔr/ (m.)
	25.2. - 2.	fr. /bɔr/
	<u>10.1. Dérivé:</u>	
	o8.o - 4.2.1	fr. <u>bourrot</u> (m.)
11.	<u>onomat. /PIR/</u>	
	<u>Dérivé:</u>	
	o8.o - 7.1.1	fr. <u>pireau</u> (m.)
12.	<u>Onomatopées diverses:</u>	
	o8.o - 8.1.1	occ.gasc. <u>guit</u> /git/ (m.)
	9.1.1	occ. /rit/ (m.)
	10.1.1	occ. et catalan /tir'u/ (m.)
	11.1.1	occ. gasc. /lit/ (m.)

N°	Étymons; code des pays et des anquêtes	Formes
13.	<u>Emprunt au germanique</u> (<u>alsacien ou bâlois</u>)	
	o8.o - 5.1.1	fr. /gʒ'a/ (m.)
14.	<u>Étymons inconnus ou obscurs;</u> <u>formes isolées</u>	
	o6.o - 2.1.1	esp.glc. <u>curru</u> /k'ur u/
	2.1.2	-"- <u>coriu</u> /kor'iu/
	3.1.1	esp. <u>parra</u> /p'ArA/
	3.2.1	-"- /pAr'ulo/
	2o.o - 2.1	port. <u>parro</u> /p'aru/
	2.2	-"- <u>parreco</u> /paɾ'ɛku/
	3.	-"- <u>marreco</u> /mar'eku/
	14.o - 5.	it. rég. /n'akul/
	o8.5 - 2.	cor. <u>frisgione</u> /vriʒ'ɔnu/
	o6.2 - 3.1.1	cat. <u>collverd</u>

15. 0 : o6.o - 5.1.1, o8.5 - 3, 14.o - 6, 25.4 - .

II. COMMENTAIRES

Fr. canard (m.), wal. canaid formation gallo-romane sur lat. ANĀTEM:

a) initiale /k/, b) suffixe -ard.

Ofl Lorraine /tʃɛn'ar/, voir supra.

Ofl Centre cane (fém.), ofl Orléannais *cani (m.), de mêmes formations gallo-romanes, mais avec le suffixe -ĪLEM > -il > /-i/.

Esp., port., cat. pato, glc., cat. patu, voz común a varios idiomas de familias diversas (port. pato, ár. baṭṭ, búlgaro y esloveno patka fd., albanés pate "ganso", etc.). De la misma onomatopeya que ha dado pata, por alusión al andar pesado de este animal (Corominas, Breve Diccionario etimológico); cf. REW³ 6301: lat. *PATTA (Schallwort) "Pfote, Tatze".

Glc. curru, coriu, cf. /?/ esp. curro "majo, afectado en los movimientos o en el vestir" (Corominas, op. cit.).

Esp. rég. parra, parrulo, prt. rég. parro, parreco / étym. ? /

Cat. ànac, ànec, formations cat. sur lat. ANAS (cf. REW³ 439).

Cat. ànera (fém.), formation cat. sur lat. ANAS ou *ANĪTRA (cf. REW³ 439).

Cat. collverd, composition cat. de coll + vert? /I.S./.

Oc d'Italie anho (m.), du lat. ANAS, ANĀTEM.

Oïl Bourgogne goulu (m.): Surnom le goulu "celui qui mange beaucoup et vite" (G. TUAILLON).

Oïl maillard (m.), de MASCULUS + suff. -ARDUS; Étymologiquement le mot maillard signifie "mâle; gros mâle, vilain mâle"; il désigne le mâle de canard dans une grande partie de la Normandie. En d'autres lieux, le mot maillard est le sens générique de canard (G. TUAILLON).

Oïl Normandie bourre (m.) et /bɔr/ de Suisse Romande sont des formations sur l'onomatopée /burr/ - voir FEW 1, 637; oïl Normandie bourot (m.) avec le suffixe -OTTUM (G. TUAILLON).

Oïl Belfort gēz'ā (m.), mot qui désigne ordinairement "l'oie". Emprunt au germanique (alsacien ou bâlois) (G. TUAILLON).

Occ. sud-est oca (f.), du lat. AUCA; occ. oka (f.) "oie"; puis "canard".

Oïl Guernesey pireau (m.): sur l'onomatopée pir ont été construits des mots désignant "l'oie" ou les "oisons"; (FEW 8, 571). Ici le sens est "canard".

Oc. gascon guit (m.), lit (m.), oc. rit (m.), oc. et cat. tiru (m): quel que soit le classement de ces mots dans le FEW: /git/ FEW 4, 138 b, /rit/ FEW 22, 17 b (étymologies inconnues) mais avec indication ritou! ritou! = cri pour appeler les canards. Pour /tir/ , /lit/ , voir FEW 22, 19 a. Il s'agit de désignations construites sur le cri dont on se sert pour appeler les canards (G. TUAILLON).

Cor. frisgione: composition it. /I.S./.

Cor. anadra, anidra, anada, it. anatra, anitra: du lat. v. *ANĪTRA (REW³ 439), *ANATRA (Battaglia, D. I, 1961).

It. rég. /anja/ , du lat. ANAS + le suffixe -ICA (cf. REW³ 439).

It. rég. pàpera, papardèda: étym.? Pour la première forme, cf. REW³ 6214 (Schallbildung).

It. rég. /[~]akul/: étym.?

It. anatreta, dér. de anatra (dériv. italienne).

It. rég. /r'atse/, dér. de *anitra (REW³, 439).

Port. rég. marreco: étym.?

Rou., mld. rață: cf. alb. rosë, scr. raca, fri. raze, bsq. eratz (Dictionarul limbii române, t. IX, R, Bucarest, 1975). L'emprunt aux langues sud-slaves (blg. rěca, scr. raca, etc. - Miklosich, Slav. Elem. Rum., p. 43 et Cihac, Dictionn. étym. II, p. 310) n'est pas possible (Istoria limbii române, Academia Română, t. II, 1969, p. 347). Le terme roumain est certainement d'origine traco-dace (G. Ivănescu, Istoria limbii române, Iași, 1980, p. 251; Grigore Brâncuș, Vocabularul autohton al limbii române, București, 1983, p. 108-109), cf. H. Barić, Albanorumănische Studien, I. Teil, 1919, p. 80: *rătiā < nătiā, conf. gr. νᾱσσα "Ente", lat. anas, anatis, ~~lat. anas, anatis~~, lit. antis, etc. Cf. Ernout-Meillet, D. s.v. anas: "Au sens 'canard', le grec a béot. νᾱσσα, ion. νῆσσα, att. νῆσσα, donc νᾱσσα".

It. rég. anara /AnArA/, du lat. v. *ANATRA (Battaglia, D.I, 1961), mais cf. *ANITRA (REW³, 439).

SINTEZĂ ROMANICĂ PRIVIND TERMINOLOGIA
PRIVITOARE LA ÎNTREBAREA RĂȚĂ DIN CHESTIONARUL
ATLASULUI LIMBILOR EUROPEI

(REZUMAT)

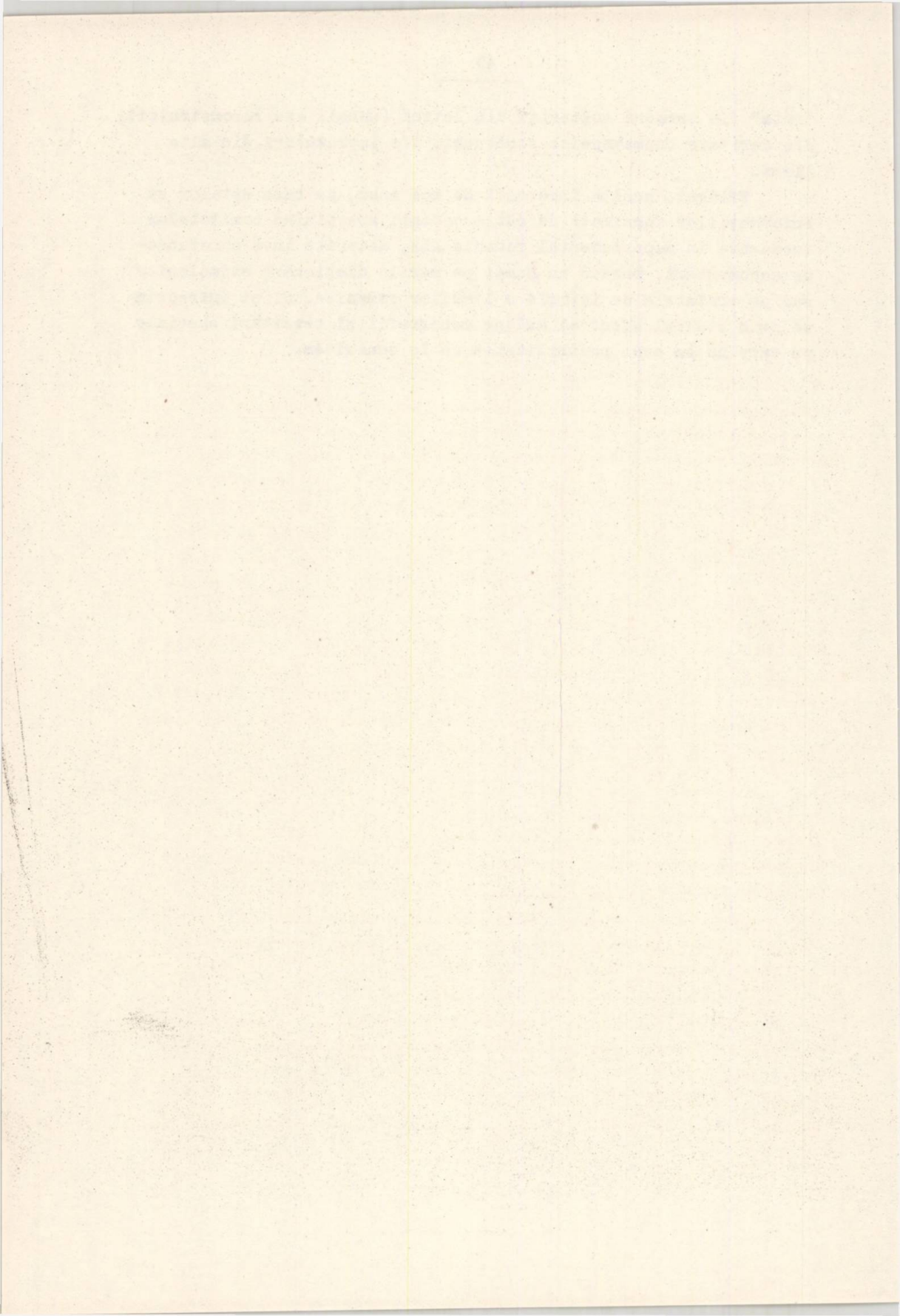
Comitetul național român ne-a încredințat elaborarea unei sinteze romanice a răspunsurilor primite de la departamentul corespunzător ALE, în vederea studierii posibilităților ulterioare de către comitetul internațional de redactare a hărților definitive pe plan european.

Cum era de așteptat, dat fiind că pasărea respectivă este de milenii foarte bine cunoscută în întreaga Europă, multitudinea și varietatea răspunsurilor obținute de anchetatori impun elaborarea unei hărți de tip onomasiologic, bazată pe o prezentare cronologic-istorică a etimonurilor exacte sau plauzibile urcând pînă la vechea indo-europeană.

De observat, totuși, că singură româna a păstrat termenul din substratul prelatin *rătiā (< *nătiā) (de notat că este un termen absolut general și colectiv pentru toți românii), pe cînd celelalte limbi, dialecte și graiuri romanice folosesc pentru a denumi

"rața" fie termeni moșteniți din latină (uzuali sau reconstruiți), fie derivate onomatopeice străvechi, fie împrumuturi din alte limbi.

Evident, schița încercată de noi acum, pe baza datelor și informațiilor furnizate de către colegii aparținând comitetelor încadrate în departamentul romanic ALE, necesită încă aprofundate documentări, bazate nu numai pe marile dicționare etimologice sau pe tratatele de istorie a limbilor romanice, ci și întreprinse prin studiul atent al multor monografii și cercetări speciale pe care nu am avut posibilitatea să le consultăm.

AMNEZIA CA PUNTE ÎNTRE LUMI

de

PIA BRÎNZEU

Teoriile expuse de Mircea Eliade în Aspecte ale mitului văd uitarea ca o nebanuită șansă de a redimensiona realul și de a descoperi adevăratele ipostaze ale sinelui printr-o terapeutică modernă: trebuie să uiți întâi pentru ca apoi, prin anamnesis, să reabilitezi mitul în lumea actuală și să-ți vindeci propriile răni. Depozitul străvechi de mituri poate deveni o forță redutabilă în lupta pentru restabilirea echilibrului psihic și depășirea limitelor proprii.

Asemenea reveriei, stare binecuvîntată a ațipirii minții și a intensificării activității sufletești, sau visului, care adoarme trupul și provoacă mintea, amnezia creează o dispoziție fluidă și vitală, ademenitoare prin promisiunea interiorului. Iar interiorul înseamnă imensitatea în stare concentrată, o obsesie care, ca și visul cel mai frumos sau coșmarul cel mai teribil, se opune gîndirii sălbatice și filozofiei finitudinii¹.

Pentru Mircea Eliade, amnezia refuză statutul de moment, de început de criză, de provocare. Sub influența filozofiei indiene, dintr-un simplu pretext pentru o evoluție viitoare se transformă într-o stare permanentă, o condiție prelungită ce se poate intrupa în orbire, neștiință, robie sau moarte².

Procesul debutează pe neașteptate: rămas dintr-o dată fără trecut, cu mintea neputincioasă, amputată de balastul amintirilor, amnezicul intră în experiența devorantă a vidului. Nefiind capabil de a forța dincolo de prezent, rătăcește în incertitudine și ignoranță, pierdut într-o lume în care construcțiile sociale și personale sînt dezintegrate, iar ideea de familie și-a pierdut orice sens. Pentru un personaj asemenea lui Gavrilăscu (La țigănci), bunăoară, lumea se mistuie în haos. Ca și Ulise, rătăcește pierdut de casa lui, căutînd să-și regăsească căminul, fa-

milia și pe sine însuși³.

Pe Mircea Eliade - și el un Ulise în căutare de semne⁴ - nu-l interesează însă numai lupta împotriva propriei trunchieri, determinată în bună măsură de pierderea memoriei istorice în urma unor evenimente personale și sociale⁵. E mai mult preocupat de neputința difuză ce se instaurează atunci când o întreagă umanitate e ucisă de rutină și hedonism. Plictisul cotidianului și superficialitatea desfătărilor senzoriale o fac să piardă memoria primordială (cosmogonică, teogonică și genealogică) și să instauereze o nouă relație între individul izolat și totalitatea universului în care eul nu mai reprezintă o emanație a materiei cosmice. Prin orizontul său profan, omul e izolat de zestrea mitică străveche. Asemenea unui amnezic, e runt în două, risipit și cioprit, ilustrând una din obsesiile lui Eliade: "De întotdeauna am avut impresia că viața, înainte de a mă risipi, mă despică. De aceasta despicare (în două, în zece, în o sută) am avut mereu teamă. Și uneori mă cuprindea dorul după mine însumi mai întreg, integrat într-un eveniment, într-un peisaj, într-o pasiune - dar integrat, adică adunat la un loc, totalizat"⁶.

Amnezia se instituie ca o acțiune mistificatoare, fără a deschide însă lumea tainei. Ea este o împiedicare, o bulversare, o oprire ce se opune atât puterii de a imagina, cât și formelor de manifestare a inconștientului. Aici sfârșește forța realului fără a începe forța visului. Uitarea personală se suprapune celei colective, fiecare gest individual devine un gest simbolic pentru o întreagă colectivitate umană: "Există marea amnezie, o amnezie moștenită, semnul infracțiunii originare a omului, și mica amnezie aceea a individului. Cea dintâi împiedică pe om să-și regăsească ritmul regenerării permanente, cea de-a doua stă în calea individului care vrea să înțeleagă unitatea și istoria existenței sale"⁷.

De aceea, pentru eroii lui Mircea Eliade amnezia este o boală cu o evoluție cumulativă, din care nu îți poți reveni singur. Adrian, postul amnezic din În curte la Dionis, definește procesul uitării ca un lanț de uitări evolutive ("un lapsus aduce pe celălt, amnezia devine progresivă, și dacă acel misterios proces de anamnesis nu intervine la timp nici nu îndrăznesc să-mi imaginez ce s-ar putea întâmpla ..."), iar procesul de aducere aminte ca o trezire în urma unor semne tainice ("Așa începe totdeauna miraculosul proces de anamnesis: mă întîlnesc cu cineva, cunoscut

sau necunoscut, nu pot să-mi dau seama, dar uneori de la primele cuvinte pe care mi le adresează simt ca mi se fac semne ..."). Dintr-un labirint de semnificații, eroul își va reconstitui propriile-i dimensiuni, preluând din exterior pulsivitatea inițială declanșatoare. După sondări dramatice în substratul conștiinței, va pune capăt stării obscure în care se află printr-o concentrare urmată de o vedere mai clară. Rememorarea se transformă într-un gest salvator, dar, obositoare și exasperantă, chinuie, sleiește, trădează. Progresia minții, asemenea trezirii din boală, e însoțită de o oboseală ciudată, de o epuizare permanentă a trupului supus la efort. Vechile puteri ale adîncului ajung la suprafață trudnic, născute în durere și chin.

Povestirea "Podul" reprezintă cea mai elocventă ilustrare a teoriilor lui Eliade despre uitare. Adevărații amnezici sînt cei care povestesc în drumul lor spre mare: naratorul, de fapt personajul Mircea Eliade, Onofrei, Gologan și Zamfirescu. Toți poartă cu sine o istorie stranie pe care o derulează în timp ce trec podul de la Cernavodă, traversare ritualică încărcată din ce în ce mai mult de simbolismul latent al redresării umanității printr-o "trezire" ce recuperează sensurile pierdute. Fiecare povestire este legată de un personaj straniu: un motociclist, un locotenent de roșiori, o bătrînă oarbă, proprietarul unui magazin de coloniale. Ei ascund însă semnele revenirii în acte stranii, de neînțeles: motociclistul urcă și coboară un deal, bătrîna oarbă e condusă prin lume de o fetiță care îi citește dintr-o carte, iar locotenentul de roșiori trebuie să descopere zilnic Marea Zeiță în femeile ce-l înconjoară. Ei sînt cei care au depășit uitarea, care au ieșit din cîmpul erorii, trimiși "de dincolo" cu enigmatice mesaje de trezire.

Povestitorul se compară nedumerit cu motociclistul:

" - E o eroare la mijloc, i-am spus cu blîndețe. Te afli aici printr-o eroare. Mă confunzi cu altcineva. D-ta aparții altei lumi, altei societăți. Poate ești scriitor, poate aventurier, în orice caz ești cineva plin de taine, cu întîmplări fabuloase în trecutul și înaintea dumatăle. Eu mă mișc într-o lume modestă, cuminte, neinteresantă. Nu aveai cum să mă cunoști".

Motociclistul a venit să-l recupereze, a recurs la accident pentru a-l șoca și a-l obliga cumva să iasă din uitare și să înțeleagă că sintetizează o lume întreagă: "... în fond, nu trăisem

eu, ci trăiseră alții prin mine, mă lăsasem trăit laolaltă cu alții, pentru alții ..."³.

Locotenentul de regiori reprezintă și el neînțelesul, paradoxul, sarada. Prin el se pătrunde în universul de esențe și arhetipuri: e un Adonis rănit, agonizând lângă trunchiul de copac și uitînd mereu ce reprezintă. Adică murînd, riscînd să nu se mai trezească, să nu se mai integreze în lumea aceasta.

Pus față în față cu marea taină, amnezicul transformă existența în ritual: prin misterul sacramentului încearcă să recîştige lumile nobile, universurile ideale camuflate sub iluzii și erori. Altfel, "dacă uiți, te rătăcești": ajungi într-o situație fără ieșire, absurdă pentru că n-are nici sfîrșit, nici început. Ca și cum te-ai afla într-o cameră fără uși și fără geamuri din care nu mai poți evada, într-o casă cu etaj fără trepte sau într-un tunel nesfîrșit, conducînd direct în munte.

În lumea concretului se produce o fisură de unde răbufnește tensiunea ascunsă. Sub banala ordine se afla altceva, o altă ordine sau dezordine, o serie de alte lumi suprapuse și corespondente. Taina de nepătruns provoacă spaima. Amnezicul pătrunde într-un teritoriu în care nu mai domină verosimilul sau credibilul, în care convențiile sînt abolite pentru a fi reînstaurate sub altă formă, cea a straniului impetuos, întinzîndu-se bogat de la fantastic la oniric.

Onofrei recunoaște principiul suprem în acest univers misterios ca fiind coincidentia oppositorum sau polaritatea divinului: "S-a crezut, greșit, că realitatea nu poate fi înțeleasă decît prin concepte, și conceptele le făurim prin limbaj și nu le putem perfecționa decît perfecționînd și purificînd limbajul. Dar, realitatea ultimă nu poate fi surprinsă în concepte și nici exprimată prin limbaj. Pentru mintea noastră, realitatea ultimă, ființa, e un mister, și eu definesc misterul: ceea ce nu putem recunoaște, ceea ce este irecognoscibil. Asta, însă, poate însemna două lucruri: ori că nu putem cunoaște niciodată, ori că o putem cunoaște ori cînd, cu condiția să învățăm s-o recunoaștem sub infinitele ei camuflări în aparențe, în ceea ce numim realitatea imediată, în ceea ce indienii numesc maya, termen pe care l-aș putea traduce prin irealitatea imediată. Ați înțeles la ce fac aluzie: la întîmplări, la evenimente, la întîlniri fortuite, la ceea ce, aparent, ar putea să nu aibă nici o semnificație. Zic aparent. Dar dacă

aparența asta e numai o cursă pe care ne-o întinde maya, vrăjitoarea cosmică, materia în devenire? De aceea vorbeam de coincidenția oppositorum, de acest mister în care ființa poate coincide cu neființa. Repet: poate coincide. Dar nu coincide întotdeauna, căci dacă ar fi coincis, nu s-ar mai fi numit mister".

În perspectiva orientală, perfecțiunea este de neconceput în afara unei totalizări efective a contrariilor: neofitul își îndreaptă întreg efortul în direcția "asumării Cosmosului ca întreg: el reface în sine și pentru sine unitatea primordială dinaintea Creației; o unitate care nu semnifică haosul epocii care precede Creația, ci ființa indiferențiată în care toate formele sînt resorbite"⁹.

Aceasta este explicația pentru care amnezia este dublată de o perspectivă anamorfotică: lumea contemplată ca spectacol obișnuit devine după momentul uitării o proiecție fantasmagorică, distorsionată. Irealul invadează și anulează complet realul, "substituindu-l fără ca jocul cu aparența să impieteze asupra deplinei sale înstăpîniri"¹⁰.

E imposibil de spus unde sfîrșește realul și unde începe fantasticul în povestirea lui Eliade, Pragul e mobil, determinarea unuia e posibilă numai prin raportare la celălalt, deoarece fantasticul e o treapta în experiența concretului: "Experiența faptului pozitiv și a cunoașterii materiei se dublează cu suprafirescul, care e altceva decît natura și totuși n-o dezmințe"¹¹. Locuri și persoane sînt transferate în fantastic, păstrînd aparențe de realitate: cursele motociclistului par simple exerciții de urcare și coborîre a colinei; la fel, rătăcirile bătrînei trecînd pe la pod și oprindu-se pentru ca fata să-i citească, urmărită de mulți ascultători dar neînțeleasă; sau ritualul locotenentului așteptat în fiecare seară cu o nouă sticlă de vin destupată după ce vizitatoarele au fost încuiate în cameră.

Țărnul dintre real și imaginar nu poate fi desființat așa cum nici viața nu poate fi izolată de vis, nici literatura de știință. Amintirea e un proces de creștere. Ființa mitică are o cuprindere mai mare, iar omul modern, recuperînd-o, poate să integreze cele două forme de cunoaștere: cea logico-rațională și cea simbolico-poetică. Acesta este idealul urmărit de Eliade care - pentru sine - nu putea decît să alterneze registrele¹². Literatura trebuie resimțită ca știință, și invers, știința ca litera-

tură. Prin "comerțul cu planuri mai înalte" se poate asocia transcendența de creație¹³. - Iată deci o posibilă salvare: omul modern poate purifica mitul, transformându-l în poezie. Mîntuindu-se prin artă de tortura banalului¹⁴ și impunînd libertatea gândirii imaginative.

Deci, pe cînd eul amnezic ni se dezvăluie izolat, fără nici o trimitere ce l-ar putea salva de anonim, eul anamnezic e un eu primordial în care se concentrează întregă gîndire a umanității. Anamnesisul devine o tentativă de cunoaștere cerebrală. Evadarea din ignoranța impusă de limitele individuale e redată splendid prin acea imagine din mitologia indiană a spargerii acoperișului propriei case¹⁵. Deoarece recuperează marile energii ale înaintașilor și imensele lor rezerve de cultură, izbînda asupra amnezii poate fi comparată cu obținerea înțelepciunii supreme¹⁶. Omul lui Eliade își cucerește nemurirea trecînd podul între lumi.

N O T E

- 1 Cl. Levi-Strauss, Gîndirea sălbatică. Totemismul azi, București, Editura Științifică, 1970, p. 438.
- 2 Mircea Eliade, Aspecte ale mitului, București, Editura Univers, 1978, p. 109-110.
- 3 Eliade mărturisește: "Ulysse este pentru mine nu numai prototipul omului modern, dar și de om al viitorului, fiindcă este tipul călătorului supus la încercări. Călătoria sa era o călătorie spre centru, spre Ithaca, adică spre sine. Era un bun navigator, dar destinul - altfel zis încercările inițiatice prin care trebuia să treacă - îl obliga să-și întîrzie pentru un timp nedefinit întoarcerea acasă. Cred că mitul lui Ulysse este foarte important pentru noi. Sîntem toți puțin ca Ulysse, căutîndu-ne, sperînd să ajungem, apoi, fără îndoială, regăsind patria, căminul, regăsindu-ne pe noi înșine. Dar ca în Labirint, în orice peregrinare există riscul pierderii. Cine reușește să iasă din labirint, să-și regăsească vatra, devine o altă ființă". "Proba labirintului", "Luceafărul", 6.III.1982, p. 3.
- 4 Eugen Simion, Mircea Eliade. Cultura și probele inițiatice, întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-operă, Ed. Cartea Românească, 1981, p. 355.

- 5 Aspecte ale mitului, p. 116.
- 6 Mircea Eliade, Pagini regăsite (I), în "Revista de istorie și teorie literară", anul XXXIV, 1986, nr. 2-3, p. 108.
- 7 Eugen Simion, Persephona modernă. Mutăția biologică și existența post-istorică, în Sfidarea retoricii, Ed. Cartea Românească, 1985, p. 173.
- 8 Cf. "Sufletul meu e aspru, vast și senin. Înapoia mea îi bănuiesc pe ceilalți. Înainte - simt fluturări de meniri" în "Gaudeamus", "Revista de istorie și teorie literară", XXXIV, 1986, nr. 2-3, p. 217.
- 9 Mircea Eliade, Morfologia și funcția miturilor, "Secolul XX", 1978, nr. 2-3, 205-206, p. 5-25.
- 10 I. Negoitescu, Mircea Eliade sau de la fantastic la oniric, București, Editura Albatros, 1976, p. 204.
- 11 C. Noica, Cei șapte pași ai lui Buddha, în "Viața Românească", LXXVIII, 5, 1983, p. 52-59.
- 12 "Sînt incapabil de a exista simultan în două universuri spirituale: literatura și știința", "aceasta este slăbiciunea mea fundamentală: nu pot să mă mențin în același timp și treaz și în vis, în joc. Îndată ce 'fac' literatură', mă regăsesc în alt univers; îl numesc oniric pentru că are o altă structură temporală și pentru că raporturile mele cu personajele sînt de natură imaginară și nu critică", în Fragments d'un journal, p. 116, în E. Simion, Demnitățile mitice a narațiunii, în "Secolul XX", 205-206, nr. 2-3, 1978.
- 13 Monica Spiridon, Eliade între oglinzi paralele, "Cronica", 7 oct. 1988, p. 5.
- 14 Ibidem.
- 15 Briser le toit de la Maison, Paris, Gallimard, 1986.
- 16 Aspecte ale mitului, p. 108-110.

A BRIDGE BETWEEN WORLDS

(SUMMARY)

Considering that the present is reduced to a moment only and that the future does not exist, the identity of man appears as a series of past activities which are reflected in his memory. Therefore, to be forced by amnesia to live in the present only limits man's identity in a very tragic way.

A different viewpoint is developed by Mircea Eliade who sees forgetting as a chance of rehabilitating myths in the modern world. It becomes a real force which reestablishes the cosmic and psychic equilibrium of the individual and helps him overcome his own limitations. For exemplification, the story "The Bridge" is discussed.

ANCORAREA PRAGMATICA A DISCURSULUI PUBLICITAR

de

MIHAELA PASAT

Ideea lucrării de față a izvorât dintr-o preocupare veche, constantă, privind comunicarea ca proces dialogic, așa cum a fost conceput de Mihail Bahtin și concretizat de cele mai noi cercetări în domeniul pragmaticii.

Studiile pe care le-am întreprins ne-au permis afirmarea raportului dintre discursul direct (discurs de emisie de ordinul I, care aparține locutorului) și discursul raportat (discurs redefinit de noi ca discurs de receptare și de posibilă emisie de ordinul II, care aparține alocutorului în momentul în care este "receptor") (Pasat 1987) menținând în prim plan relația de interlocuție.

Esențialul acestei relații, pentru ca actul de comunicare să fie efectiv, este "sinceritatea", în accepția austiniană, care duce implicit la o cooperare absolută.

Pe această cooperare se bazează în primul rând discursul publicitar, asupra căruia ne oprim aici, discurs ce există, în formele lui fruste, de multe secole, dar dobândește consistență abia la mijlocul secolului XX.

Reclama, care va constitui elementul de analiză, formează un aspect al comunicării comerciale. Deja acest termen implică "actul", "acțiunea", și totul în acest gen de comunicare va fi subordonat acestui aspect prioritar.

Așadar, de la bun început, declarat, discursul publicitar este un discurs de adresare, care se cere receptat și confirmarea validității sale va fi actul care vine în replică.

Oricine știe să spună ceva, dar fiecare o face cu mai mult sau mai puțin succes, problema capitală rămânând aceea a justificării luării de cuvânt. Locutorul trebuie să prezinte și să impună ceea ce spune ca demn de a fi spus și ascultat.

Din start, relația locutor - alocutor dobândește o nuanță particulară, discursul publicitar implicând interacțiunea dintre cei doi poli "in absentia". De aceea actele de inferență imediată vor fi susținute, mai mult ca oricând, de actele propriu-zis argumentative, destinate să provoace modificări cognitive, afective, comportamentale ale destinatarului.

Adevărul cedează din teren în fața elementului convingător. "La tribunal, spunea Platon, nu interesează să spui adevărul, ci să convingi". (Todorov, 1981).

Pornind de la aceste fapte, putem stabili, sprijinindu-ne și pe o analiză făcută de Armand Dayan (1985), câteva elemente care constituie trăsături caracteristice ale discursului publicitar:

1. **RELAȚIA LOCUTOR - ALOCUTOR** - pune în evidență următoarele aspecte:

- destinatarul - (cui i se adresează discursul publicitar, în ce scop, în ce fel)

- polii comunicării - (este o comunicare unilaterală, un monolog, adesea cu nuanțe de narcisism)

- caracterul impersonal al comunicării (alocutorul nu este un individ anume, este o masă, dar poate fi și un profesionist)

2. **RAPORTUL MESAJ - COD** - care reliefează următoarele caracteristici:

- discursul publicitar este plătit (deci investiția trebuie să aducă înapoi un oarecare profit, urmînd legi economice)

- este mediat prin mijloacele de comunicare în masă

- poate fi de două tipuri:

- demonstrativ (informează, se adresează rațiunii, argumentează pentru a convinge - utilizează textul, desenul tehnic sau imaginea, pentru a accentua explicația verbală)

- conotativ (evocă și sugerează, se adresează emoției, afectivității, motivărilor inconștiente, procedînd prin asociații de idei, prin evocarea unei ambianțe).

Unele mesaje combină cele două variante.

Așadar, există o ghidare strategică, forța esențială a strategiei discursive publicitare constînd în a-l obliga pe desti-

natarul mesajului să intre în jocul argumentativ. Aceasta se poate realiza numai ținând cont de puterea discursului, care nu este abstractă, ci este profund ancorată într-o situație, ceea ce permite evitarea ambiguității, întrucît nu putem ignora permanenta amenințare a polisemiei limbajului, cu atît mai mult cu cît în cazul discursului de care ne ocupăm, rolul acesteia dobîndește o importanță deosebită.

Aspectul acesta se încarcă și cu necesitatea exprimării cît mai concentrate a unui volum semantic extins, prin urmare lectura trebuie să implice în mod automat relații între cunoștințele prealabile ale "beneficiarului" (dacă ne însușim terminologia folosită de Greimas, 1979) și o experiență nouă. Intervine aici coerența textuală ca relație de presuposiție, locutorul presupunînd la acela căruia îi adresează mesajul capacitatea de a stabili relații de identitate și de coereferență (vezi Gilles Fauconnier, cartea cu același titlu și, mai recent, Espaces mentaux, Paris, 1984) între cuvinte, sintagme, propoziții. Nu se poate ignora nici necesitatea identității de cultură și ideologie. Il cităm în acest sens pe Claude Hagège (L'Homme de paroles, Fayard, 1985, p. 219) care afirmă că aptitudinile culturale și lingvistice sînt în strînsă relație: "À trop insister sur le code commun aux locuteurs, la linguistique structurale a négligé de rappeler qu'IL (subliniat de noi) ne suffit pas. Il faut encore que les partenaires s'accordent sur ce que signifie dire ou ne pas dire la même chose, il faut donc qu'ils appartiennent à une même culture ou à des cultures très proches. Il est vrai, cependant, que cela n'empêche pas les malentendus". În același sens, Cathérine Kerbrat-Orecchioni (1980, p. 15) pledează pentru intercomprehenșiunea parțială. Fiind de acord pînă la un anumit punct cu această afirmație, avem în vedere alt aspect: puțin importă dacă la decodare e vorba de o restituire integrală a semnificațiilor codificate, atît timp cît cel care codifică nu este conștient el însuși de tot ceea ce poate codifica discursul său fără ca el să știe. Credem că mai degrabă e vorba de a voi decît de a putea.

Discursul publicitar, format îndeosebi din fraze scurte, simple (cu verbul cel mai adesea la imperativ) trebuie să aibă o încărcătură informațională puternică, pentru a realiza înfrîngerea eventualei rezistențe. Este deci un discurs controlat, condiționat de raportarea la partener. Universului existent i se adaugă un nou univers al cărui rol este mai ales argumentativ.

Rolul elementului iconic nu poate fi negat, dar de multe ori elementul lingvistic este determinant.

Limitându-ne la câteva exemple, culese din reviste franceze din anul 1988, vom încerca să punem în evidență cele afirmate de mai sus, în câteva concluzii:

- A - firmele consacrate de mulți ani dau o imagine simplă, cu suport lingvistic redus la maximum: **IMAGINE**

Rouge et vernis - CHANEL

IMAGINE

Opium - YSL (Yves Saint-Laurent)

- B - reclamele pentru regim de slăbire sprijină imaginea cu texte în care predomină verbele la imperativ, care acționează direct asupra "beneficiarului", sau folosesc construcții care încearcă să reducă disonanța, diminuând situația de inconfort psihologic: **IMAGINE**

Moins de 300 calories

Dévorez!

C'est léger!

C'est bon pour la bouche

C'est bon pour les fesses

(incitant, chiar, pentru apetit)

Mettez votre apétit en vacances

Fouettez vos rondeurs

etc.

- C - moda preferă ambiguitățile create de polisemie, ori calambururile, uneori transgresind domeniul francez, pentru a se folosi de secvențe în limba engleză. Aici deja se restrânge sfera celor cărora li se adresează reclama, sau discursul devine mai incitant prin aura "ezoterică" dobândită.

IMAGINE

(moda mini) L'été tout court

Le mal court

(lingerie) Aubade pour un homme

(bijuterii) Ne le niez pas, vous mentez brillamment

- D - reclamele pentru aparate tehnice folosesc adesea actele indirecte de limbaj, cum ar fi în cazul unui calculator,

une întrebare, cu verbul la infinitiv, ascunde, de fapt, un imperativ:

IMAGINE

Voulez-vous obtenir des informations ...?

(= Obtenez des informations!)

Comment diagnostiquer ...?

(= Diagnostiquez!)

Dincolo de aspectul lingvistic, trebuie avut în vedere aspectul psihologic.

Publicitatea acționează, influențează, convinge și, desigur, calamburul sau imperativul nu sînt suficiente în obținerea rezultatului scontat.

Psihologia modernă caută mijloace tot mai eficace pentru captarea interesului celor vizați, avizați sau neavizați.

Primul loc fiind ocupat de m o t i v a r e, putem afirma că aceste construcții, aparent simple, la nivel sintactic, se complică la nivel pragmatic, pînă la a crea adevărate probleme de limbă.

B I B L I O G R A F I E

Austin, John L., 1970, Quand dire c'est faire, Tr. Fr., Paris, Ed. du Seuil.

Dayan, Armand, 1985, La Publicité, PUF.

Ducrot, Oswald, 1980, Les mots du discours, Ed. de Minuit, Paris.

Fauconnier, Gilles, 1974, La coréférence: syntaxe ou sémantique, Ed. du Seuil, Paris.

Fauconnier, Gilles, 1984, Espaces mentaux, Ed. de Minuit, Paris.

Greimas, A.J. - Courtès, J., 1979, Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage, Classiques Hachette, Paris.

Hagège, Claude, 1985, L'Homme de paroles, Fayard, Paris.

Kerbrat - Oreccioni, Cathérine, 1980, L'énonciation - de la subjectivité dans le langage, Armand Colin, Paris.

Pasat, Mihaela, 1987, Discours direct/discours rapporté - discours relaté, comunicare, Congresul de pragmatică, Anvers, Belgia.

Pasat, Mihaela, 1989, Sur le discours rapporté, in "Seminarul de lingvistică", nr. 45, Timișoara.

Todorov, Tzvetan, 1981, Mikhaïl Bakhtine - le principe dialogique suivi de Ecrits du Cercle de Bakhtine, Ed. du Seuil, Paris.

L'ANCRAGE PRAGMATIQUE DU DISCOURS PUBLICITAIRE (RÉSUMÉ)

L'étude se propose de mettre en évidence un aspect de la communication commerciale, la réclame, en tant que discours dont la validité est confirmée uniquement par l'acte qui vient en réplique. Nous analysons la relation locuteur-allocutaire, d'un côté, et le rapport message-code de l'autre côté, en posant comme essentielle l'argumentation et en mettant en relief l'aspect psychologique. Des constructions apparemment simples au niveau syntaxique se compliquent au niveau pragmatique, jusqu'à créer de vrais problèmes de langue.

WIRKLICHKEIT UND FIKTION. ELEMENTE DER UTOPIE IN
HEINRICH BÖLLS KURZEN EPISCHEN WERKEN

von

ELEONORA PASCU

"Die Dichter, auch wenn sie sich scheinbar in der Unverbindlichkeit ästhetischer Räume bewegen, kennen den Punkt, wo die grösste Reibung zwischen dem Einzelnen und der Geschichte stattfindet ... Sie sind immer betroffen, und niemand nimmt ihnen die Last ab, ... diese Betroffenheit in einer Form auszudrücken, die wie Gelassenheit erscheinen mag"¹.

Heinrich Böll spricht über eine Auffassung, die Aufgabe des Schriftstellers betreffend, über die Beziehung zwischen Kunst und Wirklichkeit.

Als Vertreter der Gruppe 47 bekennt er sich zur "engagierten" Literatur, zur Trümmerliteratur, die für ihn den Gegensatz zur weltabgewandten, wirklichkeitsfremden Dichtung, zu allen literarischen Versuchen ist. Der Wunsch nach einer realistischen Literatur, die Liebe zu einem Deutschland, dessen demokratische Erneuerung erhofft wurde, das Misstrauen gegen die bürgerlichen Kräfte, die Abneigung gegen ein bloss ästhetisches Verfahren, prägt engagierte Autoren wie Hans W. Richter, Günter Eich, Siegfried Lenz und auch Böll selbst.

Heinrich Bölls literarisches Glaubensbekenntnis strukturiert sich klar in seinem Aufsatz "Bekenntnis zur Trümmerliteratur":

"Wer Augen hat zu sehen, für den werden die Dinge durchsichtig, und es müsste ihm möglich werden, sie zu durchschauen, und man kann versuchen, sie mittels der Sprache zu durchschauen, in sie hineinzusehen. Das Auge des Schriftstellers sollte menschlich und unbestechlich sein: man braucht nicht gerade Blindenkuh spielen: es gibt rosarote, blaue, schwarze Brillen- sie färben die Wirklichkeit jeweils so, wie sie gerade gebraucht wird ... Aber wir wollen sie so sehen, wie sie ist, mit einem menschlichen

Auge².

Der Schriftsteller hat an verschiedenen Stellen selbst Aussagen zu seiner Poetik formuliert, auch in den Aufsätzen, Essays, wie etwa in dem "Versuch über die Vernunft der Poesie", in den "Frankfurter Vorlesungen", woraus ersichtlich wird, dass die erzählten Texte, bzw. erzählenden Texte, die Wirklichkeit darbieten, die dem Leser erfahrbar wird.

Die Hinwendung zur Wirklichkeit heisst bei Böll vor allem die Hinwendung zu den Menschen. In den meisten Werken analysiert er die Welt der inneren Erfahrungen und Leiden der Menschen unter dem Einfluss der äusseren Ereignisse. Überall sieht sich der Einzelne bedrohlichen Gewalten gegenüber - in seinem Geschehen, das er nur zu einem geringeren Teil begreifen kann, das ihm sinnlos erscheint. Der Prosaautor H. Böll ist von der Wirklichkeit "betroffen", auch wenn er scheinbar unberührt bleibt und gelassen erzählt. Zahlreiche Episoden seiner Erzählungen, Romane und Hörspiele lassen erkennen, dass ihnen persönliche Erlebnisse zugrundeliegen. Viele Episoden erklären sich aus einem Weltbild, aus seinen religiösen Überzeugungen. Erwähnenswert ist, dass sein Katholizismus mehr ein Versuch darstellt zwischen Recht und Unrecht, Gut und Böse zu unterscheiden, und dem Menschen zu helfen, sich in der Wirklichkeit zurecht zu finden.

Grundmotive, erkennbar in seinem ganzen literarischen Schaffen wären die Frage nach der Schuld, in Anlehnung an Kafka, die psychologischen und moralischen Auswirkungen des Krieges, die Frage nach der Wahrheit. Seine Geburtsstadt Köln erscheint auch als ein Motiv, so wie die rheinische Landschaft.

Der Schriftsteller H. Böll wird von einigen Literaturkritikern "Geschichtsschreiber der BRD" genannt, ein realistischer Autor, dessen Helden als Zeugen der geschichtlichen Ereignisse erscheinen. Als Politiker ist er ein Idealist: ein Moralist, der durch seine Satire und Ironie die Oberflächlichkeit, Passivität und Heuchelei anprangert. Dem Nobelpreisträger wurden auch noch andere Etiketten zugeschrieben, wie "Humanist", "Gewissen der Nation", "der gute Mensch aus Köln", die lobend gemeint sind, doch den Schriftsteller ärgerten, weil dabei der Autor von dem Menschen-Böll in den Hintergrund gedrängt wurde. Beziehen wir uns auf seine Sprache, mit deren Hilfe er den Staat und die Gesellschaft "prüft", stellen wir fest, dass die Sprachkritik zur

Gesellschaftskritik wird, und dieses Verhältnis von Sprache und Wirklichkeit kennzeichnet sein gesamtes Oeuvre, von der ersten Kurzgeschichte bis zu dem 1985 postum erschienenen Roman "Frauen vor Flusslandschaft". Auch in der Erzählung "Entfernung von der Truppe" (1964), die programmatisch für sein Weltbild ist, zeigt sich der Sprachspielcharakter seiner Literatur in den ironisch-spielerischen Lektüreanweisungen, die zum Text gehören und zum Element der Form machen.

Schon das Erstlingswerk, die Kurzgeschichte "Die Botschaft" (1947), enthält ein Programm. Der Gegensatz zwischen Selbsttäuschung, dem Hinweggehen über die Auswirkungen des Krieges und der Einsicht in die Probleme, die er aufgeworfen hat, in die Konsequenzen, die es zu ziehen gilt, damit nicht ein neuer Krieg noch entsetzlicheres Leid schafft, wird in einem tiefen und umfassenden Sinn zu der das Schaffen Bölls beherrschenden Thematik. Die Wahl der Kurzgeschichte als Ausdrucksform hat als Ausgangspunkt die Vorliebe des Autors für diese epische Kurzform, die ihm als die "schönste aller Prosaformen"³ erscheint. Ihn faszinierte ihre Intensität, Knappheit, da sie kein Wort zu wenig oder zuviel haben darf. Seine Ansichten über die Kurzgeschichte, was ihre Form und Funktion betrifft, äusserte Böll in einem Gespräch mit Hort Bienek:

"Es gibt nicht die Kurzgeschichte. Jede hat ihre eigenen Gesetze, und diese Form, die Kurzgeschichte, ist mir die liebste. Ich glaube, dass sie im eigentlichen Sinn des Wortes modern, das heisst gegenwärtig ist, intensiv, straff. Sie duldet nicht die geringste Nachlässigkeit, und sie bleibt für mich die reizvollste Prosaform, weil sie auch am wenigsten schablonisierbar ist. Vielleicht auch, weil mich das Problem "Zeit" sehr beschäftigt und eine Kurzgeschichte alle Elemente der Zeit enthält: Ewigkeit, Augenblick, Jahrhundert"⁴.

Eine Kurzgeschichte stellt das Wesentliche an einem Erlebnis, einer Situation dar, ohne die umständlichen Einleitungen, Beschreibungen, Betrachtungen und Erklärungen; auch wenn die Form knapp ist, gewinnt sie durch die Konzentration auf das Wesentliche eine enorme Weite und Tiefe. Innerhalb von wenigen Seiten einer solchen Erzählung gelingt es Böll die wichtigsten Aspekte seiner Weltanschauung zum Ausdruck zu bringen.

Die Erzählung "Der Zug war pünktlich" (1949) ist ein Versuch den Krieg zu interpretieren, umfassender zu deuten. Die Ge-

wissheit des Helden Andreas, dass er bald sterben wird ist zum Motiv des Bald-Sterbenmüssens verdichtet und dies bestimmt den Ablauf des Geschehens, bis zu seinem motivierten Ende. Die Hauptgestalt, der Soldat Andreas, wird einer Erfahrung ausgesetzt, die ihre Bindungen an die Umwelt weitgehend löst und jene Weltverachtung aufkommen lässt, die entsteht, wenn im Sinne Thomas Manns Worte dem Tode "Herrschaft über das Leben" eingeräumt wird. Die Begebenheit, die unerhört ist, nämlich Andreas ahnt den Tod und geht letzten Endes zugrunde, lässt erkennen, das Böll die wenigen Elemente einer Perspektive, die die Werkstruktur zulässt, nicht an die Realität knüpft. Der Ansatz zur Perspektive verrät den Charakter der Utopie⁵, verweist auf die Grundlage der Vorstellung vom eigentlichen als nicht leiblichen Leben in die Transzendenz. Das Motiv der Angst, das hier aufgenommen wird, und zu einer zentralen Funktion in seinen weiteren Erzählungen und Romanen gelangt, leitet auf diesen "Ausweg" ins Transzendente. Die utopische Perspektive dieser novellistischen Erzählungen verweist ein merkwürdiges Dasein in den Bereich der Transzendenz. Sie wird auf eine Formel gebracht in Olinas Worten: "Wohin ich dich auch führen werde, es wird das Leben sein. "Dieser Satz, der leitmotivisch vor dem Tode wiederholt wird, stellt die Nichtigkeit des irdischen Lebens dem "eigentlichen" Leben gegenüber, eine Position, die Böll bald überwinden wird.

Vielfältig und interessant erscheinen die Erzählungen, die unter dem Titel "Wanderer, kommst du nach Spa...." (1950) gesammelt wurden. Hier kehren oft die gleichen Motive wieder, gleichartige Gestalten und Themen, wie das Motiv der Angst, der Verzweiflung, die Sinnlosigkeit, der Heimkehrer, der Unbehauste, der Ausgenseiter; doch alle ergeben andere Situationen, und sie zeichnen in ihrer Gesamtheit ein umfassendes Bild menschlichen Leidens im Krieg und Nachkrieg. In der Titelerzählung wird das Bild einer Gesellschaft und eines Erziehungssystems geboten, die auf den Pathos - dem verlogenen - der Kriegsverherrlichung und des Pseudoklassizismus beruhen. Im Gegensatz dazu steht das wahre Antlitz des Krieges: der junge Soldat, der keine Arme und kein rechtes Bein mehr hat, der erst vor kurzem das Gymnasium verlassen hat (drei Monate), wo er jetzt sterben muss in einem Saal, der nach "Jod, Müll und Tabak" riecht. Schliesslich die Spuren des Kreuzes, die die Schulbehörden vergeblich versucht hat zu verwischen und

die das Symbol jener christlichen Werte sind, die durch Gewalt und barbarische Unmenschlichkeit nicht besiegt werden können. Diese Erzählung, wie auch "Stehauf, steh doch auf", "Die Essenhöler", "Weidersehen mit Drüng" und "Weidersehen in der Allee", bestätigt den schon zitierten Satz, dass "eine Kurzgeschichte alle Elemente der Zeit enthält: Ewigkeit, Augenblick, Jahrhundert". Sie enthält nicht nur diese verschiedenen Elemente, sondern sie vermag sie auch in ihrem ursächlichen Zusammenhang zu zeigen. "Der Tod der Else Baskoleit" ist eine der ergreifendsten Geschichten, die von der Zerstörung zweier Menschenleben handelt. Der Obsthändler Baskoleit, dessen Tochter während des Krieges gestorben ist, man weiss nicht ob infolge einer Krankheit oder der feindlichen Bombardierung, ist seitdem geistig gestört. Einige seiner Kunden haben Mitleid mit ihm, aber andere machen sich in roher Weise über ihn lustig. Diese Börsartigkeit, Gefühllosigkeit erinnert an die barbarische Grausamkeit des Krieges, an die fürchterliche Unmenschlichkeit der Menschen.

Zwei andere Beispiele für besondere Ungerechtigkeit stellen die Erzählungen "Daniel der Gerechte" und "Die Waage der Baleks" dar. Aber diese Beispiele werden allmählich zu Symbolen der Ungerechtigkeit der ganzen Welt, zu Symbolen jener irdischen Gerechtigkeit, von der die einfachen Leute im Dorf der Baleks singen: "Gerechtigkeit der Erden, o Herr, hat Dich getötet ...".

Ein prägnantes Merkmal der Kurzgeschichten Bölls ist ihre Gegenwärtigkeit. Mit wenigen Ausnahmen spielen die Handlungen der Geschichten in seiner eigenen Zeit und in den Städten, die er kennt - Köln, Bonn oder sonstwo im Rheinland. Der Autor interessiert sich vor allem für menschliche Werte, Gefühls- und Verhaltensweisen, und diese sind nur im Hinblick auf die besondere einmalige Situation verständlich, die sie hervorruft oder veranlasst. Durch die Konzentration auf die Zeit und Orte, die er kennt, gelingt es dem Schriftsteller die einmalige Situation in ihrer Eigenartigkeit und Unverwechselbarkeit möglichst präzise heraufzubeschwören. Sein Interesse für die einfachen Leute, die Beschäftigung mit seiner engeren Heimat veranlasste einige Kritiker Böll als "Autor der kleinen Leute" zu stempeln. Aber, da sein Ziel die "Poesie der Alltäglichkeit" anstrebt, die Auseinandersetzung mit dem "Humanen und Sozialen", verletzen ihn solche Kritiken nicht, sondern im Gegenteil, ermutigten ihn sein künstlerisches und ethi-

sches Ziel zu erreichen.

Nun stellt sich die Frage ob die Gegenwärtigkeit bei Böll als eine Art Realismus gelten kann. Dies wäre möglich, aber mit zwei Einschränkungen. Bei der Mannigfaltigkeit seiner Kurzgeschichten und Erzählungen gibt es einige, die nicht konsequent realistisch, andere, die überhaupt nicht realistisch sind. Darunter wären die Geschichten "Schicksal einer henkellosen Tasse" oder "Unberechenbare Gäste", die sehr bizarr und phantastisch anmuten. Dann müssen wir in Betracht ziehen, dass Bölls Realismus niemals eine bloss passive Abspiegelung der Wirklichkeit ist. In seiner Auffassung ist die Wirklichkeit "phantastisch" - "aber man muss wissen, dass unsere Phantasie sich immer innerhalb der Wirklichen bewegt ..."⁶. Also bemüht sich Böll um dieses phantastische und trotzdem wirkliche Leben, dessen Konflikte, dessen Kämpfen auf Leben und Tod sich kein Mensch entziehen darf und kann. In den früheren Erzählungen finden wir das Motiv der Verzweiflung an der Welt, die Sehnsucht nach dem Jenseits - dies erinnert an die Romantiker, an Novalis mit seinen "Hymnen an die Nacht". Befreit von der Erinnerung des Krieges herrscht in den späteren Kurzgeschichten und Erzählungen eine hellere Atmosphäre. Jedoch drängt sich in den Vordergrund ein noch bitterer Kampf, nämlich der Kampf gegen die Misstände der heutigen Gesellschaft Westdeutschlands, gegen alles, was es an Ungerechtigkeit, Unehrlichkeit in dieser Welt gibt -. Dieser Kampf wird mit viel Geschicklichkeit, Engagement, aber auch mit Witz und Humor geführt. Die besten Beispiele dafür sind "Doktor Murkes gesammeltes Schweigen", "Hauptstädtisches Journal", "Wie in schlechten Romanen", "Keine Träne um Schmeck", in den 50 Jahren erschienen. Neben dem politischen und gesellschaftskritischen Element, werden auch die sittlichen Werte in Betracht gezogen, insbesondere jene Werte, die die wahre Grundlage des menschlichen Lebens bilden: Liebe und Ehe.

Als Schlussfolgerung noch einige Bemerkungen zum Thema Wirklichkeit. Heinrich Böll geht aus von der allgemeinen Vorstellung von der Wirklichkeit als Fülle der Erscheinungen des uns umgebenden Lebens - diese Wirklichkeit wird als Gegenstand des Erzählens, im Sinne von nicht allgemein vertraut, als Aufgabe erfasst.

"Die Wirklichkeit wird uns nie geschenkt, sie erfordert

unsere aktive Aufmerksamkeit"⁷.

Die Tatsachen, das Aktuelle sind für den Autor der Schlüssel zur Wirklichkeit. Die Wirklichkeit erscheint als "phantastisch"; Phantasie bedeutet bei Böll Gabe, Vorstellungskraft. Er akzeptiert zugleich die Wirklichkeit als Aufgabe, und Verantwortung des Schriftstellers: hier erkennen wir deutlich die Tendenz und die Position einer kritisch-realistischen Gestaltung der Wirklichkeit. Unter Wirklichkeit versteht er den gegebenen Weltzustand.

Paradoxaler Weise hat Böll einmal gesagt:

"Ich brauche wenig Wirklichkeit"⁸.

Dieser Satz bezieht sich auf die Wirklichkeit des 19. Jahrhunderts, eine Wirklichkeit, die nach minutiösem Detailstudium naturgetreu wiedergegeben wird. Böll lehnt diese Regiestriertechnik nicht ab, doches gelingt ihm mit sparsamen, nur angedeuteten Konturen sein Milieu und dessen Figuren lebendig zu gestalten. Aber Bölls Dichtung bedarf ständig einer anderen Wirklichkeit, nämlich jenen Hintergrund, vor dem sich sein Dasein abzeichnet⁹.

A N M E R K U N G E N

- 1 Heinrich Böll, Nachwort zu W. Borcherts Werk, in Tendenzen der deutschen Literatur, herausgegeben von Th. Koebner, A. Kröner Verlag, Stuttgart 1971, S. 109.
- 2 Heinrich Böll, Bekenntnis zur Trümmerliteratur, in Das Heinrich Böll Lesebuch, herausgegeben von Viktor Böll, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1982, S. 99.
- 3 Horst Bienek, Werkstattgespräche mit Schriftstellern, in Böll. Untersuchungen zum Werk, herausgegeben von Manfred Jurgensen, Francke Verlag, Bern 1975, S. 166.
- 4 Ibidem.
- 5 Dazu: Hans Joachim Bernhard, Die Romane Heinrich Bölls. Gesellschaftskritik und Gemeinschaftsutopie, Rütten und Loening, Berlin 1970.
- 6 Heinrich Böll, Der Zeitgenosse und die Wirklichkeit, in Böll. Untersuchungen zum Werk, S. 171.
- 7 Ibidem.
- 8 Heinrich Böll, Heinrich Böll ... gebunden an Zeit und Zeitgenossenschaft ..., herausgegeben von Viktor Böll, Gabriele Ricke, Stadtbücherei Köln 1987, S. 59.
- 9 Ibidem.

REALITATE ȘI FICȚIUNE. ELEMENTE DE UTOPIE ÎN PROZA
SCURTĂ A LUI HEINRICH BÖLL

(REZUMAT)

În concepția prozatorului german Heinrich Böll scriitorul are misiunea de a exprima într-o formă adecvată ceea ce-l frământă pe individ, lumea lui interioară în impact cu lumea exterioară, realitatea în care trăiește și își structurează existența.

Ca reprezentant al Grupului 47 militează pentru o literatură realistă, angajată, adânc ancorată în problematica existenței umane. Pornind de la această concepție lucrarea aprofundează opera scriitorului H. Böll, accentuând relația dintre realitate și ficțiune, felul în care și organizează narațiunea, în paralel cu sublinierea unor elemente de utopie, prezente mai ales în primele povestiri publicate.

PROBLEME DE TIPOLOGIE A FOLCLORULUI ROMÂNESC

de

DOINA COMLOȘAN

Readusă în actualitate de prgamatică, tipologia discursivă rămîne încă o problemă științifică deschisă. Pentru soluționarea ei "il faudrait sans doute avoir d'abord recours à l'anthropologie et à la sociologie afin que ces disciplines déterminent la totalité des situations communicatives qui exigent des formes de discours appropriées"¹.

Dacă s-au înregistrat progrese în studierea unor situații discursive deosebit de frecvente sau bine codificate, care generează în primul rînd discursuri scrise, "L'étude des situations qui exigent une forme orale de réaction, et l'étude de ces formes orales mêmes est beaucoup plus difficile"².

Dificultate, în primul rînd, de a "decupa" situația producătoare de discurs din magma amorfă a comunicării cotidiene. Lucrurile sînt ceva mai avansate grație aportului folcloriștilor în ce privește identificarea situațiilor de discurs instituționalizate în comunitățile sociale tradiționale.

În acest sens cercetarea folcloristică românească a făcut progrese notabile, avantajată fiind și de faptul că a avut la dispoziție o cultură spirituală populară încă vie și productivă. Astfel încît astăzi dispunem de un inventar destul de bogat de situații comunicative codificate care implică forme de discurs specializate. Analizate cu precădere ca acte sociale, ca manifestări spectaculare ale grupului, ele nu au fost privite pînă acum ca situații de comunicare generatoare de discurs.

Pe de altă parte, clasificările curente ale textelor populare nu au ignorat niciodată circumstanțele în care acestea apar. Se vorbește astfel de colinde, de cîntece de înmormîntare, și de nuntă, de texte magice etc..

N-a fost însă evidențiată decât sporadic și tangențial legătura dintre tipul de discurs și contextul care îl generează și, mai ales, n-a fost explicată din această perspectivă natura și structura discursului.

Vom încerca aici, pe baza materialului oferit de folcloristica românească, să schițăm articulațiile tipologiei discursive a folclorului, pornind de la identificarea principalelor tipuri de manifestări socio-verbale codificate proprii comunității tradiționale rurale românești care mai subzistă astăzi.

Întrucît ne-am întemeiat demersul pe fapte ce aparțin culturii populare românești, categoriile pe care le stabilim vor fi valabile, în primul rînd, pentru această cultură. În primul rînd dar nu exclusiv, căci sîntem convinși că acest demers poate comporta un înțeles teoretic mai larg în măsura în care circumstanțele discursive pe care le vom identifica nu au numai caracter local, ci se referă la situații culturale generale.

Mai întîi trebuie să facem cîteva precizări.

1. Înțelegem prin "literatură populară" ("folclor literar") toate manifestările discursive orale, codificate prin tradiție, produse în cadrul unor ritualuri socio-lingvistice³ și producînd enunțuri (texte) coerente, finite și distincte structural, tematic și funcțional.

2. Convenim să numim fapt de folclor orice secvență de acte socio-culturale codificate (mai mult sau mai puțin strict) reprezentînd practici sociale cu un scenariu fix și o funcționalitate precisă în existența culturală a grupului social⁴.

3. Asemenea "fapte" fiind producătoare de sens pot fi definite în termeni semiotici ca acte de comunicare. Întrucît însă, pe lîngă această funcție semantică, manifestările la care ne referim îndeplinesc și o funcție socio-culturală sau psihologică codificată, credem că sîntem îndreptățiți să le privim, prin extrapolare, ca acte de limbaj într-o comunicare intra-socială ritualizată.

4. Din variata multitudine a faptelor folclorice reținem doar pe cele care implică producerea unor discursuri lingvistice codificate, recunoscute de grupul dat ca atare și valorizate de cercetător ca fiind "literare".

Prin urmare nu orice manifestare culturală ritualizată (Fapt de folclor) ne interesează, ci doar cele care generează discursuri poetice (literare) omologate de tradiția grupului sub formă de genuri literare. Pentru simplificarea demonstrației vom utiliza, în textul de față, termenul propus (fapt de folclor) - în exclusivitate pentru a desemna contexte socio-discursive.

5. Și o ultimă precizare: ceea ce numim fapte folclorice se referă la manifestări foarte diferite ca dimensiuni, complexitate, funcție, astfel încât o clasificare a lor se impune cu necesitate.

Cercetarea empirică a culturii populare tradiționale românești a identificat deja câteva tipuri de manifestări folclorice complexe, adevărate spectacole populare cu caracter inițiativ (nunta, înmormântarea, ciclul obiceiurilor legate de nașterea copilului, de intrarea într-o confrerie de vîrstă etc.) și rituri magice (propițiatoare, divinatorii, augurale etc.). Cele mai elaborate și mai bine păstrate obiceiuri sînt ceremonialele funebre și nupțiale, riturile magice (descîntatul) și cele agrare din cadrul colindatului⁵.

Spectacole sociale complexe, incluzînd ample texte poetice care dețin un rol important în desfășurarea lor, aceste ceremonii și ritualuri apar cercetătorului ca adevărate spectacole teatrale. Ca și în teatru o parte a textelor rostite de protagoniști fac parte din acțiune, furnizînd concomitent și explicația mitologică, iar altele sînt comentarii subiective ale acestuia prin care "actanții" își verbalizează atitudinile și sentimentele provocate de evenimentul în curs.

De aici o anumită heterogenitate tematică și structurală a textelor ceremoniale. Fapt observat mai întîi de Constantin Brăiloiu⁶ care atrăgea atenția că în cadrul ceremonialului înmormîntării pot fi identificate două clase de texte cu statut și mod de existență diferite: cîntecele rituale, al căror text, fixat definitiv prin tradiție este repetat ca atare și a căror modificare era formal interzisă, rostirea lor fiind echivalentă cu repetarea unei formule, și bocetul - cîntec funebru cu text produs "ad-hoc", pe baza unor modele tradiționale învățate și realizate cu mijloace expresive tipizate (locuri comune), dar lăsînd un spațiu relativ important creativității și exprimînd, convențional bine înțeles, trăirile și atitudinea interpretei (bocesc exclusiv

femeile) față de defunct și față de moartea acestuia.

Observația muzicologului român atrage atenția asupra unei probleme mai generale privind textul folcloric, problemă neluată în seamă (nesesizată) de încercările de clasificare pe care le cunoaștem în literatura românească de specialitate. E vorba de faptul că, în cazul textelor folclorice, se impune o diferențiere între textul repetat - formula⁷ - și textul re-creat pe baza unui model și cu mijloace stereotipizate - variante. Ar exista deci de două moduri diferite de existență (producere și comunicare) a textelor, care implică și două moduri de receptare diferite. În primul caz, textul este literalmente "înghețat" printr-o interdicție de natură magică, religioasă ori morală, conform căreia este considerat un păcat, un pericol sau o impolitețe cea mai neînsemnată modificare a lui. Din această categorie fac parte formulele magice, formulele de salut, cele de politețe, dar, mai ales, textele sacre (mituri, legende, invocații, imnuri etc.). Oralitatea acestor texte ține exclusiv de faptul că ele sînt rostite în cadrul unor ceremonii cu caracter religios, magic, social etc. și, în unele cazuri, memorate printr-o tehnică orală de tip inițiat⁸. Structura lor formalizată (manifestată în redunanță, paralelism, chiar în forma versificată) se explică, între altele, și prin acest mod de învățare/transmitere specific.

Celălalt tip de texte, a căror existență depinde de permanența lor re-creare, se prezintă sub forma unor variante, niciodată fixate definitiv⁹, în care se textualizează modele discursive relativ stabile.

Oralitatea acestor texte nu stă atît în modul de transmitere cît în această evanescență textuală. Căci asemenea texte nu durează mai mult decît rostirea lor, identificată cu însuși procesul producerii (creării sau re-creării lor).

În general teoreticienii literaturii orale, de la Lord¹⁰ la Zumthor¹¹ își întemeiază concluziile pe această a doua categorie de texte, amintind eventual formula ca pe o varietate. Nouă ni se pare că între cele două categorii de texte există deosebiri pragmatice (dacă nu și structurale) destul de importante pentru a permite tratarea lor în mod diferențiat și chiar includerea lor în clase deosebite. Teoretic aceste două categorii de texte sînt produse ale unor tipuri de situații socio-discursive diferite.

Identificarea și clasificarea lor este obiectul acestui studiu.

Trebuie mai întâi să precizăm că ceea ce considerăm fapt folcloric nu corespunde întotdeauna unuia dintre spectacolele pe care le-am descris mai sus. Acestea sînt de obicei complexe de fapte combinate, suprapuse, conjugate în texturi sincretice.

De aceea demersul nostru clasificatoriu va trebui să pună în evidență ceea ce s-ar putea numi modelele fundamentale de situații socio-lingvistice existente în cultura tradițională românească. Ne interesează aici doar categoriile cele mai generale (genurile) de fapte folclorice care subîntind întreaga masă atît de variată încă de manifestări folclorice. Privite din perspectiva pragmaticii obiceiurile lasă să se vadă faptul că nu ceea ce se spune (se comunică) prin ele este important, ci ceea ce se face. Altfel spus se constată că semnificația lor se află nu în obiceiul însuși, ca manifestare umană, ci în relația de care acesta o întreține cu realitatea obiectivă (materială sau socială). Preluînd, prin extrapolare, terminologia impusă de Austin¹² vom spune că obiceiurile, ca acte alocutorii, sînt performative, adică aceste "enunțuri" culturale nu se mulțumesc să comunice ceva, ci fac un anumit lucru, fie prin însuși faptul de a zice (fac o promisiune, un avertisment, un legămint), fie zicînd lucrul respectiv (actul de a numi, de a porunci etc.). Astfel, nunta este singura modalitate, în mentalitatea folclorică, de a produce trecerea mirilor de la un statut social (de tineri nubili) la altul (de familie). Trecerea în neființă, în concepția populară din viața aceasta în viața cealaltă, nu este un proces fiziologic ci un act cultural: doar prin îndeplinirea tuturor riturilor și obiceiurilor funerare această trecere are loc într-adevăr. În absența acestora, decedatul e condamnat să rătăcească la nesfîrșit între cele două lumi producînd o dezordine ce poate pune în pericol omogenitatea și, implicit, însăși existența lor. Nunta și înmormîntarea sînt, prin urmare, acte prin care doar aparent se comunică ceva despre lumea de dincolo (în cîntecul ritual de înmormîntare) sau despre nuntă ca epifanie a unui eveniment mitic (în textele ceremoniale nupțiale), în realitate, aceste acte culturale, prin însăși desfășurarea lor, produc modificarea de stare pe care căsătoria sau moartea o implică.

Deducem de aici că obiceiurile comportă caracterele specifice actelor de limbaj performative:

a) sînt organizate de o procedură recunoscută de toți membrii

grupului;

b) sînt dotate prin convenție cu un anumit efect;

c) cuprind enunțul anumitor cuvinte (texte);

d) de către anumite persoane;

e) în circumstanțe fixate prin tradiție.

Toate obiceiurile au un scenariu stabil tradițional, care se repetă la intervale regulate sau în împrejurări identice, cînd e necesar să se obțină efectul pus pe seama obiceiului respectiv. Ceea ce declanșează actul este o cauză exterioară (boala, seceta, nevoia de a reface echilibrul sau de a asigura stabilitatea grupului), iar finalitatea sa este, de asemenea, exterioară: el vînză să producă o modificare în realitate, manipulînd în folosul grupului forțe supra sau extra-umane, sau să instituie o stare de lucruri. Actul e considerat deplin numai dacă scenariul este reprodus întocmai, orice abatere de la acesta compromițînd facerea operată prin obicei. Mai mult, execuția lui cere de la participanți anumite sentimente și atitudini, un anumit sistem de valori și numai acestea. Astfel, bocitul la înmormîntare presupune la executante sentimentul tragicului, o atitudine gravă adecvată. Acest sentiment este manifestat, ca într-un spectacol, prin gesturi și cuvinte potrivite, chiar dacă bocitoarea este o profesionistă și nu o persoană apropiată celui dispărut. Femeile care cîntă în anumite zone "cîntecul zorilor" sau cel "al bradului" o fac la toate înmormîntările din sat, este puțin probabil ca ele să trăiască la fel de intens ca rudele mortului durerea despărțirii pe care vorbele lor o evocă. Dar, pentru ca ceremonialul să fie eficace, adică să "producă" evenimentul trecerii în "ceea lume", este necesar ca aceste femei să manifeste durerea prescrisă de scenariul tradițional.

După efectul scontat, obiceiurile se pot împărți în: 1) cele care prin desfășurarea lor produc o modificare a realității și 2) cele care producîndu-se instaurează o stare de fapt sau efectuează ceva.

Din prima categorie fac parte mai ales actele magice cum ar fi descîntatul (vrăja), paparuda, caliciatul, acte îndeplinind funcții apotropaice, de îndepărtare a răului, mai precis de modificare a unei situații negative în contrariul ei pozitiv sau invers. Tot acestei categorii, ca o subclasă, îi aparțin actele propitiatoare, prin care se atrage bunăvoința "puterilor supra-

naturale" și, prin aceasta, se asigură o evoluție viitoare pozitivă a existenței. Colindatul și riturile agrare ca și toate tipurile de urări au această funcție "profilactică".

Din cea de a doua categorie fac parte mai ales ceremonia-
lele care guvernează viața individului și asigură integrarea lui
în grupul social. Prin ele se face realmente trecerea și încadra-
rea individului într-o grupare socială omogenă, de aceea au fost
numite "rituri de trecere"¹³. Ele sînt, în același timp, transmi-
țătoare de informații (individului supus trecerii i se furnizea-
ză cunoștințele necesare în noua lume în care intră și de se comuni-
că normele comportamentale adecvate) și efectorii - operează tre-
cerea individului în noua lui stare.

Avînd o semnificație socială majoră, datorită funcției de in-
stituire și conservare a structurii societății tradiționale, cere-
monialele implică întregul sat (nunta, înmormintarea), familia în
sens larg (obiceiurile de naștere) sau grupuri distincte și orga-
nizate, ceta feciorilor, ceta fetelor etc., în practicile cu ca-
racter inițiativ.

Textele produse de toate aceste manifestări sînt, cum arătăm,
formule rostite în momente prescrise cu exactitate de scenariul
ceremonial. Totuși, aceste formule adecvîndu-se scopului actului
ceremonial comportă structuri diverse și prezintă grade diferite
de formalizare. Acestei categorii îi aparțin formulele magice
apotropaice și propitiatoare, formule augurale (de urare) și de
salut, texte rituale (în general cu un conținut mitic) rostite în
cadrul ceremonialelor de nuntă sau înmormintare. Natură formulară
au și proverbele și zicatoriile, dar datorită dimensiunilor mici
ele nu formează texte propriu-zise și nu ne interesează aici.

S-a observat deja de către Tzvetan Todorov¹⁴ că textele ma-
gice se prezintă ca niște construcții retorice centrate pe funcția
performativă a imperativului (în limba română și a subjonctivului
cu funcție de imperativ). Nucleul incantației magice este o urare
sau un blestem (formulată imperativ) care nădăjduiește niciodată și
la care chiar se poate reduce întregul discurs și aici ne distan-
țăm de opinia lui Tzvetan Todorov care vede acest nucleu în invo-
carea forțelor oculte).
Iată câteva exemple:

"și pînă într-o clipă sărbîndălesc/și să rămîna în carun pînă
înflorit".

" X să rămână / Curat și luminat / Ca argintul cel mai curat/".

Rostirea acestor formule-urări (ordonând instaurarea stării de sănătate, adică scopul descîntecului) este suficientă pentru obținerea stării dorite la pacient. Magia cuvîntului se manifestă aici pur și simplu prin forța performativă (face să se instaleze starea de sănătate sau cea de boală, în magia neagră). Formulele de salut au fost la origine formule magice care și-au uzat sensul inițial funcționînd azi doar ca mărci de politețe.

De obicei, în repertoriul românesc, secvența aceasta emblematică este precedată de o dezvoltare retorică, cu funcție persuasivă (amenințare, ademenire, argumentare prin narațiune sau descriere) în care actul magic, realizat prin simpla rostire a formulei, este textualizat, fie prin nararea procesului de îmbolnăvire și apoi de vindecare, fie prin enumerarea cauzelor bolii, fie chiar prin descrierea gesturilor și obiectelor magice care însoțesc rostirea incantației. Această argumentare retorică este ținută să potențeze efectul formulei. De fapt, și toți cercetătorii au observat aceasta, este important, pentru ca actul magic să fie un act eficient, ca formula aceasta imperativă să fie rostită în împrejurările prescrise de rit (un anume timp și loc, făcînd anumite gesturi, folosind anumite obiecte, repetînd totul de un număr reglementat de ori). Dovadă că așa stau lucrurile e faptul că există numeroase formule magice obscure, total ininteligibile, de a căror eficiență nimeni nu se îndoiește. Dimpotrivă, prin caracterul lor misterios ele sînt considerate chiar mai eficiente.

O structură similară au și colindele cu caracter laic, aparținînd de fapt unui ritual agrar și alte texte de magie agrară cum sînt Plugusorul, Sorcova, Caloianul, Paparudele (ultimele două rituri de producere a ploii).

Axate sau reducîndu-se la o formulă de urare:

"Să trăiți,
Să-nfloriți,
Ca un măr,
Ca un păr,
Ca un fir de trandafir"

(Sorcova)

și încadrate unui ceremonial complex (colindatul), aceste texte, în ciuda elaborării lor artistice de excepție, nu sînt în fond decât formule magice care și-au pierdut între timp semnificație ini-

țială menținându-se, în virtutea inerției tradiției folclorice, ca elemente ale unui spectacol social cu valențe ludice prin care astăzi se realizează funcția esențială a faptului folcloric, cea de instituire și menținere a conștiinței identității și coeziunii grupului¹⁵.

Marea varietate tematică, frumusețea și unicitatea expresivă a numeroase colinde (doar Bela Bartok¹⁶ a publicat peste 400) pare a contrazice afirmația noastră că aceste texte au statutul de formule fixate prin tradiție. Și totuși așa stau lucrurile. Doar că tradiție în mentalitatea folclorică înseamnă nu numai și nu atât un sistem de valori comun unei întregi comunități etnice, ci, dat fiind caracterul relativ închis al grupului rural, înseamnă tradiția locală a unui sat sau a unui grup de sate (zonă folclorică).

Varietatea colindei românești este, de asemenea, un argument în favoarea tezei formulate mai sus conform căreia, ceea ce numeam dezvoltarea retorică a motivului central, - urarea - este doar un suport textual al acestuia, care nu condiționează totuși realizarea funcției textului. De aceea, nu ne va surprinde să regăsim în colinde motive de baladă precedind și mediind formula¹⁷. În colinda contaminată de baladă, adevărată variantă a acesteia, interpretul nu-și permite să modifice textul, cum face cîntărețul de balade și nici să producă un text nou. Se pare, de altfel, că balada s-a "revărsat" în colindă doar acolo unde situațiile specifice în care se produc baladele și mentalitatea care le susținea au dispărut din existența grupului. Devenite inactuale, textele, avînd acum fixitatea lucrurilor nevii, au supraviețuit ca "relicve" poetice într-un repertoriu pasiv de unde au fost selectate pentru nevoile magiei agrare tocmai pentru că erau deja fixate într-o formă definitivă.

Cercetătorii colindatului constată că, în cadrul unui sat sau a unei zone unitare, modificarea textului colindei este cenzurată de grup printr-o interdicție similară celei care pretinde ca textul descîntecului să fie repetat fără cea mai mică modificare. Era vai de colindătorul care greșea sau schimba textul colindei (cunoscut de toți). El putea fi pedepsit de stăpînul casei, fiind alungat și refuzîndu-i-se darul ritual.

Indiferent de statutul lor actual, structura acestor discursuri rămîne esențialmente legată de funcția lor magică inițială. De aceea convenim să clasăm în categoria urări toate aceste acte de

limbaj și actualizările lor discursive, stabilind astfel o primă categorie în clasificarea pe care ne-am propus-o. Situația discursivă comună tuturor urărilor, cea care definește acest gen de acte folclorice, presupune existența unui locutor (individual sau colectiv) investit cu o calitate specială (sau o nămin "magică") care face ca, în situația dată, actul său să fie eficace, adică să producă o modificare, să aibă un rezultat concret. De pildă, rostirea urării - formulă - situată în planul comunicării - produce efecte în plan existențial (modifică sau conservă starea de sănătate, provoacă fecunditatea, aduce ploaia etc.). Unic deținător al dreptului de a rosti cuvântul magic locutorul nu este investit cu această calitate prin inițiere (vrăjitorul, ceata colindătorilor, paparudele). Presupunerea acestei calități care îl face cuvântul rostit eficace ni se pare a fi condiția minimală pentru determinarea situației de discurs care generează actul de limbaj pe care l-am numit urare.

Receptorul enunțului, întotdeauna pasiv, este, în deosebite, beneficiarul urării. Efectul transformator sau instaurator al cuvântului îl vizează pe el sau mediul său (familia, holdete, vitele etc.). Nu trebuie să ne lăsăm înșelați de faptul că frecvent discursul urării ia forma unei invocații către un zeu, un sfânt, o forță a naturii animizată (focul, vântul, Soarele, apa etc.). Cum precizăm mai sus, după opinia noastră, toate aceste invocații sunt simple medieri retorice, esențială pentru definirea actului de text fiind urarea adresată interlocutorului pacient. Cealaltă clasă de fapte folclorice - ceremonialele - comportă un tip diferit de texte - formulă. Manifestări complexe, antrenând întreaga colectivitate a satului sau un grup numeros (familia), ceremonialele, în special cel nupțial și cel funerar, sunt ample spectacole în care "fastul" "puerilor în scenă" unifică într-un tot sincretic gestul magic, obiectul simbolic, narațiunea mitică, muzica, poezia sentimentelor și a atitudinilor, dansul, banchetul ritual, probele inițiatice etc. Rituri de trecere, după van Gennep, avind ca funcție primordială realizarea schimbării de statut social al individului, trecerea lui dintr-o stare existențială în altă prin ele se poate asigura menținerea echilibrului și a coeziunii grupului social. Intregul spectacol este, deci, un act prin care comunitatea operează inițierea și instaurarea individului într-o nouă stare (cea de bărbat, respectiv

femeie căsătorită, cea de mort, cea de membru nou al familiei etc.).

Data fiind complexitatea și caracterul eterogen al elementelor care participă la realizarea ceremonialelor, abordarea lor globală este dificilă și nerelevantă. Fără a adînci analiza și a detalia descrierea vom reaminti că în fapte folclorice complexe cum sînt înmormintarea sau ceremonia nupțială se regăsesc cel puțin următoarele tipuri de acte: 1) acte magice (în general realizate gestural, prin manipularea unor obiecte simbolice), urări (ținînd de o magie a rostirii); 2) acte inițiatice - constînd din recitarea sau cîntarea unor nrațiuni mitice (cîntecele ceremoniale) și din probe inițiatice diverse la care sînt supuși mirii sau înlocuitorii ai lor; 3) acte expresive - prin care se revelează (se dezvăluie) atitudini și valorizări ale participanților față de evenimentul în desfășurare și față de actanții care îl produc (bocetele, cîntecele de despărțire de mire și de mireasă, strigăturile) și 4) acte festiv-comunionale (dansul, banchetul ceremonial) prilej de refacere și afirmare a omogenității și coeziunii grupului.

Desigur, în faza lor "modernă", singura despre care posedăm informații detaliate, semnificația rituală a obiceiurilor din această categorie începe să fie uitată. Doar cercetătorul mai reface sensul și funcție originară a manifestării. Pentru acesta actul care justifică întreaga desfășurare spectaculară și care poate trece neobservat este actul inițiativ ("de trecere"), act care, în cazurile analizate aici, este un veritabil act de limbaj întrucît constă în principal din rostirea unor formule, fixate prin tradiție, în împrejurări precis reglementate.

Cele trei etape ale ceremoniei "trecerii"¹⁹ reprezintă situații rezolvate prin discursurile produse, adecvate finalității specifice fiecăruia. "Ieșirea" din vechea stare (momentul preliminar) este operată prin rostirea unor texte-formule (cîntecul de despărțire al mirilor sau cîntecul zorilor²⁰ - la înmormintare). Tema despărțirii, a regretului imprimă acestor cîntece (chiar și celor de nuntă) forma de lamentație și tonul elegiac. Discursul acestor cîntece este, fie un discurs la persoana a II-a, fie un dialog imaginar cu "zorile". Trecerea propriu-zisă, momentul ritual liminar, e marcată de nuntă, printr-un simulacru de luptă și o dispută ritualizată în care este inclus mitul vîntorii miresei-ciută

(Oratie de nuntă), înlocuită în unele zone printr-o probă de iscusință la care e supus mirele, respectiv însoțitorii săi, care trebuie să răspundă la un număr de întrebări-ghicitori (Cîntecul lăcății). Toate aceste cîntece reprezintă formulele sacramentale a căror rostire condiționează trecerea celor doi miri în noua lor stare.

În ceremonialul de înmormîntare aducerea bradului funebru²¹ și Cîntecul bradului, povestind despre răpirea unui brad din pădure pentru a-l face tovarăș și substituit al celui dispărut, reprezintă momentul ritual al "trecerii".

Atitudini, gesturi, formule rostite grav care incorporează relicvele unui mit al vînării sau al raptului, într-un limbaj solemn, forma dialogată a discursului, cîntat adesea antifonic de două grupuri de interpreți caracterizează actul central al ceremonialului trecerii. Schimbarea de statut existențial și social se săvîrșește, în mentalitatea folclorică, nu printr-un eveniment biologic sau printr-un act oficial (cum este cununia civilă sau religioasă), ci exclusiv prin îndeplinirea actului ceremonial și rostirea formulelor tradiționale adecvate²². Momentul post-liminar, moment de inițiere și integrare a participantului într-o altă formă de existență se concretizează în gesturi și acte de comuniune și în texte care îl inițiază în tainele acestui nou univers. Cîntecul de petrecut la înmormîntare, o seamă de cîntece despre starea de femeie măritată și, mai ales, Dansul miresei (obligată să danseze pe rînd cu fiecare dintre nuntași) și banchetul ceremonial, atît la nuntă cît și la înmormîntare, îndeplinesc acest rol.

Prin urmare, faptele folclorice din categoria actelor de limbaj performative se realizează în discursuri cu formă stabilizată fie sub forma unor urări fie sub forma cîntecelor ceremoniale.

Cum am precizat deja, alături de acest tip de texte-formulă marile spectacole folclorice (nunta și înmormîntarea) implică și texte liber inventate în care e comentat evenimentul în curs: bocetele la înmormîntare și strigăturile (cuplete scandate pe parcursul întregii nunți inclusiv în timpul dansului). Ele se aseamănă structural și prin modul de existență cu folclorul neceremonial (balada, basmul, legenda, cîntecul liric, snoava etc.). Fiind produsul unor acte de comunicare a unor informații sau de exprimare a unor stări sufletești, atitudini, idei etc. le-am numit convențional ziceri.

Intr-o astfel de spațiu rezervat articolului este limitat, nu putem insista aici asupra acestui tip de fapte folclorice. Precizăm doar că ele pot fi caracterizate ca împrejurări socio-lingvistice în care "dire c'est dire". Acte de genul: a relata un eveniment care interesează în sine ca știre, ca informație, sau ca exemplu într-o acțiune pedagogică, a mărturisi atitudini și stări personale sau colective, a defini sau a caracteriza ceva știut, în esență, acte ilocutionare de tip asertiv, nelegate strict de o ceremonie, se prezintă ca acte umane a căror finalitate esențială este realizarea intenției și voinței locutorului de a afirma ceva în legătură cu lumea sau în legătură cu sine. Aceasta se realizează în mod preponderent prin producerea unor discursuri de tip "reprezentativ" (basme, povestiri, cîntece epice), "confesiv" (cîntecul liric, bocetul, strigătura de nuntă), "definițional" (ghicitoarea) sau "explicativ" (legenda).

Este vorba, cum se poate constata din simpla enumerare a "genurilor", de forme ale discursului literar sau mai precis de discursuri care prin statut și funcție (tocmai pentru că nu li se conferă o funcție reglementată de paraxisul social) pot fi asimilate literaturii. Chiar dacă în mentalitatea mediului care le produce nu s-a cristalizat o conștiință a literaturității, există o conștiință clară a "gratuității" acestor forme discursive.

Caracteristica lor comună și definitorie rezidă, cum sugerăm mai înainte, în aceea că sînt structuri "libere". Ele nu au fixitatea obligatorie a formulelor fiind produse (re-produse) la fiecare interpretare pe baza unui repertoriu de elemente expresive și a unui sistem de reguli, norme și modele acceptate și recunoscute de întregul grup²³. Textul lor există doar atîta vreme cît durează producerea lui, nefiind niciodată reprodus mecanic, și ca atare.

Mecanismele de structurare și modul de existență ale acestui tip de texte sînt deja, în linii mari, cunoscute. Cea mai recentă sinteză²⁴ ca și încercările românești²⁵ au insistat asupra raportului creație-interpretare, evidențiind atît procedurile standardizate de facere a textelor, cît și libertatea de expresie a interpretului, care este chiar mai mare decît sînt dispuși să admită teoreticienii. După cîte știm însă acest tip de texte n-a fost niciodată explicat prin situația discursivă care le subîntinde. Încercările de acest gen, cîte au fost, se referă la literatura scrisă²⁶.

Aducerea în discuție a literaturii populare poate fi deosebit de utilă unui demers de acest tip. Discursul literar folcloric fiind mult mai legat de situația care-l generează, identificarea acestor situații ar constitui o primă etapă spre elaborarea unei grile taxonomice care să includă principalele articulații ale tipologiei discursului literar. În această grilă, formele discursului folcloric nu ocupă locul "formelor simple"²⁷, ci, eventual, pe cel al formelor "originare" în sensul că ele sînt coexistente situației care le face necesare și posibile, legătură mult mai ascunsă și îndepărtată în cazul literaturii scrise. De aceea, o tipologie pragmatică a textelor folclorice poate netezi calea spre o tipologie generală a textelor literare.

N O T E

- 1 A. Kibédi-Varga (ed), Théorie de la littérature, Paris, Ed. Picard, 1981, p. 217.
 - 2 Idem, ibidem, p. 218.
 - 3 Patrick Charaudeau, Langage et discours. Éléments de sémiolinguistique (Théorique et pratique), Paris, Hachette, 1983, p. 96.
 - 4 Cf. Mihai Pop, Le fait folklorique, act de communication, în "Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae", t. 19, 1970, p. 319-322.
 - 5 Colindatul este un ritual complex practicat de mai multe ori, în variante diferite, în timpul sărbătorii celor douăsprezece zile (în ajunul Crăciunului cînd se cîntă colinde, în noaptea de Anul Nou - cînd are loc ritul Plugușorul, iar grupuri de copii recită Sorcova - atingînd corpul celui urât cu bețișoare împodobite cu flori de hîrtie.
- Colinda este un cîntec, interpretat de un grup constituit, la fiecare casă din sat, cu funcția de a ura prosperitate, sănătate, fecunditate holdelor, animalelor și oamenilor. Sub aceeași denumire sînt cuprinse, în spațiul românesc, și cîntecele religioase de Crăciun. Cum arată și etimologia termenului (provenind din termenul latin "calendae") obiceiul își are originea în sărbătorile de iarnă romane - Saturnaliile, Dies notalis solis invicti și în practicile augurale legate de acestea. Păstrarea acestui obicei timp de aproape două milenii a fost posibilă deoarece, cum se știe, lui i s-au suprapus sărbătorile

- creștine din ciclul celor 12 zile. (Cf. van Gennep, Le folklore français contemporain, vol. VIII, 1987).
- 6 Constantin Brăiloiu, Ale mortului "Din Gorj", București, 1936.
 - 7 Denumim formulă textul fix, sau cel puțin avînd o schemă foarte rigidă, care este rostit în mod obligatoriu într-un anumit moment al ritului și numai în acela.
 - 8 Nu numai practica magică dar și textul descîntecului și modul de rostire se învață prin îndelungi exerciții de inițiere. De asemenea, ceata tinerilor care cîntă colindele le învață sau le repetă în fiecare an sub supravegherea unui om mai în vîrstă, cunoscător al obiceiului.
 - 9 Numai prin înregistrarea în scris, pe bandă magnetică sau pe film, aceste texte evanescente pot fi "fixate", dar, implicit, încetează să mai existe în forma lor originală, de acte vii, devin documente, copii, "relicve".
 - 10 Albert Bates Lord, The Singers of Tales, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1960.
 - 11 Paul Zumthor, Introduction à la poésie orale, Paris, Ed. du Seuil, 1983.
 - 12 J.L. Austin, Quand dire c'est faire, Paris, Ed. du Seuil, 1970.
 - 13 Arnold van Gennep, Les rites de passage, Paris, 1909.
 - 14 Tzvetan Todorov, Les genres de discours, Paris, Ed. du Seuil, 1979.
 - 15 Vezi și Monica Brătulescu, Colinda românească, București, Ed. Minerva, 1981; Ovidiu Bîrlea, Folclorul românesc, vol. I, București, Ed. Minerva, 1981, p. 267-320.
 - 16 Practic, în jumătatea de nord a teritoriului românesc cîntecul epico-liric numit baladă nu este cunoscut ca atare. Subiectele de baladă se întîlnesc însă frecvent sub formă de colindă, ceea ce a determinat pe unii cercetători să considere aceste variante ca formele arhaice ale baladei respective.
 - 17 Bella Bartok, Rumanian Folk Musik, Volume IV, Carlos and Christmans Songs (Colinde), edited by Benjamin Suchoff. Textes translated by F.C. Teodorescu, The Hague, 1975.
 - 18 Fapt probat de toate studiile privind obiceiurile familiale începînd cu S. Florea Marian.
 - 19 Ovidiu Bîrlea, vol. cit., p. 245-246.
 - 20 Este un cîntec ceremonial cîntat în zori, de un grup de femei în vîrstă, asemănător sub raport funcțional acelor "las auroras" din sud-estul Spaniei.
 - 21 Obiceiul de a pune un brad tăiat la capul morților tineri, ne-

căsătorii a existat și mai este prezent în aproape toate regiunile României, chiar dacă textul care-l însoțește nu s-a păstrat peste tot. Bradul acesta este adus din pădure, după un ritual strict, de un grup de bărbați tineri, în ziua înmormintării. Cîntecul prin care este jeluit bradul ca substitut al defunctului (Cîntecul bradului) este cîntat de un grup (în număr impar) de femei în vîrstă, cele care cîntă și celelalte cîntece ceremoniale. Este un tip de cîntec necunoscut în folclorul altor popoare europene.

22 Este interesant de menționat că, în mentalitatea tradițională, căsătoria nu era recunoscută decît dacă erau îndeplinite ceremoniile tradiționale. La fel se crede în România, ca în întreaga lume, că trecerea mortului în "lumea de dincolo" nu are loc decît dacă s-au executat cu strictețe riturile tradiționale (inclusiv cîntarea textelor respective).

23 "La tendance à modifier, qui est plus ou moins spontanée ... provient de l'attitude de l'interprète populaire envers l'oeuvre folklorique. Il la domine, il y voit un bien personnel, crée uniquement pour s'adapter à son cas en telle ou telle situation ou état d'âme (Bârlea, 1977, 16).

24 Cf. P. Zumthor, op. cit.

25 Vezi Adrian Fochi, Estetica oralității, București, Ed. Minerva, 1980 și Ovidiu Bîrlea, Poetică folclorică, București, Ed. Univers, 1979.

26 Vezi în acest sens: J.R. Searle, The Logical Status of Fictional Discourse, în "New Literary History", 6, 2, p. 319-332; Richard Ohmann, Literatura ca act, în Poetica americană. Orientări moderne. Studii critice. Antologie, note și bibliografie de M. Bercilă și R. Mc Lain, Cluj, Ed. Dacia, 1981, p. 200-209; A. Kibédi-Varga, op. cit., p. 216 și urm.

27 André Jolles, Les formes simples, Paris, Ed. du Seuil, 1968.

ON THE TYPOLOGY OF ROMANIAN FOLKLORE

(SUMMARY)

The author makes an attempt at outlining the discursive or typology of Romanian folklore from the point of view of pragmatics, by identifying the main categories of codified discursive situations which imply the production of a literary text. These situations are identified by recourse to the notion of folcloric act

(Pop, 1970), which denotes any sequence of institutionalized socio-cultural behaviour reflecting social customs with a fixed scenario and precise functionality in the cultural existence of the traditional rural group. As they are sources of significances, these "acts" can be defined, in semiotic terms, as communication acts, and, by extrapolation and adaptation, the classification of speech acts (Austin, 1970, Searle, 1975) can be applied to them as well. In this way, two main types of folkloric acts are revealed: 1) ceremonials and rites, performative acts par excellence, which generate texts with a fixed form, whose repetition is prerequisite for the success of the acts termed "doings" for the occasion; 2) discursive situations through which the speaker conveys information about himself or about the world in order to manipulate the interlocutor in some way or other; these are termed, in the absence of better word, "sayings".

The paper deals mainly with the former category, which includes all customs based on the belief that signs (words, gestures, objects) can have an effect upon reality. They are all magic acts during which some formulas are uttered, whose central element is a wish (or a curse), in other words a fragment loaded with perlocutionary force, whose mere utterance is expected to bring about the stated event (recovery, sickness, rich crops, human fecundity, prosperity, etc.). That is why the term "wishes" was used for them. Also, all "passage" ceremonials, with an initiation value (van Geunep, 1909) belong to this first class of folkloric acts. They include texts with a mythical content and a fixed structure (funeral songs - The Song of the Fir-Tree, The Song of the Dawn, The Great Song - and solemn speeches uttered in strictly determined circumstances during a traditional wedding - Wedding Orations). By transmitting information and directions necessary for the success of the initiation, these texts, actually operate the "passage" simply by being uttered.

No matter how diverse situations included in the latter category ("the sayings") might be, they are similar as far the manner of text production and transmission is concerned. They result from the free adaptation of a pre-existent discourse model to the momentary intention of the creator-interpreter (Bîrlea, 1977). The resulting texts will be "oral" variants (Lord, 1960; Zumthor, 1963) which particularize and individualize collective

structures. If further research manages to identify and describe specific discursive situations which generate each type of discourse in this category (fairy-tale, ballad, song, legend, anecdote, etc.), one will be able to work out a taxonomic and explanatory model in which oral poetic discourse will take the place it rightfully deserves in the inventory of literary forms.

NALRR — C R I Ș A N A

Le premier tome de Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Crișana, élaboré et rédigé par I. STAN et D. URITESCU à l'Université de Timișoara et accepté déjà en l'année 1987 pour être imprimé sous les auspices des Éditions de l'Académie Roumaine, comprend 474 cartes dont 15 cartes introductives (numérotées A - N), 201 cartes linguistiques contenant du matériel transcrit phonétiquement (à l'exception de la carte nr. 1: Le nom officiel des localités étudiées) et 258 cartes synthétiques d'interprétation (numérotées I - CCVIII). Les dernières présentent les aires de certains phénomènes caractéristiques du sous-dialecte de Crișana: phonétiques et phonologiques, morphologiques (ou phonomorphologiques), lexico-sémantiques, certains autres concernant la dérivation et la composition.

Les réponses cartographiées des informateurs, rendues et commentées dans l'esprit des principes et l'expérience de la méthodologie propres à la géographie linguistique roumaine, font partie de sous-chapitre 1. LE CORPS HUMAIN (les parties du corps, les maladies, les traits physiques et moraux) et elles ont été obtenues indirectement¹ à 197 questions et directement pour les cartes (Mă lau (14, X), Crut (100, XCVI) et Vintre (151, CXVII)).

Toutes les cartes représentent d'une manière sélective les faits visés par les questions /58/— /463/ dans Chestionarul Noului Atlas lingvistic român, publié dans "Fonetică și dialectologie", Bucarest, V (1963); tirage à part, Bucarest, Éditions de l'Académie, 1963, 113 p.

Les matériaux non-cartographiés que nous avons enregistrés pour tous les chapitres du questionnaire et aussi en dehors de

1 Voir I. Stan et D. Urițescu, Sur la méthode indirecte de questionner pour Le Nouvel Atlas Linguistique Roumain par Régions. Crișana, dans "Actes du Colloque Franco-Roumain de Dialectologie", Aix-en-Provence— Avril 1974; Cahiers du C.R.E.L., Université de Provence, N° 3/1976; cf. aussi id., Contribuții lingvistice, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1988, p. 135-142.

celui-ci seront mis en oeuvre de manière exhaustive, en d'autres tomes de l'atlas et dans une ample monographie linguistique de nature à approfondir les problèmes historiques et actuels des rapports entre les parlers populaires de Crişana et la langue nationale de culture; ce sera le résultat de l'étude des systèmes phonologiques, lexicaux (onomasiologiques et sémantiques), morpho-syntaxique et prosodiques, de l'anthroponymie et de la toponymie dans cette zone ethno-linguistique roumaine de l'ouest du pays.

Les enquêtes sur le terrain ont été réalisées (après des sondages préalables sur des échantillons effectués d'abord par I. Stan dans les années 1962-1968 et ensuite par les deux co-auteurs), à partir de la rivière de Mureş, par-dessus les trois Criş, jusqu'au pays d'Oaş, dans les départements d'Arad, de Bihor, de Sălaj, de Satu-Mare et (partiellement) de Maramureş, dans les années 1970-1980.

Pour le recueil des matériaux dialectologiques contenus dans ce premier tome il nous revient nominalelement la responsabilité exclusive, comme il suit:

I. STAN: pour les localités 102-108, 112, 114, 123, 133, 136, 138, 139, 146, 148, 149, 170, 171, 176, 178-180, 182-184, 186-190, 194, 195, 199, 200, 202, 203, 205, 206, 211, 213-215, 219, 220;

D. URITESCU: pour les localités 101, 109-111, 113, 115-122, 124-132, 134, 135, 137, 140-145, 147, 150-169, 172, 173, 175, 177, 181, 185, 191-193, 196-198, 201, 204, 207-210, 212, 216-218.

Comme dans la plupart de ces 120 localités les enquêtes ont été réalisées par deux auteurs, le questionnaire étant divisé alternativement (procédé destiné à offrir un contrôle plus rigoureux sur la réalité de la notation phonétique), nous allons préciser chaque fois les localités enquêtées par nous pour les sous-chapitres traités dans chaque tome de cartes ou contenant du matériel non-cartographié. Il importe toutefois de mentionner que D. Uriţescu, notre ancien étudiant, qui s'est affirmé entre temps comme un chercheur distingué et apprécié, a enquêté seul tous les chapitres du Questionnaire de NALR (2543 questions) en 50 points des 120 établis pour le réseau de NALR - Crişana.

Dans un autre ordre d'idées, il est à remarquer le fait important que 12 localités étudiées pour NALR - Crişana (points 114, 117, 130, 134, 152, 161, 173, 182, 196, 206, 210 et 219) figurent dans le réseau de l'imposant ATLAS LINGUARUM EUROPAE, numérotées

là 002 — 003 et 021 — 024. La coopération, à côté des autres auteurs de NALR, dans le Comité national roumain pour l'ALE va contribuer d'une manière essentielle à l'échange d'idées et de connaissances dans le domaine de la linguistique théorique moderne et va favoriser les recherches à l'échelle mondiale ayant pour but l'identification du patrimoine commun des langues européennes parlées depuis l'Islande jusqu'aux monts Oural et, dans la même mesure, la formulation scientifique des traits individuels typologiques de la culture et de la langue roumaine populaire (cf. Atlas Linguarum Europae, tome I, fasc. 1-3. Cartes et Commentaires, publié sous les auspices de l'UNESCO, Assen, 1983-1988). De même, l'ATLAS LINGUISTIQUE ROMAN contient 14 points de Crişana.

Les localités choisies pour les enquêtes sont, du point de vue ethno-linguistique, roumaines, et elles sont attestées ou identifiées déjà dans les premières décennies du XII-e siècle, puis du XIII-e au XVIII-e siècle et une seule (Moiseni, département de Maramureş, point 220), en 1828. La distance géographique qui les sépare ne dépasse que rarement 10 km, donc le réseau de NALR — Crişana est 3 fois plus épais que ceux de ALR I et de ALR II pris ensemble.

Ce fait favorisera sans doute l'élucidation de la processualité structurale dialectologique et une délimitation beaucoup plus exacte de l'aire spécifique du sous-dialecte de Crişana (encore controversée dans les opinions des spécialistes: cf. récemment aussi Tratat de dialectologie românească, Dr. Valeriu Rusu, coord., Craiova, "Scrisul Românesc", 1984). Cela suscitera également la mise au jour des interférences linguistiques et socio-culturelles et de l'intégration des sous-dialectes daco-roumains — historiquement permanente, mais devenue impétueuse dans les sept dernières décennies — dans l'unité de la langue nationale moderne.

Bien que plus de la moitié des réponses non-incluses dans ce tome de cartes linguistiques analytiques et synthétiques soient des unités lexicales généralement usuelles dans tous les dialectes roumains historiques, ainsi que dans la langue littéraire (par exemple: a auzi, cap, carne, a dormi, a geme, a(se) încălzi, a (se) îngrăşa, a linge, a lua, mintă, pas, a plînge, a ride, tare, a tăcea, a umbla etc.), il est évident que la profonde unité du système linguistique du roumain populaire, tout comme l'intégration historique et synchronique du sous-dialecte de Crişana dans la même structure, se reflète de manière prégnante même dans les car-

tes linguistiques. D'autre part, les parlers populaires de l'actuelle Crişana abondent, dans tous les compartiments de la langue, (même si nous tenons compte de l'âge et du sexe des informateurs), en formes parallèles du point de vue socio-linguistique. Ces phénomènes concernent non seulement le plan individuel et familial de l'expression, mais, dans une mesure considérable, ils font aussi la note spécifique de la communauté locale. Nos notations /B/, /V/, /T/, /R/ et /£/ précédant dans leur quasi-totalité des éléments lexicaux, des formes morphologiques ou les précisions des informateurs rendues dans les commentaires des grandes cartes (tout cela dépassant quant à la fréquence ce qui est restitué par les enquêtes de ALR I-II, achevées en 1937-1938), mettent en évidence le stade de leur viabilité dans la communication courante et, à la fois, la conscience claire des sujets parlants sur les transformations unitaires au niveau culturel et national de leur parler contemporain.

Il était à prévoir que le tome I de cartes linguistiques allait présenter surtout des faits phonétiques et phonologiques, vu le manque d'unité à cet égard aussi du sous-dialecte de Crişana. Nous espérons que les isophones tracées dans les cartes d'interprétation seront plus édifiantes que ce dont on disposait avant la parution de NALR — CRIŞANA. Certains phénomènes morphologiques et phono-morphologiques, illustrant surtout la flexion nominale et verbale, attirent l'attention sur la complexité de l'interdépendance de la phonétique historique et de la morphologie daco-roumaines, son rôle dans les procès analogiques paradigmatiques imposés par la conscience linguistique des sujets parlants. Pourtant il y a encore des formes usuelles en Crişana qui caractérisaient l'ancienne langue des textes du XVI-e au XVIII-e siècle. Mais la richesse et la variété qui se font remarquer dans les résultats de nos enquêtes se rapportent d'abord au trésor lexical. Conservant des éléments d'origine latine, — on sait que dans la partie ouest du territoire daco-roumain celles-ci complètent essentiellement l'image de la romanité et de notre continuité ethno-linguistique —, le vocabulaire populaire de Crişana montre pleinement la force d'une distincte création de la langue roumaine et d'assimilation typique des termes d'autre origine (ancienne slave, hongroise, ukrainienne), ce qui lui confère une individualité unique dans la communication.

Nous publions aussi, dans un tome à part, les données strictement nécessaires sur les localités soumises à l'enquête et sur les informateurs respectifs, y ajoutant quelques milliers de termes onomastiques (anthroponymes: prénoms, noms de famille et surnoms; toponymes et appellatifs topiques) dans le but de compléter la documentation historique-linguistique, administrative et socio-économique de la Crişana traditionnelle et contemporaine. Les noms et le nombre total, par catégories d'âge et de sexe, des informateurs interrogés seront indiqués dans les explications préliminaires d'ensemble du tome mentionné.

Il s'impose maintenant à préciser notre contribution individuelle au travail d'élaboration des manuscrits nécessaires à la mise au point des grandes cartes, respectivement des cartes d'interprétation contenues dans ce tome:

I. STAN: les cartes 2-5, 8, 9, 11-17, 19-23; 32, 34, 35, 58, 64, 70, 88, 117-129, 131, 133-141, 143-158, 160-165, 167-201; respectivement: I, III-V, VII, IX-XIII, XVII, XVIII, XXVIII-XXXI, XXXVI, XXXVIII, XXXIX, XLI-XLV, XLIX, LII, LIV-LVII, LXI-LXIII, LXVI, LXVII, LXXII, LXXV, LXXXII, LXXXIV, LXXXV, LXXXVII, XCV, XCVI, CIV, CV, CXIII, CXIV, CXVIII, CXIX, CXXII-CXXIV, CXXXIV, CXXXVII, CXL-CXLII, CXLIV, CXLVI-CXLVIII, CL, CLII, CLV-CLIX, CLXI-CLXX, CLXXII-CLXXVII, CLXXX-CLXXIII, CLXXXV-CXCII, CXCIV-CXIX, CCIII, CCIV, CCVI, CCX, CCXIV, CCXX, CCXXII, CCXXIV-CCXXIX, CCXXXV-CCXXXVII, CCXLI-CCXLIV, CCLI; nous avons collaboré aussi pour les cartes 18, 130, 132, 159; LX, LXX, CXXVII et CXLIII.

D. URITESCU: les cartes 6, 7, 10, 24-31, 33, 36-57, 59-63, 65, 69, 71-87, 89-116, 142, 166; respectivement: II, VI, VIII, XIV-XVI, XIX-XXVII, XXXII-XXXV, XXXVII, XL, XLVI-XLVIII, L, LI, LIII, LVIII, LIX, LXIV, LXV, LXVIII, LXIX, LXXI, LXXIII, LXXVI-LXXXI, LXXXIII, LXXXVI, LXXXVIII-XCIV, XCVII-CIII, CVI-CXII, CXV-CXVII, CXX, CXXI, CXXVI, CXXVIII-CXXX, CXXXII, CXXXIII, CXXXV, CXXXVI, CXXXVIII, CXXXIX, CXLV, CXLIX, CLI, CLII, CLIV, CLX, CLXXI, CLXXVIII, CLXXIX, CLXXXIV, CXCI, CC-CCL, CCV, CCVII-CCIX, CCXI-CCXIII, CCXV-CCXIX, CCXXI, CCXXIII, CCXXX-CCXXXIV, CCXXXVIII-CCXL, CXLVII-CCL, CCLII-CCLVIII; pour d'autres 8 cartes réalisées en collaboration, voir supra.

Les différents index, si nécessaires pour faciliter la consultation de l'Atlas, en comparaison avec d'autres travaux similaires roumains et étrangers (romans), ont été élaborés par Dorin

Urişescu et revus par nous.

D'ailleurs, afin d'assurer l'élaboration unitaire de l'ouvrage entier (vol. I— IV: cartes et vol. V— VI: matériaux non cartographiés), nous nous sommes assumé l'obligation de scruter et revoir soigneusement tout l'ensemble des travaux, avec l'attention imposée par l'expérience acquise au cours d'une longue activité dialectologique en qualité d'ancien rédacteur ou collaborateur des atlas linguistiques (ALR, série nouvelle, I-II, 1956; ALRR-Mar., I-III, 1969-1973; ALE. Cartes et Commentaires, t. I, fasc. 1, 1983).

Pour la correction technique minutieuse de toutes les cartes du premier tome, nous avons bénéficié de l'aide avisée et dévouée de Mme Gabriela Urişescu, à qui nous adressons par cette voie l'expression de nos remerciements et de notre reconnaissance.

Avec de profonds sentiments de reconnaissance et d'admiration, nous dédions tous les tomes de cet Atlas aux centaines de gens simples et généreux, hommes et femmes, âgés ou jeunes, qui, nous accueillant dans leurs maisons, ont bien voulu répondre jour après jour à nos investigations, patiemment et sagement, dans leurs parlers des Criş, de Bihor, de Sălaş, de la zone de Codru, de Chioar et d'Oaş, sortant maintenant de leur anonymat, en tant que porteurs et représentants de la langue populaire actuelle, spécifique de leurs sites ancestraux de l'ouest de la Transylvanie Roumaine.

Ionel STAN

NALRR - C R I Ş A N A

(REZUMAT)

Se prezintă succint conţinutul şi importanţa ştiinţifică (lingvistică, istorică şi etnocultură) a primului volum — în curs de editare — al Noului Atlas lingvistic român al Crişanei, elaborat la Universitatea din Timişoara, în colaborare cu Academia Română, de către conf.dr. I. Stan şi cercet. şt. dr. D. Urişescu. Ca şi celelalte 3 volume de hărţi care sînt în curs de definire a cartografierii, volumul I conţine hărţi lingvistice analitice transcrise fonetic şi hărţi sintetice de format mai mic.

ilustrînd, în totalitatea lor, sugestive arii ale fenomenelor fonetic-fonologice, lexicale (onomasiologice și semantice), morfo-sintactice și cîteva privind domeniul formării cuvintelor.

Întregul material a fost adunat în anchete pe teren din 120 de localități, selectate judicios în ce privește dispunerea geografică și atestarea lor documentară (cele mai vechi sînt menționate încă în secolul al XII-lea). Un număr de 12 dintre aceste puncte figurează și în rețeaua monumentalului Atlas Linguarum Europae (A L E) — din care au apărut pînă acum, sub egida U.N.E.S.C.O. 3 volume (fascicula 1-3) de Hărți și alte 3 volume (fascicula 1-3) de Comentarii, în Olanda (1983-1988). Rețeaua ALiR include și ea 14 localități din Crișana.

Pe lîngă alte informații, în cronică de față se apreciază că, atît cele patru volume de hărți, cît și cele două volume care vor cuprinde materialul necartografiat oferă într-un mod specific în cadrul întregii lucrări naționale a NALR (10 volume, 1967-1986) o mare bogăție de fapte și fenomene. Ele privesc, desigur, problemele repartiției istorice și contemporane a graiurilor dacoromâne, dar și pe acelea, mai profunde și complexe (etnolingvistice și gloto-cronologice) ale unității și continuității istorice românești, de la Mureș peste Țara Crișurilor pînă în Țara Oașului, comparativ cu întreaga Dacoromanie.

M. EMINESCU, Poems, Translated by Corneliu M. Popescu,
Editura Cartea Românească, 1989, 215 p.

Literary history goes on for ages keeping aside a certain category of pen-wielders: the translators. Human spirit would recognize exclusive merits to the author and consider as a mere handicraftsman the one to whom the literary work equally owes its success beyond the frontiers of its cultural and linguistic homeland. In fact, the reprint of Mihai Eminescu's poetry in English version demonstrates that things are different. The anthology of Poems (translated by Corneliu M. Popescu, Editura Cartea Românească, 1989) published under the aegis of UNESCO at the centenary of the poet's death recalls to the reader's attention the ageless depth and harmony of the verses written by the author "who has been endowed with the gift to substantiate beauty, under whose spell the Romanian language appears to be reborn" (T. Maiorescu).

And if, for generations, the poet's words have so far sounded in every Romanian's mind, they have put on the attire that eases their entry into universality. It is no accident that Eminescu's work had to wait almost one century to find the translator ready to put his craftsmanship to the test of rendering its poeticity and musicality, in spite of the complexity bestowed on it by the predecessor's genius. And the man that Eminescu's poems needed in order to be reborn came into the world in the same land, in the same spirituality as his literary forerunner. Not in the least does literary translation imply the analysis and interpretation of the original. Therefore it is so important to understand, to recognize the sense conveyed by the text, to be able to experience a feeling similar to that which generated the creating process.

To these characteristics, indispensable to every competent translator, Corneliu M. Popescu joins a strong poetical personality and a sensibility vibrating in accordance to that of the romantic

poet. The differences between the two language systems, constructions, linguistic cuttings out of the reality illustrated in the speech sequence of the two idioms, offer the translator the possibility of imprinting in full creativity the seal of his literary gifts without violating the poet's spirit or conception. The foreword shows the author of the English version fully aware of the difficulties inherent to his undertaking. To exemplify, he chooses the "difference of length between certain terms" - frequently used in Eminescu's poetry - when translated from Romanian into English. Although he could have overcome the complications by using neologisms, Corneliu M. Popescu, a good speaker of English, with a fine sense of the language too, prefers "the power and simplicity of a spoken word to render the fluidity, the easy grace" of Eminescu's verse, to recreate the "veracity, the colour and the atmosphere" of the original text. Far from representing an impediment, these difficulties have driven the translator to artistic expedients in the good sense of the term, in order to enrich and detail the metaphors that he achieves, respecting the whole ideatic and sentimental essence of the romantic poetry. Furthermore, he has often reclaimed images specific to Eminescu's works, which once again proves that the translator is first of all a good connoisseur of the poet's universe.

Suggestive imagery completes the poetic expression in certain cases, without betraying the original: Vaulted dome "cer" (Lucifer), poets dreaming fanciful fantastic dreams "sfinte firi vizionare" (Epigones), eyes that waste their sorrow's overcharge "ochi ce plîng", the glamour of dreams, the empty wilderness of sleep "visările pustiei" (Egypg) and even enhancing the feelings of anxiety and loneliness by verb cumulations: Herrons migrating/ Pass o'er the sky/ Hurrying by/ And never waiting "Stol de cocori/ Apucă întinsele/ Și necuprinsele/ Drumuri de nori" (High O'er the Main).

In other cases, the process of translation allows the re-evaluation of the images, their re-building according to the English linguistic habits bringing lucidity and precision so that constitutive elements knit together in new structures: I seem to die and near the shadowed gate/ With funeral dirge and flickering tapers set/ The men who are to bear my body wait "Parcă mă văd murind ... în umbra porții/ Așteaptă cei ce vor să mă îngroape/ Aud cîntări și văd lumini de torții" (How Many a Star Burns).

The translator's efforts have not been limited only to images and metaphors; rendering the sound of Eminescu's verse he has made up the melody that results from playing upon rhythm and rhyme (a procedure less specific to English poetry, but essential for some of the selected poems: Drowsy Birds, High O'er the Main, Lucifer, Legendary Queen, Ode (in antique metre) and the poems in folk style Why Du You Wail, O Forest Trees, Midst the Dense Old Forest Stout, Return. He has also attained remarkable technical performances in the English variant of the traditional poems, the Sonnets and the Gloss.

The sentimental and temperamental resemblances drew nearer the poet and his translator, just as the modesty in presenting their work to the public did.

But the most interesting lesson taught by Corneliu M. Popescu is that for a good translator the inability to rise to the craftsmanship of the original is less important than the attempt to achieve it.

A special chapter in literary history should record the Romanian translator's name in one of its top places.

As if all these arguments had not been enough to set together the two authors, tragic destinies united them in front of posterity, to let them be for ever young in humanity's memory and to suit the same verses:

"Yet stars burn on with even glow
And it is fate's intending
That they nor time, nor place shall know
Unfettered and unending".

(Lucifer)

Eugenia-Mira TANASE

VIRGIL IERUNCA, Fenomenul Pitesti, București, Editura
"Humanitas", 1990, 94 p.

Faptul că noi am fost, tot timpul istoric, vorba cronicarului, "în calea răutăților", a devenit un loc comun, în tipărituri și în elocința diurnă. Ceea ce este foarte semnificativ pentru destinul

geopolitic al neamului nostru este permanenta continuitate a griji în vederea păstrării ființei noastre naționale, a înțelepciunii supraviețuirii noastre, a biruinței noastre întru spirit. S-ar putea ca "scrisorile" celor vechi să participe la principiul Ființei, al anamnezei divinului Platon, și atunci îndemnul de a nu uita să depășească birlogul Egoului și să se înscrie în universală sete de perfecționare morală. În acest sens sună astăzi nostalgia noocratică din cronică: "Ca să nu se înece a toate țările anii trecuți și să nu se știe ce s-au lucrat, să se asemeze fierărelor și dobitoacelor celor mute și fără minte". Cei vechi, ai noștri, și-au apărat, prin prelungitele vitregii, starea de a nu deveni fără minte! Iată un admirabil și tragic statut umanist, pe care vremurile și Europa îl ignoră din spirit de suficiență.

Fenomenul Pitești este, prin urmare, o carte care consemnează noi tragedii (ascunse) ale ființei noastre naționale, în derularea modernă a Istoriei. "Nimănui nu-i este îngăduit să uite că între 1949 și 1952 s-a desfășurat în România experiența pe care am încercat s-o descriem și că într-un arhipelag al ororii una din cele mai odioase insule s-a numit Pitești". Îndemnul îndurerat al lui Virgil Ierunca la ne-uitare nu este decît un autentic adagio modern la cuvintele tragicului moralist, Miron Costin: "Deci primește în această dată atîta din truda noastră cît să nu se uite lucrurile și cursul țării...".

Din paginile lui Virgil Ierunca se desprind tipuri de personaje, viitoare personaje de romane, în eterna nostalgie a scriiturii de a egala complexitatea Firii. Așa s-a întîmplat cu Lăpușneanu lui Negruzzi, cu Despot Vodă al lui Alecsandri. Pentru noi însă, oamenii evocați de Ierunca au pregnanța documentului, deși, uneori, memoria estetică străpunge voalul epic, destul de evident: "Țurcanu, de-o pildă, este comparat cu cutare personaj din Pose-dații lui Dostoievski. Un document al unor realități crunte, de neuitat ... Memorii producătoare de insomnii, de pe malurile Danubiului, în preajma Gulagului lui Soljenițin! ... Veridicitate stranie în care sînt țesute, evident și mărturisiri, ecouri dintr-o bibliografie a suferinței (cartea lui N. Bacu, mai ales), dar toate "retrăite" și mărturisite de un intelectual cu ascunsă alură de sacerdot.

Nu-l vom putea niciodată uita pe Țurcanu, torționarul

ce pare "suprarealist", pătașul, într-o vreme, al Frăților de Cruce, dar care trecuse repede la comuniști și începuse o carieră strălucită în partid". Depășind granițele celei mai îndrăznețe psihanalize, Țurcanu va depăși încă mult timp harurile ficțiunii, ale literaturii.

În spațiul de teroare și fără zăbrele de mintuire al Piteștiului, răsare însă și fața umană a doctorului Simionescu, al cărui martiriu a însemnat oprirea experienței de la Pitești și demolirea cruzimilor din închisori, a stalinismului din România.

Evenimentele apocaliptice, aproape incredibile, se derulează în această carte, sobru și rafinat-simplu, fără inutile sentimentalități, așa cum mărturisirea cronicarului din veac îl obligă pe desăvârșitul învățat, N. Cartoian, să scrie: limbajul lui Ureche este "săpat în piatră ca o pisanie de biserică".

Adrian MIOC

NINA CATACH, Les délires de l'orthographe, Préface de Philippe de Saint-Robert, PLON, Paris, 1989, 349 p.

"La question de la réforme de l'orthographe est sur le tapis" (F. Sarcey) este una din afirmațiile care, sub o formă sau alta, pronunțată ori scrisă de filozofi-gramaticieni sau oameni de literatură și ziariști, revine mereu în atenția specialiștilor, și nu numai a lor. Pentru că ortografia limbii franceze constituie principala dificultate în învățarea și folosirea limbii, iar francofonii, fie nativi, fie străini, se văd amenințați de a cădea în aceleași curse pe care forma scrisă a francezei - prin distanța pe care o reprezintă față de oral, prin sistemul de reguli de scriere "îmbogățit" cu atâtea excepții - le întinde celui pus în situația de a se exprima în al doilea cod al limbii.

Afirmația lui F. Sarcey e invocată din nou, după aproape un secol, de Nina Catach, cercetătoare în domeniul ortografiei franceze, autoarea mai multor lucrări pe această temă (printre care: Orthographe et Lexicographie (2 vol.), Didier, 1971, 1980, L'orthographe française. Traité théorique et pratique, F. Nathan 1980, Pour une théorie de la langue écrite, Presses du CNRS, 1989).

O recentă realizare a cercetătoarei aduce încă o dată în discuție problema frecvent abordată și controversată a ortografiei, "călăul adorat" al francezilor. După secole de modificări fonetico-morfologice ale limbii, ilustrate de schimbări ale formei grafice, și o aparentă stabilitate în ultimele două veacuri, punctele de vedere asupra scrierii franceze sînt încă împărțite (sau mai împărțite ca oricînd). "Ne did-on pas tout et n'importe quoi au sujet de l'orthographe? L'un dit ceci, l'autre le contraire. C'est le seul domaine où tout le monde est compétent ..."

(p. 1). Și fiecare își aduce argumentul său, conform concepției, motivației proprii. Opiniile remarcabile, de la cele conservatoare, la cele mai reformatoare, indiferent de epoca la care au fost formulate, sînt reunite de Nina Catach într-o lucrare ce îmbină prezentarea de ansamblu a problemei, descrierea obiectivă a momentelor istorice ale ei cu poziția autoarei, cînd motivată și ilustrată cu exemple menite să convingă, cînd sugerată prin comentariile fine, făcute uneori cu umor, alteori cu ironie anumitor puncte de vedere, în aparență acceptate.

Dacă există divergențe de opinii, ele se datoresc în primul rînd diferenței de fond, reale, concrete dintre cele două aspecte ale limbii. Rare sînt idiomurile care au reușit apropiere între codurile oral și scris. Iar franceza nu face parte dintre ele; mai mult, scrierea ei e criticată pînă și de englezi pentru care arbitrarul în ortografie este mult mai caracteristic.

Apărătorii tradiției caută să motiveze actuala stare de lucruri cu argumente variate, de la cele logice, științific lingvistice, la cele psihologice și subiective: "Le français est schizophrène: il a deux âmes. L'une, l'oral, on vous la donne, comme partout, pour ainsi dire en naissant. L'autre, l'écrit, si vous n'avez pas le "don", on ne vous la donne pas, et comme un malade à la recherche de son moi, vous en serez éternellement en recherche, autodépendant. Excellent exercice physique et intellectuel, unique au monde. C'est cela qui fait son charme" (p. 41).

Pentru franceză, ortografia înseamnă în primul rînd tradiție, istorie. Ceea ce se consideră a fi sistemul "simplu și logic" al scrierii este un mozaic de imagini-ipostaze aparținîndu epocilor diferite ale evoluției limbii, astfel încît astăzi norma apare "complicată și alogică" (p. 251, V.G. Gak). Sarcina celui care face apel la scriere este îngreunată psihologic de con-

ceptia că se află în fața unui sistem guvernat de legi și nu de hazard sau de fantezie. Însă legile sînt atît de numeroase, de stufoase, de "confirmate" de excepții încît în loc să dirijeze pur și simplu scrierea, ele formează "ce dédales de lois sur des lois, de lois contre des lois, de lois sans objet, de lois inutiles, insuffisantes, redondantes, oubliées, dangereuses, opposées, impossibles, et qu'on n'a cessé de compliquer soigneusement depuis, jusque dans les mondes recoins de la jurisprudence, par des arrêts, pour les expliquer, pour les appuyer, pour les casser, pour les élargir, pour les restreindre, pour les éclaircir et pour les embrouiller" (p. 40, V. Fournel).

Poziția Academiei, cea căreia i se acordă girul reformării scrierii, a fost una tradiționalistă, favorabilă păstrării vechii ortografii, care ajută la cunoașterea "Originii cuvintelor". Grijă exagerată pentru trecutul cuvintelor este ea însăși cauză a neregularităților, inadvertențelor în scriere. Datorită ei, cuvintele sînt "împodobite" cu consoane nepronunțate, cu accente rămase azi fără acoperire în pronunțare, cu redundanțe și inconstanțe grafice în cadrul aceleiași familii de cuvinte și alte atîtea detalii, surse de erori. Tendința forurilor care legalizau direcțiile de evoluție ale limbii a fost, o bună bucată de vreme, menținerea unității dintre scris și oral în defavoarea celui din urmă. "La vraie langue, c'est l'orthographe. L'autre n'a qu'à s'y conformer" (p. 67), ceea ce însemna alinierea pronunțării la ortografie.

Fără a mai suține cu aceeași hotărîre criteriul etimologic, Academia își menține rezerva față de inovație, rezumîndu-se să urmeze cursul modificărilor spontane ale limbii, să se supună uzajului general acceptat.

Adevărata limbă este una vie, vorbită, neîncorsetată de restricții pretențioase; ea trebuie lăsată, dacă nu sprijinită, să se adapteze, să se modeleze în funcție de realitățile actuale. Altfel, în ciuda clarității și eleganței perfectate de-a lungul a secole de cultură, franceza este devansată pe plan internațional de limba engleză, preferată pentru spiritul sintetic, pentru elasticitatea exprimării. Ortografia franceză "contribuie" la complicarea limbii scrise, devenită simbol al statului, "un État craint, chéri, respecté, d'autant plus respecté qu'il est incompris, une religion napoléonienne" (p. 71), modă și criteriu de diferențiere socială, care duce la "accentuarea aservirii celor

mulți". Dovadă sînt rezultatele concursurilor de ortografie, care îi permit autoarei Nina Catach să exclame: "Le rêve de J. Ferry réalisé: quinze à vingt personnes en France savent toute l'orthographe! Quant au reste ..." (p. 175).

Mai îngrijător decît aspectul social al problemei, arată autoarea, este faptul că "refuzul scrierii traduce o criză a conștiințelor și a culturii: (p. 74). Pentru a o depăși e nevoie să se renunțe la atitudinea tradițională de incriminare a oricăror abateri de la normă, deoarece înaintea unei reforme trebuie pregătită opinia locutorilor în favoarea schimbării, a simplificării. "Ce qui nous nuit, en France, c'est notre rigidité. Soyons tolérants, faisons une loi, qui soit ainsi libellée: "Nul ne recevra moquerie, ombre ni dommage s'il crée une forme nouvelle, en langue orale ou écrite. Celui qui ne sera pas tolérant sera pini". Essayons durant dix ans, puis nous verrons". (p. 71).

Istoricul problemei ortografiei și arumentele lingvistice sînt completate de punctul de vedere al pedagogilor, cei care sînt uneori acuzați de insuccesul școlar (o statistică arată scăderea în rată geometrică a șanselor de absolvire a claselor secundare din cauza dificultăților în lectură și scriere ale elevilor). Dacă odată cu simplificarea scrierii, atenția, memoria, ingeniozitatea ar fi folosite în alte direcții?

O soluție ar fi folosirea unui alfabet de tranziție, ITA (Initial Teaching Alphabet), către etapele superioare ale deprinderii scrierii etimologice, tradiționale, care se va face atunci cînd capacitățile psihologice și cerebrale se vor fi dezvoltat satisfăcător. Ideea întîmpină rezistență însă, deoarece amintește de alfabetul fonetic, respins cu vehemență ca instrument de scriere națională (pentru că ar rupe violent cu trecutul și cultura franceză și ar duce la pierderea identității și a unității interioare). Autoarea afirmă în această privință, nu fără umor: "Quatre choses, en dehors de la politique, ont l'heur de faire se dilater la rate des gentlemen français: le pinard, les petites pépés, les étrangers et l'orthographe PHONÉTIQUE" (p. 303).

O statistică a greșelilor apărute în lucrările concursului de ortografie permite clasificarea modificărilor ce se impun în ordinea importanței și frecvenței lor: consoane duble, accente circumflexe, litere grecești. Regulile enunțate (acolo unde pot fi formulate reguli) sînt completate de liste de excepții nu tot-

deauna explicabile din punct de vedere lexicologic sau etimologic. (p. 115 ș.u.).

Folosirea accentelor cunoaște suficiente abateri de la normă, dar consacrate de dicționare, încît felul lor nu mai este întotdeauna revelator pentru natura vocalei, (închisă sau deschisă), în primul rînd a lui e. De aceea lingvista Nina Catach propune un singur accent: "accentul plat".

Cuvintele compuse fac și ele obiectul atenției autorilor de dictări, "apreciate" fiind pentru neregularitatea pluralului, a scrierii cu cratimă sau nelegate, în care caz dicționarele nici nu menționează sintagmele ca articole separate. Elanul reformator ("Je mettrai s'il le faut le même acharnement à vous apprendre à désapprendre les s que j'en ai mis à vous l'apprendre" - p. 117) se lovește de conștiința existenței unei opoziții rezistente: "La réforme? techniquement souhaitable, socialement impensable" (Claude Hagège).

Un capitol aparte, remarcabil pentru diversitatea pozițiilor și exemplificarea lor convingătoare cuprinde opiniile oamenilor de litere, scriitori, în primul rînd. Personalități ale condeiului, de la Alphonse Allais la Voltaire, se situează cînd de partea simplificării (Queneau: "Mézalor, mézalor, kèskon nobtyin!"), cînd de cea a acumulării de litere pentru "estetica ortografiei" (Colette: "N'abîmez pas les mots, ne touchez pas aux H, aux Y. Mettez-en partout! Ce sera plus beau"), trecînd prin fantezistele grafii ale lui Alphonse Allais, membru în "Ligue pour la Quomplykasiont deu l'Aurthaugraphes", autor de jocuri de cuvinte ce denotă atenta observație a limbii și a mecanismelor sale fonetico-semantică ("Pourquoi écrivez-vous: "M. Baston perdit son sang-froid", s a n g et "Don Quichotte perdit son Sancho" s a n?"), sau ideea lui Michel Arrivé de a regulariza sistemul grafic al francezei prin echivalarea fonemelor cu grupuri de litere unice și stabile - așa cum apar corespondențele sonor-scris în anumite cuvinte - în al său BRRHUSGE GD URRHGHTUCRRHIGTPH GD IGTBIGTRRHIGT ("Projet d'orthographe d'apparat").

Scriitorii sînt prezenți în lucrarea Ninei Catach nu numai în capitolul consacrat opiniilor lor despre limbă și scriere, ci pe tot parcursul expunerilor și comentariilor în citate și parafraze; de la Villon ("Où sont les neiges d'antan?" - p. 258) și La Bruyère ("... n'y a-t-il pas peut-être, quelque chose de bon

à prendre dans une façon de procéder qui va du simple au complexe, qui construit au fond, toute l'humanité gréco-latine pensante, et nous-mêmes aussi, depuis qu'il y a des hommes, et qui écrivent avec un alphabet?" - p. 20), la Montesquieu ("... les Français sont d'une inconséquence qui va jusqu'à l'extravagance: ils ont deux graphies pour ah! ha!, et ne distinguent en tout par l'écriture a (a, à, ah!) sur une bonne dizaine" - p. 19) toți par să se fi ocupat de ortografie.

Pentru a înmănunchia gânduri, etape, tendințe, opinii din toate timpurile și de toate orientările într-o lucrare unitară, autoarea recurge la o construcție ingenioasă, ușor accesibilă: cea de dicționar. Așa cum dicționarul constituie "scheletul, oasele și cartilagiile limbii, mișcările etichetate", Les délires de l'orthographe grupează în opt capitole articole conținând trecutul și prezentul ortografiei franceze, normele, abaterile și propunerile de reglementare a scrierii, "idées à la fois "reçues" et "non reçues". Dar asemeni enciclopediștilor, Nina Catach face dintr-o "ébauche de dictionnaire satirique de la langue française" aparent impersonală, dacă nu ocazia de a milita pentru o reformă totală a ortografiei, cel puțin o pledoarie pentru modificările justificate de logică.

Chiar dacă recunoaște "Notre langue et notre écriture sont comme un homme et une femme qui ne peuvent ni rester ensemble ni se séparer" (p. 301), iar opinia generală nu este favorabilă la ora actuală rezolvării rupturii dintre cele două aspecte "Les Français sont battus et contents" (p. 93), autoarea consacră problemei de larg interes care este scrierea franceză "un livre qui se veut à la fois philologique, phylographique et n'hésitons pas, phyllographique".

Eugenia-Mira TANASE

